

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

31 IULIE 2009

NR. 7 (1522),

ANUL XXI

1 LEU

Editată în colaborare cu
Centrul pentru Dialog
Multicultural "Orizont"

www.revistaorizont.ro

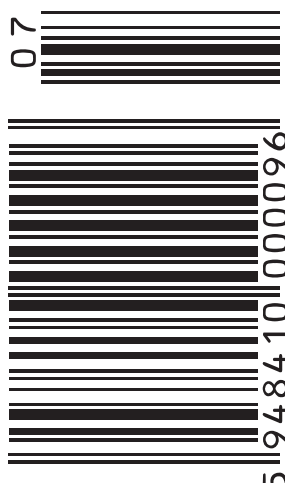
MIRCEA NEDELCIU

REMEMBER

16-17, 18

Dreptul cititorului de a nu citi — un interviu inedit cu Matei Călinescu (în paginile 4-5, 31)

MIRCEA CĂRTĂRESCU MARELE MIRCEA	16
CORNEL UNGUREANU STAREA DE AȘTEPTARE	16
ROBERT SERBAN IDENTITATEA CU PROBLEME	17
ADRIANA BABETI ZĂMBETUL LUI. ȘI RĂSUL	17
ION BUZERA FALSELE AMENDAMENTE	18
NICOLAE COANDE MEMORIA LUI SHAKESPEARE	18

CAIUS DOBRESCU
MARIUS CHIVU
ALEXANDRU POTCOAVĂ
BORCO ILIN

15. 26

PROIECT REALIZAT
CU SPRIJINUL PRIMĂRIEI
MUNICIPIULUI
TIMIȘOARA ȘI AL
CONSILIULUI LOCAL
TIMIȘOARA, ÎN CADRUL
CONCEPTULUI
TIMIȘOARA
OPEN ART CITY
(TIMIȘOARA - ORAȘ
DESCHIS AL ARTELOR)

ALTE "ÎNTOARCERI ÎNAPOI"

CORNEL UNGUREANU

1). Sorin Precup, CLIP.E. 60 de ani Teatrul Merlin. O fărâma din Timișoara frumoasă, poate chiar din Timișoara simbolurilor, acest teatru, devenit "Merlin" după 1989 și care fusese, patru decenii, **Teatrul de păpuși**. Conducus mai întâi de o doamnă înzestrată cu o energie ieșită din comun, Florica Teodoru (ea a întemeiat și organizat instituția, ea i-a dat, într-un timp al ofensivelor artiste, autoritate). După un interimat al Corneliiei Jurasoc Gheorghiu, a venit epoca Ilie Gyurcsik. Teoretician de performanță, om de cultură cu un traseu neobișnuit în scrisul timișorean, Ilie Gyurcsik a încercat să reformeze o instituție și să-i dea, prin personalități culturale de anvergură, un stil. Presupun că echipa Serban Foartă – Andrei Ujică – Victor Cărcu își face intrarea în "teatrul de păpuși" odată cu instalarea lui Ilie Gyurcsik în funcție, fiindcă premiera piesei **Ultima licornă** de Andrei Ujică, în regia lui Victor Cărcu, cu prologul și "interludiile în versuri" de Șerban Foartă anunță un timp nou al instituției. În 1982 orașul are parte de o premieră memorabilă, **Ivan Turbincă**. Întâmplările ilustrului personaj sunt "descrise pentru Scenium, cu Șart, de Șerban Foartă, cu obrăzare și păpuși închipuite de Krisztina Nagy Ivănescu, fiindule acestor, în scenăpuitori Victor Cărcu".

Prin teatru mai trece un important literat al junei generații (vom mai vorbi despre Iona Rauschan în aceste pagini sau în numărul viitor al revistei) care realizează un spectacol memorabil cu **Cartea junglei**, după Kipling. În fine, după ce Ilie Gyurcsik se întoarce la Universitate și după ce Cornelia Popa încearcă a menține instituția pe linia de plutire, direcția instituției e preluată de Horia Dan Ionescu. Dintr-o dinastie de actori și regizori ai Timișorii, Horia transformă teatrul "de păpuși" în "Teatru pentru copii și tineret" care avea nevoie și de un nume. Îl va numi, sub semnului unui vis al copilăriei, Merlin. Dar va ieși din scenă mult prea devreme, în primăvara acestui an. Cartea lui Sorin Precup e realizată în memoria lui. (O paranteză ce merită a fi dezvoltată: la sfârșitul anilor 50 și la începutul anilor șazeci între vedetele teatrului se numără actrița și regizoarea Zaira Ebergenyi, apoi Zaira Teodorescu, azi Zaira Manta, personaj principal al romanului **Zaira** de Cătălin Dorian Florescu, apărut recent la editura C.H. Beck din Muenchen. Dacă romanul timișoreanului Florescu va deveni bestseller mondial, câteva istorii sentimentale timișorene care l-au fericit și pe poetul Traian Dorgoșan vor dobândi notorietatea cuvenită).

2). Crișu Dascălu, în colivia belgrădeană. Despre Crișu au scris, de-a lungul timpului, Nicolae Manolescu, Sorin Titel, Livius Ciocârlie, Șerban Foartă, Marcel Pop Corniș, am scris și eu, dar pagina pe care aș cita-o aici îi aparține lui Vasile Popovici și face parte din **Dicționarul Zăciu, Papahagi, Sasu**: "Tematic, poemele din **Mânie și marmură** (1968) sunt subsumabile unei structuri imaginare de esență acvatică, iar ca efect de lectură, unei poezii a neliniștii....Modalitățile primului volum sunt însă abandonate în următorul, **Încercare asupra bucuriei** (1978), unde energia poetului se îndreaptă de la imagine spre retorica ei, foarte complicată, apelând la o simbolistică disparată într-un vers eufonic, dar semantic obscur (câteodată până la ininteligibil), ceea ce poate da impresia de falsă poezie suprarealistă". Teoreticianul Dascălu îl supune la grele încercări pe poet și pe

romancier (căci Crișu Dascălu e și romancier, autor al unei cărți care a ajuns la mine pe căi ocolite, **Zeii locuiesc lângă Olimp**). **Colivia belgrădeană**, ultima aventură poetică a teoreticianului, se deschide cu o mărturie de iubire, rostită astfel: "Atunci când Belgradul m-a vizitat/ Prima dată/ Printr-o anonimă agenție de turism// Atunci când Belgradul mi-a contemplat/ Plămânul/ Respirându-mă// Atunci când Belgradul mi-a intrat în creier/ Gândindu-mă/ Atunci când Belgradul mi-a locuit inima/ Iubindu-mă". Poezia inaugurală se numește **Ieriul din azi** și este (și) un jurnal de călătorie și o carte a întâlnirilor mirabile și această închinare, care figurează drept motto (explicație) a cărții: "primește/această felie de viață/întinsă/ pe această felie de pâine/ unsă cu moarte". Tot un fel de jurnal de călătorie, de trecere și petrecere a unei Dumitra în zilele lui Decembrie 1989 e și romanul **Zeii locuiesc lângă Olimp**. Romancierul adaugă fotografii cu locuri ale orașului, așa cum pot fi citite ele, dincolo de bine și de rău.

3.) Tudorel Urian, între literatură și politică. Încă nu înțeleg sau nu vreau să înțeleg de ce televiziunile și revistele nu îl așează pe analistul Tudorel Urian pe scaunul din față al dialogurilor. Să-i refuze pe mai toți cărturarul? Deocamdată îi citesc în **Acolada** sătmăreană foiletoanele și sunt bucuros să citez din numărul din iunie al revistei: "Așa se face că în ministerele cheie avem oameni ce par căzuți din lună (simpaticul inginer metalurgist Gheorghe Pogea arată destul de straniu în haina de ministru de finanțe, fostul dealer Ferrari din România, Ion Bazac s-a trezit peste noapte ministrul sănătății, Theodor Paleologu, al cărui singur merit este acela că este fiul unui om celebru, are consistența unei fantome în biroul de la ministerul culturii, Monica Iacob Ridzi stăpânește perfect, la o vârstă încă fragedă, secretul supraviețuirii politice: servilismul total față de șefi...". Articolul dlui Urian, **Miza pe incompetență**, amintește că eminentul foiletonist s-a implicat în mai multe bătălii politice, din care și el și noi, ar trebui să tragem învățăminte. În ceea ce ne privește, ne interesează mai puțin neasemănămintul Pogea, Bazac sau Ridzi, deși i-am recomanda cu mare drag pentru vreo telenovelă autohtonă: sunt telegenici, vorbesc frumos și chiar corect românește, spre deosebire de alți miniștri și inculți și urâți și purtați mereu prin rubricile porno ale televiziunilor.

Pe noi ne interesează supărarea dlui Urian pe Theodor Paleologu în aceste zile în care știm din surse sigure că eminentul colaborator al **României literare** e pe punctul de a încheia o teză de doctorat despre Alexandru Paleologu. E jucată supărarea aceasta? Dl. Ministru apare incognito la secretara dlui Urian pentru a citi, pagină cu pagină, extraordinara teză de doctorat? Pentru a diagnostica feroarea pe care Tudorel Urian o trăiește în fața cărților lui Alexandru Paleologu? Deocamdată nu vom cita din numeroasele dialoguri ale dlui Urian cu Alexandru Paleologu, ci doar un portret a lui Mihai Șora: "Mihai Șora este cea mai tonică persoană pe care am cunoscut-o vreodată. În prezența lui trăiești organic voluptatea prezentului, ai sentimentul clar că există momente privilegiate în care clipa cea fragilă și repede trecătoare are puterea să anuleze timpul infinit. De câte ori îl întâlnesc, am sentimentul confortabil că timpul a înțepenit, că nimic rău nu se poate

întâmpla, și că ziua de mâine va fi la fel de frumoasă precum cea de azi. Simplul gând că Mihai Șora există, acționează ca un balsam pentru suflet. Îl cunosc pe Mihai Șora de la începutul anilor 80. Tânăr student filolog la Timișoara și publicist începător...".

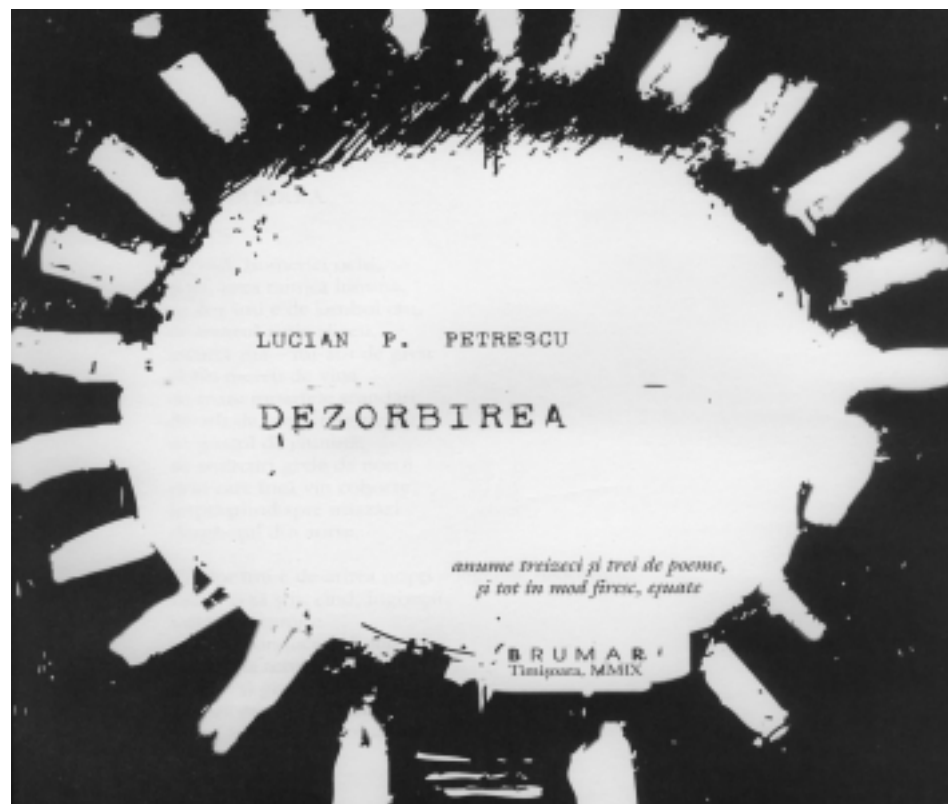
Portretul lui Mihai Șora face parte dintr-un eseu publicat de Tudorel Urian în volumul **Cealaltă literatură**. E o carte frumoasă despre literați și oameni politici, carte despre care nici eu și nici prietenii mei nu ne-am găsit răgaz să scriem vreo vorbă. Și asta, cu atât mai mult cu cât Tudorel Urian a rămas singurul care urmărește și comentează, din jilțul său de la **România literară**, aparițiile de carte timișoreană. (Un jurnalist frenetic ne informează că dl. Tudorel ar profita, în alcătuirea tezei, de secretara dlui ministru Paleologu. Altul, mai bine sau mai prost informat, crede că dl. Ministru beneficiază de secretara dlui Tudorel ca să afle, cu un ceas mai devreme știri despre opera ilustrului său tată.)

4). Lucian P. Petrescu, după 25 de ani. În volumul colectiv **Gustul livezii**, apărut la editura Facla în 1985, debutanții se numesc Iosif Costinaș, Dana Dinu, Gheorghe Jurma, Florian Mihalcea, Alexandru Moraru, Ovidiu Pecican, Lucian P. Petrescu, Nicolae Rotaru. Iosif Costinaș avea 45 de ani, i s-au jucat câteva piese de teatru, luase premii pentru filme rebele. Era un "cineast amator" de elită și un coleg al nostru la **Orizont**. Avea farmec și spera în teatru, în film, în proză, după cum va spera mai târziu în oamenii adevărați ai revoluției. Dana Dinu avea 37 de ani, lucra (instructor!) la Casa de cultură a studenților din Timișoara și fiindcă era o adevărată timișoreancă, scria povestiri cu studenți frunțași (mai târziu se va opri, în prozele ei, asupra cartierului ei timișorean). Gheorghe Jurma (40 de ani) conducea, cu succes, un cenaclu (**Semenicul** a împlinit anul acesta șase decenii), a publicat studii de istorie literară, cărți esențiale despre cultura Banatului, a lansat scriitori, dar aspirațiile sale de prozator au rămas mai presus de altele. Florian Mihalcea venea dintr-un Caransebeș al agitației literare și anunța un prozator demn să izbăvească

neșansele celor care au venit pe urmele lui Sorin Titel și ale lui Horia Pătrașcu. Alexandru Moraru, muncitor la Institutul Agronomic din Timișoara (30 de ani) scria proze despre muncitori și putea asigura buna compoziție socială a echipei, după cum Ovidiu Pecican (n.1959) asigura buna componentă geografică - era arădean. Iar editura Facla trebuia să slujească nu numai Timișoara, ci și Aradul literar-artistic.

Lucian P. Petrescu (n.1956) era medic, publicase poezii (în sertarele mele am un volum al lui din 1984, inedit). Nicolae Rotaru, (n.1950) era absolvent al Academiei militare și debutase deja cu o selecție de poeme, chiar la Cartea Românească! Fiecare era deturnat prin acest volum de la Calea sa regală sau poate chiar de la iluziile pe care le poate propune un volum de debut. În **Geografia literară**, IV, volum consacrat Banatului, scriam despre devotamentul lui Lucian Petrescu față de cenaclul Pavel Dan (și el, cenaclul Casei studenților, a împlinit, anul acesta, 50 de ani) și despre volumele sale de proză - despre jurnalele pe care eminentul medic le-a scris în ultimele două decenii. **Dezorbirea**, ultima carte a lui Lucian P. Petrescu e o operațiune de purificare a jurnalelor, a confesiunilor, a notelor zilnice. Scriitorul nu se deziluzionează, el trece mai departe. Poemul inaugural, **Dezorbirea**, ne propune, prin Homer, paradigma lui a nu fi: a nu fi, a nu vedea. Și a scrie. A scrie într-un limbaj impur, zgrunțuros, care să valideze **rugăciunea**. Și trecerea Dincolo. Puternice poeme ale deziluzionării, **Dezorbirea**, **Fă-mă și vin și ulei**, **Sunt un bărbat palid și răcitor**, **Moartea e o fostă Stradivarius** anunță un poet al crepuscularului, dar și un poet al credinței. Altfel, experiența eminentului cardiolog respiră în cheie lirică pe mai toate paginile cărții. Ce se întâmplă după ce confratele Homer se vindecă, după ce ochii lui văd și învață, ca fiecare dintre noi, să scrie, iată întrebările. Sau: iată, după un sfert de veac, rezultatul unei experiențe a scriitorului și medicului (vindecător al naturii umane, căci asta e medicina experiențelor adânci). Și ce vă mai poate spune dumneavoastră, văzătorilor?

CARTEA LUNII IULIE

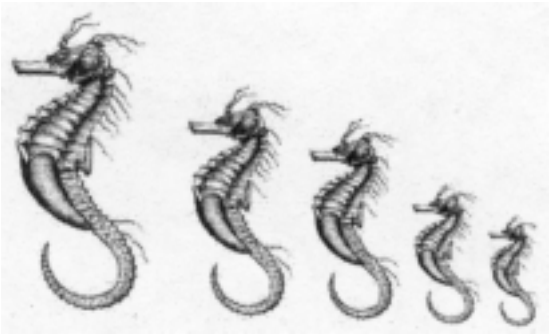

HYPOHIPPOCAMPUS ȘERBAN FOARTĂ

"Hush, hush... Trecu aproape nevăzut
peștele-căluț."
(Simona Popescu, *Lucrări în verde*)

În acvariul dintr-un campus viețuia un hipocamp (<i>hippocampus hippocampus</i>), ca(ba)lin și unijamb.	brun ca pozele în sepia dintr-un bătrânesc album). Deși văduv, de vreo nouă zile, – în marsupiu' lui avea una mie ouă, ce urmau s-ajungă pui peste circa nu prea multe săptămâni, – în bărbătuș... Ăl de nù știe s-asculte nu-l va auzi: <i>hush-hush!</i>

PINOCCHIO ȘI GEPETTO CÂNTĂ FALS GAUDEAMUS MARCEL TOLCEA

* Recordul stahanovist de diplome al Universității "Spiru Haret" s-a întretăiat miraculos cu alte două fenomene înrudite genetic: sinuciderea simbolică, cu televizorul black&white, a fanilor Michael J. la moartea acestuia și apariția pe piața neagră a ovulelor minoritar-românești. Un ochi atent ar înțelege din start că numitorul comun al celor trei evenimente ar fi, mai întâi, "copilul" în diversele sale vârste, iar apoi încercarea de a ocoli, fenta, înșela datul genetic. Poate că e doar prea devreme să avem oferte de ovule cu studii universitare incluse. În ce mă privește, e un bun prilej pentru a constata, în cazul Bondrea, că degeaba îți schimbi culoarea dacă obrazul rămâne același. * Cât despre MJ, deși nu mă dau în vânt și nici în adiere după muzica sa, cred că viața lui a fost cu mult mai interesantă decât albumele. Un destin suprafaustic, fiindcă MJ a încercat să se ia la trântă nu cu Moartea, ci cu tandemul ADN/ARN, un duo de virtuozii ce îl dăruise vieții mai colorat la pigment și mai borcănat la nas. Dar și cu mișcarea scenică a unei voci minunate. Ca persoană fizică, a reușit imposibilul în raportul cu marii înaintași muzicali: s-a căsătorit cu fata lui Elvis, și-a botezat Prince unul dintre copii și a cumpărat muzica Beatlesilor. A ajuns atât de firav, sticlos, imponderabil la fizic încât, practic, s-a evaporat. În destinul său, Gepetto și Pinocchio sunt aceeași persoană afro-americană. * În vreme ce Michael a fost un optativ conjugat mereu sub specia ipotezelor anatomice, Universitatea "Spiru Haret" este o minciună universitară asemenea altor universități de stat și private din România de unde s-au adăpat instituții întregi și cohorte de analfabeți individuali. Așa a fost la Oradea sau la Herculane, pentru a nu da decât două exemple. Dacă dimensiunea nord-coreeană a Universității "Spiru Haret" se lăsa prea lesne ghicită din urmele de polimeri slinoși de pe costumul tov. Bondrea, hectarele de publicitate din presa scrisă a ultimilor 10 ani au creat nu doar un disconfort, ci, mai ales, o psihoză. La care s-a mai adăugat și un post TV cu numele indecent "România de mâine". * Inițial, am crezut că lovitura dată de Dna Andronescu hareților este și una administrată aripii Iliescu din PSD. De-a lungul anilor, importanți pesediști și-au depus icrele competenței academice în stupul bondrist. Nu e așa. Mă tem că acest episod febril cu privire la prelucrarea industrială (tip COMTIM!) a cârnii de boboci are o explicație banală: partidele au închis mereu ochii la sutele de mii, milioanele de studenți iliciți fiindcă ei au mascat și maschează procente buuune din șomaj. Și din clientela politică. Cât despre sistemul universitar românesc, vă anunț o veste extraordinară: spre deosebire de Austria, unde există două orașe de graniță cu universități, România nu are, deocamdată, universitate decât la Turnu Severin. Nădlac, Jimbolia, Vama Veche, Cenad sunt libere de universități!!!

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA FILIALA

26 iunie. A avut loc lansarea trilogiei lui Adam Puslojic, **Asimetria durerii, Trecerea surâsului, Cânt posibil**, tipărită de editura Proema din Baia Mare. Despre performanța tipografică, dar și despre rolul academicianului Adam Puslojic, scriitor bilingv și tălmăcitor de cursă lungă au vorbit Adrian Dinu Rachieru, Marcel Turcu, Slavomir Gvozdenovici, Alexandru Peterliceanu, directorul editurii Proema, dr. Radenkovici, consul al Republicii Serbia la Timișoara, Cornel Ungureanu. În încheierea întâlnirii, poetul, traducătorul, omul de cultură a evocat prietenia sa cu Nichita Stănescu, Petre Stoica și Anghel Dumbrăveanu, repere ale devenirii sale literare.

3 iulie. Constantin Buiciuc și-a lansat volumul **Oglinda lui Narcis**, masivă culegere de foiletoane și eseuri dedicate literaturii din Banat în ultimele trei decenii. Despre harnicul animator cultural, despre criticul și istoricul literar din Lugoj au vorbit Rodica Bărbat, Viorel Marineasa, Lucian Alexiu, Adriana Weimer, Cornel Ungureanu ș.a.

10 iulie. Filiala din Timișoara a Uniunii Scriitorilor l-a aniversat pe filozoful și poetul Corneliu Mircea (65 de ani) și a lansat volumul de poezii al Laurei Mircea. Despre importantul rol în viața culturală a orașului, dar și despre vocația tinerei poete au vorbit IPS Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, Cornel Ungureanu, Maria Țenchea, Lucian Alexiu, Marcel Turcu, Tiberiu Mircea. În încheierea întâlnirii, Corneliu Mircea a evocat relația sa cu filozoful Constantin Noica, importanța Centenarului Noica în cultura română și și-a manifestat încrederea în viitorul filozofiei.

TIMIȘOARA ÎN CĂRȚI

În ultima lună, membri ai echipei implicate în campania de lectură *Timișoara în cărți* (proiect al Fundației "A Treia Europă" din cadrul programului Timișoara Open Art City al Primăriei Timișoara și al Consiliului Local Timișoara) au participat la două acțiuni de mare impact la public:

● În **26 iunie**, elegantul spațiu al *700 Coffee&Lounge* din City Bussines Center, a găzduit lansarea volumului apărut la Editura ICR, *Povestea vieții noastre. Artiști români plecați în lume*, de Adriana Cărcu. În prezența unui foarte numeros public, au vorbit despre carte și despre experiența regăsirii Timișoarei Mircea Mihăieș, Viorel Marineasa, Adriana Babeți, Adriana Cărcu, Robert Șerban (moderatorul întâlnirii) și o parte din artiștii intervievați: Coriolan Babeți, Doru Covrig, Valeriu Sepi, Eugen Gondi, Georgine Cares, Ingeborg Meyer. Lansarea a făcut parte, împreună cu cele două concerte de jazz ale lui Eugen Gondi, cu vernisajul expoziției de pictură a lui Valeriu Sepi, dublată de un intermezzo muzical susținut de Ilie Stepan și Horia Crișovan, cu proiecția filmului *Testimony* al lui Răzvan Georgescu, din proiectul *Legende vii*, susținut de Timișoara Open Art City.

● **Festivalul de jazz de la Gărbăna** a inclus, și în acest an, datorită inițiativei lui Marius Giura (directorul Festivalului), un moment dedicat cărții. Astfel, un public extrem de numeros, a putut urmări nu doar concerte excepționale preț de trei zile, ci și lansarea câtorva volume. Sâmbătă, 18 iulie, pe scena festivalului au urcat scriitorii: Marcel Tolcea, Daniel Vighi, Marius Chivu, Adriana Babeți și Nicolae Strâmbeanu. Au fost prezentate celor peste o mie de oameni, în deschiderea concertelor, volumele *Prozac. 101 pastile pentru bucurie*, de Adriana Babeți (Editura Polirom, 2009), *Psaltirea profană*, de Nicolae Strâmbeanu (Editura Brumar, 2009) și *Povestea zilelor noastre*, de Adriana Cărcu (Editura ICR, 2009).

IN MEMORIAM DR. ALEXANDER KRISCHAN (1921 – 2009)

În urmă cu o lună, Hans Dama îmi arăta, la Viena, prima ediție a celebrei cărți a lui Griselini. O primise cadou de la Dr. Alexander Krischan, ilustrul cercetător al istoriei Imperiului Austro-Ungar dar și al istoriei Banatului. Ca și alți prieteni ai mei, Dr. Hans Dama vedea în Dr. Alexander Krischan o personalitate inaugurală. Orice studiu asupra istoriei Banatului modern trebuie să se sprijine pe cărțile lui. Lucrase enorm, studiasse și publicase pentru câteva institute de cercetare, cei din jurul lui îl numeau cu înfinită devoțiune. L-am putea vizita?, l-am întrebat. Nu, e bolnav, nu mai primește. Dialogul nostru avea loc în 14 iunie, peste o săptămână am primit un email de la Dr. Hans Dama în care mă anunța că ilustrul cercetător a încetat din viață. Se născuse la Jimbolia în 25 februarie 1921, a urmat liceul Loga la Timișoara unde între alții îl are profesor la matematică pe primarul Timișoarei, Coman, iar la istorie pe Ilieșiu, autorul celebrei monografii a orașului. Studiază, între 1937 și 1940 (îmi scrie Dr. Dama) pianul – va deveni (și) un bun pianist. Se va împlini în Viena anilor patruzeci printr-un șir de studii de istorie, diplome, pagini care pun în valoare un cercetător exemplar. În următoarele decenii va elabora o operă importantă pentru înțelegerea Europei Centrale. O Timișoară vie, într-o superbă deplinătate, pulsează într-un șir de studii ale ilustrului, dar și un Banat pe care Dr. Krischan l-a contextualizat precum puțini. Asupra im-portanței sale și a continuatorilor săi ne vom opri în următoarele numere ale revistei noastre. **(Cornel Ungureanu)**

DREPTUL CITITORULUI DE A NU CITI

MATEI CĂLINESCU

Robert Șerban: Șansa mi-a surâs din nou pentru că îl am în această seară invitat, unul dintre cei mai importanți intelectuali ai României contemporane. Am să încep scurt, pentru că dialogul va fi dens, sunt convins. Bună seara, domnule profesor Matei Călinescu!

Matei Călinescu: Bună seara, Robert!

R.Ș: Sunteți pentru prima oară la Timișoara. Nici în România nu ați stat prea mult, ca să spun așa. Ați plecat în '73.

M.C: Am plecat în '73, printre altele, și pentru că intelectualitatea în întregimea ei mi s-a părut a fi a cincea roată la căruța statului de atunci.

R.Ș: Veniți dintr-o generație uluitoare de scriitori! Ați fost coleg de generație cu Nicolae Breban, Petre Stoica, Nichita Stănescu.

M.C: În primul rând, am fost foarte apropiat de Nichita Stănescu. Eram colegi de an la facultate, am făcut armata împreună: cele două luni de concentrare obligatorie la Călărași, în primul an și la Ineu, pe lângă Arad, a doua oară. Am fost foarte bun prieten cu el, cu o serie de prieteni de-ai lui. M-am împrietenit, între ei, evident, cu Petre Stoica, pe vremea aceea reprezentantul revistei *Steaua*, condusă de A. E. Baconsky. După aceea, Baconsky a venit și el la București și făceam la el acasă un fel de cenaclu de poezie cu Petrică Stoica, cu Nichita uneori, cu Cezar Baltag, cu Mircea Ivănescu. Pe Nicolae Breban l-am cunoscut atunci. L-am citit cu mare interes. Primul lui roman, *Francisca*, un roman cu pagini memorabile, un roman de tinerețe foarte solid. Este un roman cu un activist comunist, dar cu un activist comunist foarte atipic, mai degrabă ușor dostoevskian, decât comunist român. Pe urmă, îmi amintesc de Cezar Baltag, care s-a prăpădit acum câțiva ani.

R.Ș: Pe Dimov l-ați cunoscut?

M.C: Pe Leonid Dimov, da. Nu numai că l-am cunoscut, dar eu lucram la *Viața Românească* pe vremea aceea și am fost primul care l-a publicat. Redactor șef era Șerban Cioculescu și am vorbit cu el, i-am arătat poeziile lui Dimov care i-au plăcut foarte mult și a zis: "Hai să facem un număr Dimov cu multe poeme ale sale!". A fost foarte interesant. După aceea, el s-a lansat și s-a împrietenit foarte îndeaproape și cu Mircea Ivănescu, au scos un volum împreună, *Amintiri*.

R.Ș: Sunteți născut pe 15 iunie 1934 la București, în curând va fi ziua dumneavoastră de naștere. Vă doresc La mulți ani!

M.C: Mulțumesc! Nu este un prilej prea fericit. 72 de ani sunt deja o povară, 73 și mai mare. Să vedem cât timp continuă.

R.Ș: Am aflat că mergeți pe jos 4-5 mile pe zi.

M.C: Da. Îmi place să umblu pe jos.

R.Ș: Cunosce oameni tineri care nu se deplasează mai mult de un kilometru pe jos.

M.C: Păi, nici eu nu mă deplasam când eram tânăr. Asta e un semn de bătrânețe.

R.Ș: Sunteți profesor de literatură comparată la Indiana University în Statele Unite. De când predați acolo, domnule profesor?

M.C: Din '73, sunt 33 de ani de atunci. Multă vreme.

R.Ș: Vorbiți undeva, domnule profesor, despre dimensiunea rusească a sufletului românesc. Chiar credeți că există o dimensiune evident rusească a românului?

M.C: Da. Este o dimensiune într-un fel refulată, într-un fel neacceptată conștient,

pentru că relația noastră cu sufletul slav este o relație foarte ambivalentă din motive istorice. Dar din motive culturale, eu cred că există o anume analogie. O anume asemănare între spiritul rus și spiritul românesc în pictură, o văd chiar și în literatură, deși noi, românii, la început am cunoscut literatura rusă prin intermediul traducerilor franceze. Traducerile din limba rusă au apărut relativ târziu. Însă eu sunt convins că și astăzi, clasicii ruși se citesc în traduceri care s-au făcut după cel de-Al Doilea Război Mondial și că există un fel de afinitate cu marii scriitori ruși, cu un Gogol, de pildă.

R.Ș: Scriitorul dumneavoastră preferat, din câte am înțeles.

M.C: Da. Despre care a scris superb prietenul meu Lucian Raicu. O carte despre *Gogol sau fantasticul banalității*. Pe urmă, este desigur Dostoievski. Îmi amintesc aici, că omul de spirit, comunist de prima oră, Belu Zilber, care făcea parte din generația 1927, era amic cu Sebastian, cu Eliade, cu alți membri ai acestei generații. A definit memorabil comunismul românesc: o sinteză între Caragiale și Dostoievski. Deci există această latură dostoevskiană, dar filtrată prin Caragiale, care devine coșmaresc și dostoevskian. Asta a fost comunismul în România; nu am găsit o definiție mai bună, dată din interiorul sistemului. De altfel, Belu Zilber a stat aproape 14 ani la închisoare, fiind condamnat în procesul Pătrășcanu, în care el a fost un martor foarte problematic din punct de vedere moral, pentru că a spus multe lucruri inventate sub tortură, care au dus la executarea lui Lucrețiu Pătrășcanu. Deci asta ar fi cu sufletul rusec. Recent, în cursul acestei ultime călătorii în România, am văzut la studioul Casandra din București, montarea *Scrisorii pierdute*, făcută cu actori studenți din anul IV, extrem de interesantă. În primul rând, actorii erau foarte tineri. Trahanache nu mai era chiar bătrânul Trahanache, era să zicem destul de tânăr, în floarea vârstei, dar asta nu conta așa mult. Personajele erau îmbrăcate contemporan, aveau telefoane mobile la care mai șopteau. Textul a fost respectat întocmai, însă ceea ce era extraordinar era că totul părea perfect contemporan. Tipul de discurs politic se suprapunea perfect discursului politic contemporan. Cu mici excepții, care nu deranjau: apelațiunile de tipul stimabile, onorabile. Mie mi s-a părut atunci că, uite, Caragiale a înghețat România într-o anumită formă din care nu mai poate să iasă. Într-un fel este și un vrăjitor.

R.Ș: Din păcate nu ține doar de talentul literar al unui scriitor.

M.C: Ține de talentul vrăjitoresc al unui scriitor.

R.Ș: Dar ține și de țara asta care, printre altele, are și suflet slav.

M.C: Are și suflet slav. De fapt, Caragiale nu îl are și este liber de această dimensiune. El are un suflet foarte românesc, grecesc, mai mult românesc în latura lui hazoasă, bombastică, ridicolă, patetic-absurdă. Ceea ce a adăugat dimensiunea rusească în comunism a fost acel stalinism monstruos, o dimensiune de un dostoevskianism coșmaresc, așa zice, pe care Caragiale nu o vedea. Lumea lui Caragiale este mai senină totuși, pentru că toate personajele reprezintă niște ticăloși, dar nu ar putea fi demonice. Nu avem de a face cu personaje criminale și până la urmă sunt chiar simpatice, într-un fel, pentru că reprezintă efectele foarte curente, nu numai la români. Mi-a plăcut în spectacolul despre care vor-

beam, de la Casandra, și felul cum era interpretat rolul lui Zoe. Zoe, care în sens etimologic, în grecește, înseamnă chiar viața, era efectiv elementul vital al piesei. Era personajul care dădea viață piesei. Evident în acel spectacol contemporan, ea purta mini jupă, era foarte atractivă, dar dădea viață întregului spectacol. Iar bărbații politicieni erau ca niște momâi sau ca niște cioclii care articulau discursuri complet goale. Asta mi-a amintit de un eseu al lui Nicu Steinhardt despre Caragiale, despre secretul *Scrisorii pierdute*. La sfârșit, Cațavencu îi cere coanei Joița iertare și ea îl iartă. Deci totul se joacă pe un fond de iertare care, pentru Steinhardt, este piatra de boltă a ortodoxiei, a creștinismului. Această iertare nu se poate acorda monștrilor din comunism care au depășit cu totul limitele unei normalități înclinată înspre grotesc și ridicol.

R.Ș: Aș vrea să rămânem totuși în sfera literaturii, mai ales că spuneți la un moment dat, nu știu dacă în Amintiri în dialog sau în *jurnalul dumneavoastră*, că a fi profesor de literatură înseamnă a fi profesor de lectură. Mai mult decât asta, citindu-vă cărțile am descoperit că, în afară de numărul enorm de cărți pe care le-ați lecturat, sunt și autori absolut stupefianți pe care i-ați citit. De exemplu, l-ați citit pe Stalin, ați citit Marx, Capitalul, ați citit Engels, Lenin.

M.C: Ca student, am citit, sigur că da. Ce vreau să spun eu? Profesorul de literatură este un profesor de lectură pentru că literatura are doi poli: scriitorul și cititorul. Acum, teoretic vorbind, ideal, scriitorul are o serie de drepturi, anumite obligații. Cititorul are și el o serie de drepturi.

R.Ș: Care ar fi drepturile unui cititor?

M.C: Primul drept al unui cititor este de a nu citi. Este un drept fundamental al cititorului. Asta o spune un scriitor francez contemporan, Daniel Pennac, care discută și el problema aceasta a cititorului. Lectura este, în primul rând, un mod de petrecere a timpului care intră în concurență cu alte moduri de petrecere a timpului. Vorbesc acum nu de lectura de informație care este necesară pentru oricine: pentru un inginer, pentru un informatician ș.a. Există aspectul acesta informativ al lucrării, să vezi ce și cum. Citim pentru informație cum am citi un manual de utilizare tehnologic. Eu vorbesc de lectura

personală, de plăcere sau poate, nu neapărat de plăcere. Un profesor mai trebuie să citească și multe lucruri care nu-i fac plăcere, printre altele o mulțime de eseuri ale studenților care nu sunt foarte bune, cărțile colegilor care nu sunt toate foarte bune. Ideal vorbind, este un mod de petrecere a timpului, este un sacrificiu, sacrificii ceva: timp, ore. Când citești un roman îți ia 8 ore, 10 ore. E adevărat că îți umple anumite goluri în timp, dar pe de altă parte acest timp nu se mai întoarce. Deci trebuie să existe un interes profund în ceea ce citești. Oamenii trebuie învățați să citească, pentru că nu știu să citească, chiar dacă știu mecanica cititului.

R.Ș: Care ar fi regulile de bază ale cititului?

M.C: Regula de bază este să citești atent sau cu o atenție potrivită pentru textul pe care îl citești. De pildă, dacă citești un roman polițist nu trebuie să fii prea atent. Pentru că dacă ești prea atent, îl distrugi. Ală trebuie să îl citești ceva mai repede. De pildă, la un Tolstoi trebuie să fii foarte atent, pentru că acolo cuvintele contează foarte mult. Acest tip de atenție și de absorbție pot fi obținute dacă citești pentru un anumit scop care să nu fie neapărat un scop practic. Când ești student scopul practic este să știi cartea respectivă, să răspunzi la examen etc. Dar există și o latură de plăcere în asta, adică unii o simt, alții nu o simt.

R.Ș: Spuneți-mi, care ar fi argumentele pe care le-ați aduce unui telespectator care are la îndemână televizorul, un mod foarte lejer de a-ți petrece timpul, care are o călătorie la îndemână, un ziar la îndemână, să-și piardă timpul cu o carte. Vorbeați despre drepturile cititorului, dar și despre obligațiile scriitorului, despre dreptul de a nu citi și cred că de dreptul acesta se bucură tot mai mulți oameni. Nu știu în America cum e cu lectura, dar din păcate în România statisticile arată că stăm foarte, foarte rău.

M.C: Stăm foarte, foarte rău, dar totuși mai bine ca în trecut.

R.Ș: Ca în trecutul apropiat cred, ca acum 10 ani. Pentru că, pe vremuri, lectura era singura modalitate de a-ți petrece timpul.

M.C: Bine, în comunism era o situație specială pe care eu am discutat-o, într-un anumit fel, în cartea mea despre *A citi, a reciti*

INTERVIU

și am comparat-o cu lectura în închisoare. În momentul în care ești în închisoare, dacă ți se dă posibilitatea să citești este o binecuvântare. Regimurile carcerale sunt foarte variabile. În unele circumstanțe se dă voie să citești, se selectează anumite texte. De pildă, am citit o carte, mai multe cărți de fapt, despre chestiunea lecturii în închisoare și, într-adevăr, în închisoare lectura este foarte profundă, este considerată ca necesară, ca o nutriție intelectuală, spirituală, ca o hrană. În momentul în care nu mai ești în închisoare, evident, ai mai multe alegeri. Însă sunt unii oameni care au o înclinație naturală spre acest tip de petrecere a timpului și ei sunt scriitorii, scriitorii virtuali, scriitorii posibili sau oamenii care vor să înțeleagă mai în adâncime unele texte. Istoria lecturii se împarte în două perioade: o istorie a lecturii intensive, în care oamenii citeau puține texte, *Biblia* în primul rând, sau texte religioase pe care le reciteau mereu și mereu și lectura extensivă care apare prin secolul XVIII și care este o lectură mai variată, de divertisment, în care poți citi și texte serioase, religioase și pentru divertisment. Acum, oferta cărții este foarte vastă, ni se oferă cărți ușor de citit, pentru omorât timpul, ni se oferă cărți care cer un efort, mai serioase. Există o vocație de cititor, care este în unele feluri apropiată de vocația de scriitor pentru că, citind, noi scriem acel text, îl scriem mai bine sau mai prost, mai repede sau mai încet, dar îl rescriem în mintea noastră. Și această rescriere mentală presupune o anumită vocație și o anumită bucurie de a descoperi lucruri în text, lucruri la care nu te gândeai. Este un proces mult mai complicat decât procesul de lectură de pur divertisment, cum ai lua o carte în tren, pe care o începi la Timișoara și o arunci la București. Sunt cărți care se recitesc zic eu.

R.Ș: Aveți o pledoarie întreagă.

M.C: Este un paradox aici, eu îl numesc paradoxul lui Nabokov, care spune că o carte care merită să fie citită nu poate fi decât recitită. Nu poate fi citită propriu-zis, linear, superficial etc. Ea poate fi recitită de la început, deci e o chestiune de atenție. Și atunci cititorul de vocație va citi cărți care îi permit descoperiri psihologice, intelectuale, bucurii ale detaliului, pentru că și în marea poezie și în marea proză divin este detaliul.

R.Ș: Care sunt cărțile care v-au format pe dumneavoastră?

M.C: O iau așa, istoric: am citit cu mare vibrație când eram tânăr câteva piese de Henrik Ibsen, am citit apoi *Portretul lui Dorian Gray* de Oscar Wilde, am citit după aceea, în adolescență, cu reacții mult mai complexe și mult mai puternice pe Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*, *Demonii*, *Frații Karamazov*, am citit pe Tolstoi *Anna Karenina*, *Război și pace*, care au avut un impact profund asupra mea, am citit apoi pe Marcel Proust care a rămas poate cea mai importantă influență în modul meu de a înțelege literatura. Marcel Proust are această teorie, pe care o îmbrățișez și eu, că a citi nu este numai a citi un text, o carte, ci a te citi pe tine însuși, a-ți citi propria personalitate și viață. În momentul în care tu proiectezi în texte evenimente și impresii din propria ta viață, atunci umpli cartea de un sens personal și ea devine aproape ca o experiență de viață, experiența lecturii de sine. Nu e neapărată nevoie să o ai, poți să trăiești foarte bine fără să o ai, cum oamenii au putut trăi foarte bine mii de ani fiind analfabeți, fiind semianalfabeți ș.a. Dar eu cred că viața examinată, autocunoașterea, autoexaminarea prin lentilele acestea ale lecturii unui text important este benefică și se apropie de o experiență de viață.

R.Ș: În Amintiri în dialog spuneți: "Actul lecturii este unul în care, cu sau fără știința cititorului, se amestecă două minți, se întrepătrund două conștiințe: una absentă, scrisă, manifestându-se prin text, cealaltă vie și prezentă, construind sensul textului. Acest amestec de minți explică de ce o anumită contagiune de la text la cititor e inevitabilă."

M.C: Dar e inevitabilă și contagiunea cealaltă: de la cititor la text. Pentru că textul învie, textul începe să semnifice lucruri pe care autorul lui poate nu le-a bănuț niciodată. Există exemple celebre: de la *Don Quijote* al lui Cervantes, care era o simplă parodie și care a devenit până la urmă o carte despre iluzie, despre psihologia iluziei, despre construcțiile nostalgice, o carte care ocupă o mare parte din existența noastră interioară și imaginativă. Noi trăim de multe ori în imaginație, chiar dacă nu traducem tot ce e în imaginație în realitate, așa cum face Don Quijote. Așa că există această contagiune de la text la cititor, dar și de la cititor la text. Este o relație biunivocă, care produce două tipuri de influențe. Pe mine mă interesează foarte mult această influență a cititorului asupra textului. Cititorul, citindu-se pe sine, face anumite selecții în materialele pe care le citește, își regăsește anumite teme ale vieții lui, ale conștiinței lui, ale interiorității lui și le regăsește chiar dacă nu sunt în text. Sunt anumite goluri în text care-i permit să regăsească propriile sale teme existențiale. Și atunci lectura îmbogățește. Nu este absolut necesar ca toată lumea să citească în același fel: există diferite tipuri de personalitate, diferite tipuri de lectură; trebuie să fim foarte deschiși și toleranți în privința asta. Impunerea unui canon este contraproductivă, spun eu.

R.Ș: Se poate să te opui canonului?

M.C: Se poate. Te opui în mod spontan. De pildă, îmi povestea un tânăr englez că pentru el Shakespeare, îi părea rău de asta, fusese distrus de școală, de faptul că fusese obligat să citească în școală mai multe piese ale lui Shakespeare. Manualul poate distruge, deși la noi se crede că a fi în manual este o mare chestie! Uneori e foarte bine să nu fi în manual, ci să fii citit fiindcă vor oamenii să te citească. Am scris o cârtică despre Mateiu Caragiale și deplângeam faptul că acum Mateiu Caragiale este predat în școli. Spuneam că era mult mai bine când nu era predat în școli și oamenii îl citeau așa.

R.Ș: Știți prea bine că s-a făcut, în urmă cu doi ani, un sondaj în lumea criticilor români și cartea sa Craii de Curtea Veche a ieșit, dacă nu mă înșel, cea mai importantă carte.

M.C: Dar dacă iei oamenii de pe stradă, nici nu au auzit de Mateiu Caragiale. Sau dacă iei elevii din liceu care l-au studiat pe Mateiu Caragiale, poate nu-l pun pe primul loc pentru că are o limbă complicată, ș.a. De pildă, în sondajele de acest tip, care se fac în Anglia și în America, pe primul loc, autorul celui mai important roman din secolul XX este James Joyce. Dar James Joyce e ilizibil! Însă are un prestigiu extraordinar. De fapt este relizibil, după teoria mea.

R.Ș: Adică?

M.C: Adică poți să te apropii de el, să-l citești foarte încet, să cauți cuvinte cu dicționarul, să ai câteva comentarii joyceiene alături, să vezi fraza cutare la ce se referă. Există aceste ajutoare de lectură.

R.Ș: Joyce e ceea ce se chemă un autor pour les connaisseurs.

M.C: Numai pentru cunoscători, dar este cel mai mare; ca și cu Mateiu Caragiale.

R.Ș: Vorbeam ieri despre romanul românesc premiat și răspremiat, Cruciada copiilor, al Florinei Ilis. M-ați întrebat dacă l-am citit, v-am spus că da, m-ați întrebat dacă mi-a plăcut, v-am spus că da, față de textul altor romane românești. Reproșul, pe care îl făceam amândoi cărții, era că începe pe la pagina 50. Și cam toate romanele românești încep de la pagina 50, atunci când nu încep niciodată.

M.C: Unele nu încep niciodată, unele se sfârșesc înainte de a începe. Eu am fost curios să citesc acest roman care a primit toate premiile și am avut unele dificultăți la lectură, pentru că, într-adevăr până la pagina 50, 60 nu mi se trezise încă interesul. Iar după aceea, am cam văzut care este direcția în care merge scriitura. Dar mi s-a părut cam puerilă toată povestea. Și poate că e un roman pentru tineret.

Ar trebui să fie mai dinamic și să înceapă mai eficace. E un roman pentru tineret, crezi?

R.Ș: Nu, nu. Cel puțin nu se vrea așa. El se vrea un roman foarte serios. Vă întrebam de el, pentru că un subiect constant în literatura română e această neieșire în lume a prozei, în primul rând. Pentru că, nu-i așa, o literatură defilează întâi cu proza. Deși sunt sigur că mi-ați spune că stă mai bine la capitolul poezie.

M.C: Stăm mai bine la capitolul poezie care e intraductibilă. Sau traductibilă, dar cu pierderile de rigoare și pe urmă, suferă poezia. Pentru că, în primul rând, noi suntem o cultură mică, o cultură oarecum periferică. Numele românești nu au rezonanța numelor care vin din culturile mari: din cultura engleză, franceză, germană, italiană, care au o tradiție literară foarte bogată, mergând până la Evul Mediu. Deci e o limbă de mică circulație și o cultură, să zicem, care nu are pe piața mondială a literaturii o cotă. De pildă, noi avem un pictor mare, pe Nicolae Grigorescu. A studiat la Barbizon, în Franța. Este menționat în cataloagele barbizoniene, dar nu are nicio cotă în Franța. În România, poate să coste foarte mult, dar dacă îți scoți tabloul și-l pui la o galerie franceză sau la o licitație franceză, nu are cotă, nu se știe, decât dacă ar fi un român din străinătate. Concluzia e că ar trebui să avem mai mulți români în străinătate care ar trebui să ridice cota propriilor compatrioți.

R.Ș: Nu cred că o editură occidentală mizează pe un scriitor doar că e român, doar că e băiat frumos, doar că e băiat tânăr.

M.C: Nu, pentru că numele nu are rezonanță și atunci textul trebuie să fie foarte convingător.

R.Ș: Cum de n-a reușit niciun scriitor, nici cei din generația dumneavoastră?

M.C: S-au publicat traduceri complet fără ecou, în franceză. Chiar romanele lui Breban apărute în franceză nu au avut nici un ecou. Și el își dă seama de chestia asta.

R.Ș: Mă interesa de ce credeți că literatura română nu poate, de atâția ani, să facă pasul pe care l-au făcut ungurii, polonezii?

M.C: Există Eugen Ionescu care este un scriitor româno-francez. Un scriitor francez, de fapt, dar cu o operă română deloc neglijabilă. Am scris o carte despre Eugen Ionescu și vreau să-ți spun că problematica legată de Eugen Ionescu, dacă vrei să înțelegi bine teatrul lui, este și o problematică identitară. Pentru că el a avut până la vârsta de 40 de ani, o vârstă respectabilă, o identitate de scriitor român. Și a dobândit o identitate de scriitor francez după vârsta de 40 de ani. Identitatea de scriitor francez a fost un mare succes. Cu identitatea de scriitor român ar fi avut el un oarecare succes, dacă nu ar fi intervenit evenimentele istorice care au intervenit. Deci eu vreau să spun că potențialul

lui în limba română ar fi fost, în teorie, același ca potențialul său în limba franceză. Însă, în realitate se schimbă lucrurile. Potențialul său în limba română ar fi fost diminuat de caracterul culturii române, pe când potențialul lui în limba franceză a fost sporit de ecourile culturale franceze, cu o mulțime de implicații, trimiteri ș.a. pe care spectatorul francez de teatru le poate percepe. Alte exemple să dăm. De pildă scriitori din Europa de Est care s-au afirmat în mari culturi.

R.Ș: A fost acum trei ani un nobelizat ungar, Imre Kertész.

M.C: Care scrie în germană și în maghiară. Faptul că scrie în germană a contat foarte mult. Cred că și faptul că e evreu a contat foarte mult, pentru că ne place, nu ne place, evreul este reprezentantul unui popor universal sau internațional, cu o veche istorie, care merge în urmă cu mii de ani, care are în spatele lui Biblia, și Vechiul, și Noul Testament. Într-un fel, creștinismul poate fi văzut și ca o erezie a iudaismului. O erezie de mare succes. Atunci faptul că vîi din această cultură ridică interesul. Rezonanța numelui și rezonanța textului este alta decât rezonanța unui nume sau text din Bulgaria, din Republica Cehă, chiar din Ungaria.

R.Ș: Are Norman Manea șanse de a fi un posibil nobelizat? Trăiește în Occident, cărțile i s-au tradus.

M.C: Nu știu dacă are șanse. Am scris și eu despre Norman Manea. Mie mi se pare un autor interesant, un eiseit excelent. Îl găsesc un autobiograf reflexiv. Nu știu dacă va lua Premiul Nobel; personal, nu cred, deși se spune asta. Cărțile lui au apărut în mai multe limbi și au avut un succes de stimă mai mult decât un succes popular. Norman Manea nu este un autor citit de mase, el este citit de o elită intelectuală, este un autor dificil, într-un fel, nu se poate citi cu ușurință. Eu zic că are experiența extraordinară a unui supraviețuitor din lagărele transnistrene din timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. A petrecut patru ani din viața lui de copil acolo, de la 5 la 9 ani; toate lucrurile astea au o reverberație, o rezonanță, chiar pentru un om care nu știe nimic despre România..

R.Ș: Și Kertész a trecut prin același lucru.

M.C: Da, sigur, Kertész a trecut prin același lucru. A fost și el un supraviețuitor și acum, pare-se, s-a făcut un film foarte bun după romanul lui de succes în care și-a descris copilăria.

Continuare în pagina 31

(fragmente din emisiunea lui
ROBERT ȘERBAN,
A cincea roată, Televiziunea
Analog, Timișoara, iunie, 2006)
Transcriere de OANA DOBOȘI

RETRĂITELE GRĂTIELA BENGA

Alice Voinescu, Jeni Acterian și Alice Botez sunt trei dintre marile personaje feminine ale literaturii române. De numele lor se leagă o operă, dar și câte un tip de biografie exemplară. De acum înainte, acestui șir de nume i se va adăuga cel al lui Nelli Pillat.

Nu despre un jurnal fascinant sau despre o construcție epică va fi vorba în rândurile ce urmează. Doar despre o poveste renăscută din frânturi. O poveste simplă, curată ca aerul tare de munte, răvășitoare în continuitatea ei firească. A fost, pur și simplu, o poveste trăită. Găsi-vor cinci lumii de astăzi destule prilejuri de comentarii acide, răsfoind *Biruința unei iubiri. Dinu & Nelli Pillat. Pagini de corespondență**, numai că viziunea lor este incompatibilă cu ceea ce se răsfrânge din scrisorile adunate în volum. Cu un instrumentar inadecvat, povestea acestei iubiri rămâne inexplicabilă. Și nu poți să te lupți eficient cu ceea ce nu înțelegi.

Dinu Pillat și Cornelia (Nelli) Filipescu s-au cunoscut în 1941. Erau colegi la Facultatea de Litere și Filozofie din București. Așa poate începe (banal) o iubire. Continuarea se articulează de la sine, rând cu rând, epistolă cu epistolă, până dincolo de copertele volumului. Cartea se deschide cu o scrisoare pe care Dinu Pillat i-o trimite lui Nelli Filipescu în 21 mai 1942 și se sfârșește cu rândurile scrise de Nelli pentru o prietenă, în 2001. Însă povestea nu se încheie aici. Nu țin cont de date, de distanțe, de moarte. Volumul e un segment închis, dar din închiderea lui se arată, surprinzător de limpede, eternitatea. Tot așa cum dintr-un sentiment se desăvârșește, încă de la început, o vocație – a devotamentului fără măsură. A sacrificiului și a împlinirii prin *celălalt*. "Dinu drag, / [...] Nimic nu-ți aducea nou scrisoarea mea. Și poate totuși era ceva. Era reînnoirea făgăduielii că te voi aștepta până când vom putea fi împreună în fiecare clipă. Făgăduiala că, [în] tot acest timp cât vom fi într-un fel departe unul de altul, voi căuta să te înțeleg mai bine și să mă perfecționez pentru anii dragostei noastre." (decembrie 1942) Sub semnul acestei făgăduințe de început va sta întreaga viață a lui Nelli Filipescu.

Intuiția tinerei care pare că își vede destinul nu e întâmplătoare. La fel ca Dinu Pillat, Nelli vine dintr-un alt timp. Rădăcinile lor sunt incongruente (Dinu aparține unei familii vechi, aristocratice, Nelli – uneia burgheze), însă au în comun un echilibru distinct între afect, idee și spirit. Tulburător de tineri, sunt în același timp teribil de maturi. Nici un gest susceptibil de inerție ori superficialitate nu se strecoară în relația lor; dimpotrivă, prospețimea ei inundă totul, ca un val răcoros ce urcă implacabil din adâncuri. Pe lângă un admirabil exercițiu al reflecției epistolare, scrisorile pe care și le trimit Dinu și Nelli scot la iveală o înțelegere profundă a rostului iubirii. A seriozității ei. Iubirea adevărată este întotdeauna rodul maturității spirituale și a smereniei, nu o tresărire a cărnii. Scrie Nelli: "Eu nu cer vieții altceva decât să mă lase să stau lângă tine – să te pot strânge lângă mine atunci când mintea îți este obosită și ochii plini de neguri." (aprilie 1943) Sau Dinu: "Viața mea se poate împlini numai cu viața ta și viața ta se va putea împlini numai cu viața mea. Este atât de simplu și de firesc..." [septembrie, 1943]

Fragilitatea, frământarea spirituală a lui Dinu Pillat sunt iremediabil atașate de ideea morții. Dinu vede sfârșitul pretutindeni. Îi adulmecă semnele într-un început de primă-

vară, le vede pe aripi de cocor, le ghicește chiar și în ceasul privilegiat al tinereții în care vrea, cu tot dinadinsul, să creadă. Dar peste amărăciunea, zbuciumul și delicatetea acestui suflet hipersensibil, plutește totuși o certitudine: "...aș vrea să te fac să înțelegi, în sfârșit, că există un Dumnezeu care ne iubesc mai presus decât putem iubi. Un Dumnezeu în care trebuie să te încrezi, pentru a nu fi copleșită de nedrepte suferințe pe care le rezervă viața unora dintre noi. Pleacă-ți fruntea pe umărul Lui, fiindcă Dumnezeu este acela care are grijă de soarta noastră..." (februarie 1943) Forța și vitalitatea lui Nelli, care-și filtrează întotdeauna cu luciditate clocotul, se racordează la nelișiștile bărbatului iubit, oferindu-i, în același timp, o soluție salvatoare: moartea adusă de timp, în tăcere, poate fi înfruntată împreună. Se întâmplă însă ca mintea să nu poată pricepe ceea ce inima știe de la bun început. "Uneori am impresia că nu te pot înțelege pentru că te iubesc prea mult.", îi scrie în februarie 1943. Într-o primă etapă a iubirii, Nelli se străduiește să caute explicații logice acolo unde acestea nu se pot articula. Cu un caracter aproape păgân, după cum mărturisește, Nelli va trece printr-un răvășitor proces de transfigurare. Frenezia amoroasă se transformă, printr-o subtilă altoire metafizică, în comuniune. În continuă rodire.

În 1947, trei ani după ce s-au căsătorit, Nelli și Dinu Pillat trecuseră deja printr-o serie de drame: pierduseră moșia de la Miorcani a familiei Pillat, via de la Isvorani, casa din Predeal a familiei Filipescu, casele din București ș.a. Ion Pillat murise încă din 1945, sora lui Dinu, Pia, a fost nevoită să fugă din țară alături de soțul ei, Mihai Fărcășanu, unul dintre tinerii lideri liberali. Nici anii ce vin nu sunt mai prietnici. Maria Pillat-Brateș, mama lui Dinu, va fi arestată în 1949 și trimisă în domiciliu forțat. Arestat în 1949, în lot cu Titel Petrescu, tatăl lui Nelli (fruntaș al Partidului Social-Democrat Independent) moare, trei ani mai târziu, în închisoarea de la Târgu-Ocna. În 1947 Dinu Pillat va fi izgonit din Universitate; e măcinat de boală, de privațiuni și umilințe. Anul 1956 pare să aducă o întorsătură fericită: George Călinescu îl aduce la Institutul de Istorie Literară și Folclor. După doar trei ani de liniște, Dinu Pillat va fi arestat în noaptea de Bunăvestire și condamnat la 25 de ani muncă silnică, în celebrul proces *al intelectualilor*. "L-am așteptat doi ani și o să-l mai aștept douăzeci și trei", îi va spune Nelli în 1961 unui ofițer de la Direcția Securității. După ieșirea din închisoare, Dinu e reprimat la Institut – până în 1975, când va fi din nou dat afară, din cauza dosarului politic. În iunie 1975, moare Maria Pillat-Brateș. În luna decembrie a aceluiași an, se sfârșește și Dinu Pillat. Mai târziu, în 1988, moare mama lui Nelli, Ecaterina Ene-Filipescu. Aceasta a fost *povara crucii* pe care a purtat-o Nelli Pillat: să accepte moartea ca pe o prezență continuă și să o învingă prin ceea ce, înlăuntrul ei, (re)trăiește.

La aproape un an de la moartea lui Dinu, îi scrie Piei: "Tu trebuie să înțelegi că pentru tine și Monica pierderea lui Dinu înseamnă altceva decât pentru mine și, de asemenea, despărțirea lui de voi a fost altceva decât [cea] de mine. El continuă să existe în voi genetic, dar a fost rupt de mine, care îi completam ființa. [...] Căci el știa că eu sunt întreaga lui trăire și știa că, oricât de răzvrătită aș fi fost, așteptând de la el mereu fericirea, noi nu ne vom părăsi niciodată. Cum vrei dar ca despărțirea noastră prin moarte să ia un aspect idilic? [...] El este

încă înălțuit de mine, asta nu pricepeți, și eu nu-l voi alunga, deoarece l-am iubit cu adevărat. [Când] unii soți [sunt] despărțiți prin moarte, cel care rămâne se recăsătorește imediat. Aceia s-au satisfăcut, dar nu s-au iubit. Eu l-am iubit pe Dinu și l-am satisfăcut, lui îi este dor încă de mine. Sunt atâtea lucruri greu de înțeles pentru voi, căci dialogul dintre noi doi continuă. [...] E greu să ai curajul să mori, dar tot atât de mult curaj îți trebuie să trăiești. Oricum, dacă mă voi ridica și voi redeveni ființa de care s-a îndrăgostit Dinu acum 34 de ani, voi pluti liberă printre oameni și amintiri, estompându-mă și eu treptat, treptat, spre a nu mă mai întoarce vreodată." (noiembrie 1976)

Dinu și Nelli Pillat au propriul lor adevăr. Unul îl include pe celălalt, printr-un sinergism care înalță ființa fiecăruia într-o nouă realitate. Nu doar misiunea de a perpetua tradiția unei familii e asumată de Nelli, ci și aceea de a umple lumea cu prezența ei *dinlăuntru*. Își metamorfozează suferința, făcând-o luminoasă, în vreme ce resemnarea se lasă înlocuită de har. Totodată, împlinește destinul soțului ei, descifrându-l. Îl reflectă și îi asimilează adevărata slujire de martor. Îi sesizează imponderabilitatea: "...pe Dinu îl văd aievea cu gesturile lui, cu mersul său, cu felul de a se bucura, cu tristețile lui, evoluând în timp pe traseul unui dans dinainte stabilit. Dacă aș scrie despre el nu ar fi pentru a-mi aminti ceea ce spunea, ci numai pentru a păstra felul în care apărea, cum privea, cum mergea, cum iubea oamenii, cum se bucura de toate, cu modestie și fără nici o pretenție. O anumită tonalitate din poezia tatălui său fusese ascunsă în ființa lui Dinu.", îi scrie Nelli Piei Pillat Edwards, în perioada în care începuse lucrul la ediția operelor lui Ion Pillat (ianuarie 1983).

Timp de treizeci de ani după sfârșitul lui Dinu, Nelli Pillat va continua, zi după zi, să biruiască morțile succesive. Să privească o spărtură de cer, făcând câte un salt (calitativ) spre lumea de dincolo. "Sunt tot timpul bântuită de amintirile trecutului și de jalea de a nu fi și Dinu cu mine și mă doare frustrarea lui, atât de timpurie, de viață. Dar am avut deodată revelația că de aceea trebuie să mă bucur înmii de orice frumusețe, că am datorica ca, atâtea timp cât va fi putere de viață în mine, să trăiesc cu o intensitate de mii de ori tot ce voi vedea și voi simți frumos, pentru toți cei morți pe care i-am iubit. Să facem amândouă un legământ în

acest sens, pentru totdeauna.", îi mărturisește Nelli fiicei sale în 1981.

Cel puțin trei portrete remarcabile prind contur din epistolarul alcătuit de Monica Pillat: Dinu Pillat (îndrăgostitul, scriitorul, victima), Nelli și Pia – două tipuri diferite de feminitate, încadrând bărbatul cu o enormă dragoste, fără să și-l dispute, fără să-l mutilizeze. Dar paginile de corespondență nu spun doar povestea unei iubiri. O întreagă poezie a peisajului se decupează din rândurile lui Dinu, ale lui Nelli sau ale Piei, cu aleile și copacii de la Miorcani, cu nucul din fața casei bucureștene sau cu pământul străin, tocit și fremătător, în care Pia pare să caute umbrele ce i-au ocrotit copilăria. Dar scrisorile captează și formele răului polimorf, durerea pierderii casei, umilințele, supraviețuirea pe muchie de cuțit. Sau suferințele lui Șerban Cioculescu, Arghezi și Vasile Voiculescu ori confluențele biografice dintre familia Pillat și George Călinescu. Căci nu doar povestea unei iubiri este cuprinsă în acest epistolar despre care se pot scrie multe alte pagini, ci și mărturia fărâmițării unei lumi, bucată cu bucată.

* *Biruința unei iubiri. Dinu & Nelli Pillat. Pagini de corespondență*, cuvânt înainte de H.-R. Patapievici, ediție îngrijită de Monica Pillat, București, Editura Humanitas, 2008

la CURTEA VECHE

ISTORIA LITERARĂ – O PARTITURĂ CU VIRTUOZI ȘI MULTIPLE INTERPRETĂRI

ELENA CRAȘOVAN

În zilele de 11 și 12 iulie 2009 s-a desfășurat la Alba Iulia Colocviul Național al Asociației de Literatură Generală și Comparată din România, cu tema **"Mai are un viitor istoria literaturii?"**. Întrebarea-titlu s-a dovedit, încă de la primele comunicări, retorică, deoarece criza istoriei literaturii a fost unanim recunoscută, dar s-a precizat totodată și caracterul ei benefic. "Istoria literaturii e un domeniu în criză perpetuă și definitorie" (Ioana Both), de vreme ce toate manifestările care au urmat pozitivismului de secol XIX au fost asimilate crizei. Câteva probleme formulate de Mircea Braga au nuanțat întrebarea centrală: "Cui îi este necesară istoria literaturii?", "Ce fel de istorie literară?", evidențiind faptul că istoria literaturii are un viitor, însă într-o cu totul altă paradigmă și în forme diferite față de cele ale secolului trecut.

O necesară distincție a fost punctată de Liviu Papadima, între istoria literară și istoria literurii, ultima părându-i profesorului bucureștean mai degrabă o sintagmă neterminată, căci vizează de fiecare dată parcursul unei literaturi anume. Multe dintre comunicări au pornit de la disjunția barthesiană între istorie și literatură, ponderea unuia sau a altuia dintre termeni în cadrul sintagmei marcând diferențele de viziune.

Între primele propuneri de abordare novatoare au fost cele ale istoriei literare ca poveste ("a literaturii sau a literaturilor?"), valențele narativității articulând într-o ordine a povestirii elementele disparate, aparițiile insolite, contextele, protagoniștii, acceptată fiind premisa că operăm cu variante pentru a alcătui o poveste integratoare, un "continuum" (din care ruptura, generațiile în succesiune, sunt parte integrantă).

Secțiunea a doua a vizat direct istoriile literaturii române: analiza *Istoriei* lui Călinescu a urmărit modul în care o istorie a literaturii ca operă încheiată ajunge să propună un canon. Interesantă și incitantă a fost propunerea lui Andrei Terian, care descrie *Istoria* călinesciană ca una a fondului fără forme, demonstrând că, pe fondul ideologiei, al predominanței etnicului și a ideii naționale, e construit un "romant etnocentric".

Foarte bine documentată și elegantă a fost prezentarea lui Adrian Tudurachi, despre (pseudo)"revoluția" în istoria lovinesciană a literaturii, despre lipsa de priză la modernism chiar a teoreticianului modernității la noi. Cu exemple pertinente din studiile dedicate lui Minulescu sau lui Arghezi, cercetătorul clujean a arătat cum, adaptându-se, fără a schimba materialul "demonstrativ", Lovinescu convertește doar concluziile, transformându-i în câțiva ani pe "măsluitorii" limbii (cu care nu avea afinități etice sau estetice), în adevărații poeți moderni.

În aceeași zonă a unei priviri noi asupra unor autori care păreau "clasați" s-a situat comunicarea lui Cornel Ungureanu despre Eugen Ionescu și complexe relații între scriitorii din perioada interbelică; prefața dramaturgului la prozele lui Pavel Dan descoperă, în opinia profesorului timișorean, un Ionescu surprinzător chiar printre cunosători. Un alt "studiu de caz" a încercat Șerban Axinte, comentând istoria literaturii ca "dezbatere morală", prin evoluția noțiunii de roman la noi, de la "literatură de spurcăciuni" la "mitistorie", cu delicioase

citade de epocă.

Comunicarea la care s-au făcut ulterior numeroase trimiteri a fost cea a lui Iulian Costache, despre "istoria literaturii și reinventarea legitimității canonului". Autorul interpretează istoria literaturii ca "hartă" și "patrimoniu simbolic", pe baza unei relații duble între istorie și canon, iar istoriile particulare, ca "narațiuni cu narator omniscient", în care autorul își manipulează personajele (scriitorii) și creează o lume ficțională prin raportarea la contexte.

Odată cu abordarea spațială a *Istoriilor*, dezbaterile au atins o zonă importantă, cea a "minorilor". Bianca Burța Cernat a propus distincțiile dintre margine, marginal, marginalitate, marginalizare, descriind tipuri de marginali (contextuali sau minori estetic), sau în cel fel sunt rezolvate "perioadele de tranziție" în istoriile literare și care este locul "scriitorilor minori" în acest tablou.

O altă secțiune a comunicărilor a plasat istoria literaturii în context internațional. Din păcate, singura prezentare sistematică a fost cea a craiovenilor Roxana Ghiță și Cătălin Ghiță, despre istoria literaturii în spațiul anglo-saxon. Tendințele din a doua jumătate a secolului XX indică anexarea istoriei literaturii ca parte a istoriei culturale. Operele cu autor unic sunt perimate, lucrările de istorie a literaturii sunt proiecte ale unei vaste echipe de cercetători. La fel proiectează propria viziune Caius Dobrescu, când descrie o "epocă" sub forma unei complexe broderii, în care complexitatea modelelor, a straturilor, face ilegală comprimarea într-o panoramă monumentală (inevitabil ignorantă față de detalii). Propunerea autorului viza surprinderea momentelor de mutație și, pentru a ne adevca "obiectului în criză", prezentarea istoriei literaturii ca parte a unei istorii culturale (a ideilor), dar care să pornească dinspre literatură, evidențind implicarea acestuia în mutațiile sociale și istorice (modernizarea din secolul al XIX-lea, comunismul sau schimbările postdecembriste).

Același lucru a fost subliniat în intervenția Adrianei Babeți, prin prezentarea lucrării *Istoria culturilor literare în Europa Est-Centrală* (prima inițiativă de acest fel), sub coordonarea lui Marcel Cornis-Pope, model de recontextualizare, de adaptare a metodelor la un obiect nou. Secvențialitatea este acum preferată, în dauna continuumului și a modelului integrator. Noua *Istorie* nu oferă relații cauzale și un traseu teleologic, ci o succesiune de tablouri ale diferitelor istorii, culturi, autori, în care, eventual, îi revine cititorului sarcina de a crea legături.

O secțiune foarte densă în cadrul colocviului, dedicată istoriei literare în procesul didactic, a încheiat rotund dezbaterile, răspunzând indirect unor întrebări-meditații ale lui Mircea Martin din deschiderea comunicărilor, pledând pentru asumarea poziției didactice, în ciuda tendinței generale de a "ieși" din rol, profesoralul fiind de regulă asimilat, eronat, fără subtilități, "didacticismului". Ioana Both și-a structurat pledoaria sub semnul lui "cum" și "ce" să predăm în cadrul disciplinei numite "istoria literaturii". Din moment ce a devenit o evidență cantitatea copleșitoare de informații și incapacitatea studentului de a le gestiona (o disociere necesară: informarea nu înseamnă cunoaștere), profesorului îi revine sarcina să construiască viziunea, "povestea",

un cadru deschis, în care să poată fi introduse ulterior noi informații. Profesoara clujeană a prezentat un model de curs bazat pe "anecdota", pe micronarațiuni semnificative de la care sensul poate fi expandat la un context mai larg, în opoziție cu demersul clasic al abordării unei epoci din perspectiva "valorilor canonice" și a discursurilor oficiale.

Lucrarea profesoarelor din învățământul preuniversitar (Luminița Medeșan și Titiana Zlatior, Cluj), fericit completată de comunicarea Sandei Cordoș, a stabilit legăturile necesare între abordările mai degrabă teoretizante ale universitarilor și problemele concrete ale predării-receptării literaturii în ciclul liceal: o analiză comparată a programelor și manualelor dinainte de '89 și după, a scos în evidență schimbările esențiale ale predării disciplinei: "istoria literaturii" are, după 1990, o pondere foarte mică, urmărindu-se nu situarea în context a textelor, nu înțelegerea procesuală, căci literatura este integrată sub umbrela ariei "limbă și comunicare".

Cel mai "fierbinte" moment al colocviului, așteptat cu mare curiozitate, nu fără temeri, a fost cel consacrat dezbaterilor pe marginea *Istoriei critice a literaturii române* a lui Nicolae Manolescu. Intervențiile au rămas elegante și profesioniste: Paul Cernat a precizat presiunea multiplă a editorului, a mediului literar autohton, care a grăbit apariția cărții, în defavoarea autorului. O altă "circumstanță atenuantă" a fost formulată de către Paul Cornea: așteptările prea mari ale publicului explică dezamăgirile; dacă *Istoria* ar fi avut alt autor și un titlu mai puțin pretențios, reacția criticilor nu ar fi fost atât de dură. Întrebările pe care Paul Cornea și-a elaborat analiza (și criticile) au pornit de la investigarea "metodei" sau de la sensul unor concepte precum "model", "canon", "continuitate istorică".

Multe remarci au punctat fetișizarea esteticului, contrazisă însă de unele abordări în cadrul *Istoriei critice*: dacă Manolescu elimină (într-o accepțiune discutabilă a

literaturității) discursul critic și "cărtură-rescul", include, în schimb, publicistica lui Eminescu și apreciază romanele obsedantului deceniu pentru informațiile oferite, sau *Jurnalul* lui Mihail Sebastian pentru sinceritatea documentului sufletesc.

Mircea Anghelescu și Eugen Negrici remarcă (nostalgic) diferențele dintre profesionalismul primei părți (republicarea ediției din '90 despre Epoca veche) și aspectul de bricolaj al părții a doua, în care lipsește până și efortul minimal al recitirii și aducerii la zi a recenziilor reciclate. Mircea Martin deplângea însă neajunsuri mai grave: faptul că lipsesc conceptualizările și efortul de problematizare, tablourile de epocă, analizele unor curente și epoci literare, că sunt problematice periodizările care nu evidențiază schimbările de paradigmă (autorul utilizează aceleași criterii de analiză pentru scriitorii interbelici, pentru neomoderniștii anilor '60 sau pentru optzeciști). În ciuda titlului, din monumentală lucrare este absentă literatura ca istorie. Nu ni se oferă o viziune integratoare, contextualizantă, diacronică. Istorisirea nu este încă o istorie, ci "o succesiune de oameni singuri", a punctat în final Mircea Martin.

PREMIILE A.L.G.C.R.

În 11 și 12 iulie a.c., s-au desfășurat la Alba Iulia lucrările celui de-al 11-lea colocviu al Asociației de Literatură Generală și Comparată din România, prin strădania Universității "1 Decembrie 1918", cu sprijinul Consiliului Județean Alba și al Bibliotecii Județene "Lucian Blaga". Au participat la colocviul *Mai are un viitor istoria literaturii?* peste 50 de cadre didactice din mediul academic și preuniversitar, cercetători științifici, doctoranzi, studenți. După două zile de comunicări și dezbateri, un juriu alcătuit din prof. univ. dr. Paul Cornea, prof. univ. dr. Mircea Braga, prof. univ. dr. Mircea Martin, prof. univ. dr. Mircea Anghelescu, prof. univ. dr. Cornel Ungureanu, prof. univ. dr. Ioana Both, prof. univ. dr. Liviu Papadima, lect. univ. dr. Paul Cernat a acordat premiile A.L.G.C.R. pe anii 2007 și 2008 pentru teorie literară și literatură comparată. Profesorul Paul Cornea a predat conducerea Asociației profesorului Mircea Anghelescu, iar Adunarea Generală a decis în unanimitate ca dl. Paul Cornea să devină președintele de onoare al A.L.G.C.R. Secretar al Asociației a fost numită prep. drd. Delia Ungureanu.

Premiul A.L.G.C.R. pentru teorie literară pe anul 2007: Rodica Ilie, *Poetica manifestului literar. Aspecte ale avangardei române*, Editura Universității Transilvania, Brașov, 2007;

Premiul A.L.G.C.R. pentru literatură comparată pe anul 2007: nu se acordă;

Premiul A.L.G.C.R. pentru teorie literară pe anul 2008: Horea Poenar, *Semnul celor patru. O teorie a interpretării*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008;

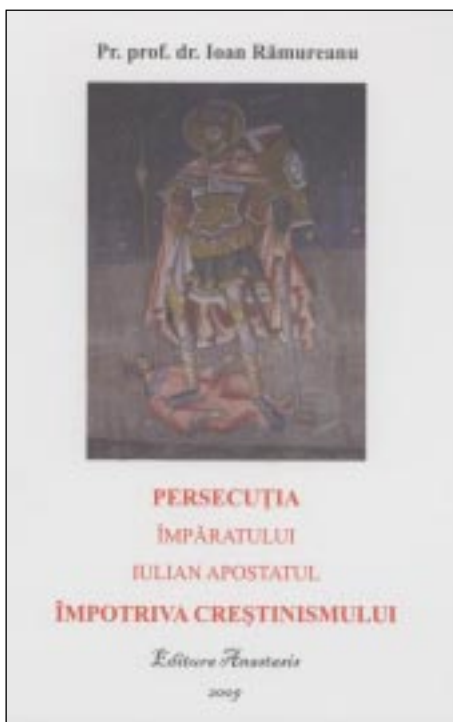
Premiul A.L.G.C.R. pentru literatură comparată pe anul 2008: ex aequo: Mirela Roznoveanu, *Civilizația romanului*, Editura Cartex, București, 2008 și Alexandru Matei, *Ultimele zile din viața literaturii*, Editura Cartea Românească, București, 2008.

Diploma de excelență a A.L.G.C.R. a revenit revistei *Caietele Echinox* din Cluj, condusă de Corin Braga.

REDIVIVA RECUPERĂRI MAJORE CLAUDIU T. ARIEȘAN

(I) O relativ târzie dar binevenită recuperare patristică este cartea **Pr. Prof. dr. Ioan Rămureanu. Persecuția împăratului Iulian Apostatul împotriva creștinismului**, ediție și pref. de ierom. Dr. Vasile Bîrzu, Editura Anastasis, Sibiu, 2009, 282 p. Trăitor între anii 1910–1982, valorosul teolog și didascal și-a luat doctoratul în 1942 tocmai cu o teză despre lupta cezarului apostat contra religiei oficiale din Imperiul Roman de atunci,

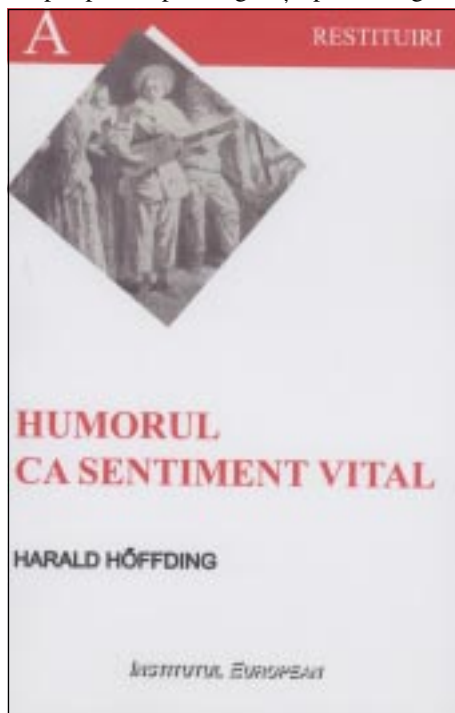

completând apoi tema sa predilectă abia în 1987, cu un studiu descifrând *Religia solară a împăratului Iulian Apostatul*. Volumul de față reunește cele două scrieri complementare după intențiile autorului ce s-a ilustrat și prin editarea unui volum de referință colanând *Actele martirice*, publicat în colecția "Părinți și scriitori bisericești" (vol. XI, 1982, reeditat în 1997). Drama spirituală a protagonistului imperial trezește și azi controverse, prefăcătorul închinându-l într-o ecuație "a perversității libere, spirituale" ce cuprinde "slava deșartă, frustrarea, (neo)păgânismul și crima". Discuția e mult mai complexă de atât, însă dosarul publicat acum ne oferă datele esențiale pentru a interpreta just dramatica paradigmă a persecutorului etern, la care a meditat și Lactanțiu când evoca morțile dure afectate prigonitorilor cronici ai creștinismului.

(II) Un alt moment de cumpănă din istoria bisericească, criza iconoclastă din secolele VIII–IX, se lasă descifrat mai bine grație unui tratat polemic celebru aparținând **Sf. Teodor Studitul, Despre sfintele icoane. Contra ereticilor iconomahi**, trad., introd., note de protos. Teodosie Paraschiv, Editura Fotini, Galați, 2008, 132 p. Primindu-și numele onorific de la vestita mănăstire Studion din Bizanț pe care a păstorit-o admirabil, ajungând de la 12 la peste o mie de călugări, egumenul Teodor a pățit enorm pentru constanța iconoduliei sale, petrecând peste 13 ani în exiluri, tortură și închisoare. Cele trei scrieri antieretice ce compun lucrarea de față sunt, de fapt, două dialoguri și o culegere de 93 de silogisme ce oferă o teologie sistematică a cultului sfintelor icoane. Autorul a tradus opera ca teză de licență în anul 1989, sub conducerea lui Ioan I. Ică Jr., care în 1994 a publicat la Deisis o versiune proprie a aceluiași tratat în cartea *Iisus Hristos prototip al icoanei sale*. Deși precedentă în timp, traducerea remarcată a lui T. Paraschiv a văzut abia

acum lumina tiparului, îmbogățind astfel repertoriul patristic de la noi și permițând compararea celor două translări de specialitate în limba română.

(III) Marile texte ale comicologiei mondiale se adună încet, încet într-o mini bibliotecă de referință a domeniului. Tot mai popular printre studioșii de la noi. Astfel, după traducerile fundamentale din Henri Bergson (*Râsul*, 1992), Vl. Jankélévitch (*Ironia*, 1994), S. Freud (*Comicul și umorul*, 2002) și S. Kierkegaard (*Despre conceptul de ironie*, 2006) ni se oferă un tratat strălucitor la obiect, aparținând unui alt savant danez, **Harald Høffding, Humorul ca sentiment vital**, trad., postfață Val. Panaitescu, Institutul European, Iași, 2007, 236 p. Filozof spinozist și kantian convins, Høffding abordează aria comicologică din perspectivă psihologică și epistemologică,

consacrând conceptul de "mare humor", interpretat de competentul său traducător ieșean (autor la rândul lui al celui mai impunător opus autohton despre *Humor*) "ca o totalitate specifică, rezultată din întrepătrunderea durabilă dintre o bază de natură sentimentală și un fundal intelectual, capabil să reacționeze în chip original la aspectele tragi-comice ale existenței". O lectură frumoasă și incitantă, încărcată de sugestii estetice și antropologice.

(IV) Două reeditări purtând marca Humanitas ale memorabilului clasicist Petru Creția îi onorează amintirea culturală și statura paideică de excepție: **Cinci cărți din Biblie în traducerea lui Petru Creția** (ediția a II-a, 208 p.), respectiv **Ahile sau Despre forma absolută a prieteniei. Ariel sau Despre forma pură a libertății** (ediția a II-a, pref. Gabriel Liiceanu, 206 p.). Dacă primul volum adună cărțile biblice Iov, Iona, Ecleziastul, Ruth și Cântarea cântărilor ca pe niște "capodopere ale literaturii omenirii întregi, capabile să emoționeze prin însăși redarea cât mai credincioasă a originalului (...) texte literare de mare adâncime omenească", eseurile dedicate scrisului homeric și shakespearean, reunite în celălalt volum, oferă pe deplin măsura agilității sale culturale și a profunzimii rare pe care scriitura lui o putea atinge în momentele de grație. A vrut, zice el, doar să contribuie cu cât i-a stat în puteri la cultura din care face parte și de care se simțea adânc legat, "adăugând la trecutul ei încă o deschidere către marea literatură a lumii".

SCRISOARE CĂTRE UN GENTLEMAN GABRIELA GLĂVAN

În toamna lui 1999 eram studentă în anul al treilea la Facultatea de Litere a Universității de Vest din Timișoara. Frecventam toate cursurile cu entuziasm variabil, iar în primele zile ale celui octombrie am reușit să mă procopsesc cu o tuse, căreia, complet neelegant, o să-i spun direct măgărească. Cum nu se cădea să ratez un curs de literatură despre care auzisem numai superlative, mi-am găsit un loc în amfiteatrul A12. Nu îmi amintesc decât că profesorul Ilie Gyurcsik ne-a vorbit două ore despre literatura modernă, analizând live poemul *Îndrăgostita* de Paul Eluard. Pe soundtrack-ul tusei mele imposibile, am asistat la unul dintre cursurile fără de care n-aș fi avut niciodată curajul să predau eu însămi literatură. Am avut senzația că acel curs nu are duplicat, pentru că a fost creat acolo, doar pentru noi, iar nimeni nu va auzi vreodată repetându-se acele cuvinte, savante și transparente în același timp. Acest domn, care părea venit dintr-o lume spre care noi priveam doar prin gaura cheii, avea o distanță fermă de orice clișee didactice. Oricât de pestriță era sala, deoarece cu siguranță nici atunci nu știau toți studenții cine e Nietzsche sau Rimbaud, lecția ne înnobila în mod egal.

De curând, profesorul a împlinit 70 de ani, iar de la acea magic hour din 1999 au trecut aproape zece ani. Cum nici vârsta domnului Gyurcsik nu înseamnă mare lucru, pentru că este unul dintre cei mai tineri oameni pe care îi cunosc, și nici cei zece ani trecuți de atunci nu au alt sens decât acela de a agrava nostalgia, cele două numere sunt două borne între care se înscrie o întâlnire miraculoasă.

În tot acest timp, am trecut prin etapele unei formări profesionale în care profesorul Gyurcsik a avut un rol major. Am înțeles că lumea e plină de profesioniști înarmați cu informații și morgă, ceea ce contează cu adevărat în acest business complicat este calitatea umană.

Îmi amintesc examene-fluviu, când urmăream un dialog generos cu studenții, datorită căruia examenul devenea un moment semnificativ al unei relații privilegiate. Sute de lucrări de seminar își aveau rubrica proprie de observații într-un dosar masiv, în dreptul fotografiei studentului. Un catalog aproape viu, în care se intersectau simultan semnificații și suprafețe. Oricât de lipsit de interes față de literatură era un student, i se oferea șansa de a descoperi ceva important atunci, în acel schimb aproape neverosimil, când profesorul relua esența unui curs. În mod obișnuit, în astfel de situații, revelațiile nu mai contează. Tocmai acest lucru, că totul contează, a generat o teamă perpetuă și insurmontabilă – că aș putea să-l dezamăgesc, să-i infirm așteptările, să-l nemulțumesc. Indiferent cât de generos te susține cineva, ai șansa mai apropiată sau mai îndepărtată de a dezamăgi. Mi-aș dori să nu citească aceste rânduri, pentru că ele par că-și imploră contrariul. Mărturisesc că nu cred să fiu în stare să aduc la lumină ce e mai bun în ceilalți, însă recent am probat ceea ce înainte consideram un exces retoric, în care profesorul nostru părea să creadă dintotdeauna – această profesie ne oferă șansa de a învăța de la studenții noștri aproape la fel de mult cât învăța ei de la noi. Eu, însă, am învățat de la profesorul Ilie Gyurcsik mai mult decât voi putea vreodată să dau celorlalți, deoarece mare parte din cele primite sunt efecte ale fericirii de a-i fi în preajmă.

PROZĂ GONFLABILĂ

ALEXANDRU BUDAC

Cu puține excepții, debuturile în proză din ultimii ani au fost catastrofale. Tehnicile de promovare a cărților s-au îmbunătățit simțitor, agenții de *PR* își fac treaba, scriitorii consacrați semnează plini de râvnă coperta a patra, lansările cu fanfară se țin lanț, însă ambalajul atrăgător este, de cele mai multe ori, gol. Eticheta și categoria vin înaintea identificării amprente personale a artistului (o meteahnă pe care o deprindem încă din primii ani de școală). Literatura română a trecut prin romantism, realism (mai mult sau mai puțin magic), postmodernism, a bifat *Bildungsromanul* și genul epistolar, a fumat avangardele, iar acum e narcotizată, dezinhibată și deschiată la toate fermoarele, pe scurt, onestă și revoltată. Această manieră, ca să nu spun "manie", de a folosi praful de pușcă fără glonț, specifică, de altfel, culturii noastre, întreține în literatură, dar nu numai, iluzia că "avem de toate". Acum câțiva ani, cineastul Peter Greenaway a lansat celebra afirmație cu "nu existați pe hartă", care i-a revoltat pe mulți.

Recent, un verdict asemănător a trecut aproape neobservat. Într-un interviu din numărul din iunie al revistei *Dilemateca*, acordat lui Matei Martin, genialul romancier António Lobo Antunes remarca tranșant: "Când am auzit că Uniunea Scriitorilor din România are 3000 de aderenți, am rămas cu gura căscată. Cred totuși că pe lume există mai mulți artiști decât opere de artă. Ne lipsesc operele de artă, artiști sunt destui." Iată că portughezul a fost mai gentleman decât britanicul și a spus lucrurile mai voalat, însă dilema e străvezie: avem o grămadă de scriitori, dar unde e literatura? Las întrețarea deschisă și-mi îndrept acum atenția spre tânărul debutant Șerban Anghene.

Viața unui șef de departament povestită de fiul său Superman are atuurile unui roman deosebit. În primul rând, un titlu cu lipici, care sare imediat în ochi și-ți zgândărește curiozitatea. În al doilea rând, un subiect interesant, chit că pe val: viața în comunism a părinților unui copil care nu a apucat să cunoască direct regimul ceaușist. Mi-a fost clar, de la bun început, că nu poate fi vorba de încă un scriitor care-și amintește cu nostalgie de sticla de Brifcor și de cravata de pionier, cu atât mai mult, cu cât perspectiva e a unui băiețel ce-și închipuie că este super-erou. O bandă roșie înfășoară volumul și ne informează că scriitorul a luat deja Premiul pentru Proză la Concursul de manuscrise pentru tinerii sub 35 de ani al USR – 2008. Cartea se lansează la pachet cu blog cu tot și poartă pe ultima copertă o călduroasă recomandare din partea scriitorului Radu Aldulescu. Perfect. Deschid cartea, cartea geme, vorba lui Argezi. Mai bine zis, am gemut eu, preț de aproape 270 de pagini.

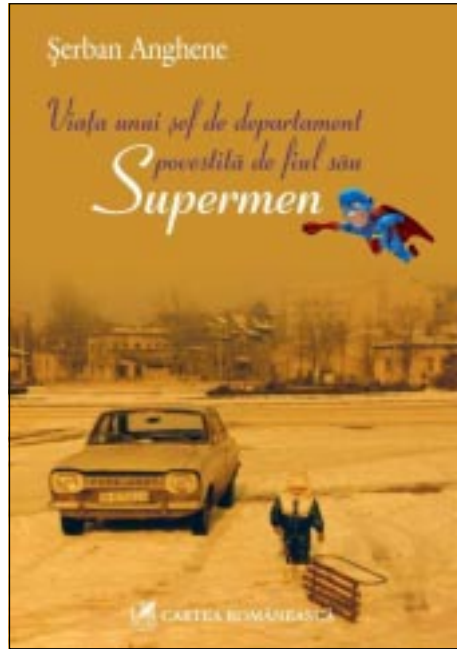
M-am întrebat cât de jos trebuie să cobor ștacheta și cât de indulgent s-ar cădea să fiu cu un debutant. În textul lui Șerban Anghene frazele sunt clare, autorul nu abuzează de "barbarisme", există câteva tentative de a mixa și submina mai multe convenții românești, referințele sunt variate, de la benzi desenate și filme la politică, algebră și proza

lui Michael Ende. Să mă bucur de atât? Anghene a scris un roman care se pliază foarte bine pe trend și pe așteptările cititorilor, însă publicul cititor autohton nu este nici sofisticat, nici fidel autorilor români, ca să nu mai spunem cât e de firav. Nu cred că el se mai lasă amăgit de această inflație de proze cu pretenții, despre care se poate afirma orice și nimic în mod special. *Viața unui șef de departament...* se vrea o poveste despre copilărie și memorie, despre o adolescență suprapusă tranziției social-politice a României, o scrisoare bășcăliosă către tata, parodiarea unei cărți de aventuri pentru băieți. Anghene comite greșea multor debutanți: îți vâra degetele în ochi. El ține să ne transmită ceva important, mai degrabă decât să scrie cu atenție ori să-și calibreze personajele. Informația e preferată emoției. Pe scurt, cartea conține acel tip de proză gonflată menită a amăgi cititorul.

Romanul începe stângaci, te bombardează cu toate temele ce urmează să fie dezvoltate și te agasează cu "dar asta e altă poveste" și "vom vorbi mai târziu". Ideea narațiunii din perspectiva copilului ce se crede Superman (deși autorul a dat lămuriri privitoare la ultimul "e", tot nu m-am prins care-i poanta) nu este exploatată inspirat, din pricină că nu simți nicăieri copilul, ci doar pe adultul Anghene. În plus, imaginația lipsește cu desăvârșire. Textul, conceput fragmentar, înaintează când cronologic, dinspre copilărie înspre maturitate, când în zigzag prin timp, iar pe alocuri sunt inserate pagini din *Caietul pierdut al primului tată de Superman*. Vocea și punctul de vedere, în ciuda strădaniilor evidente ale autorului, rămân aceleași.

Așadar, până la final, confuzia e perfectă. Formule redundante precum "tatăl tatălui meu" și "mama tatălui meu" se adaugă unor meditații plate despre relația dintre copii și adulți, împopoțonate cu câte o expresie bombastică precum "așa cum mi-a comunicat laboratorul meu secret, secția de chirurgie a memoriei" (câți copii care vorbesc astfel cunoașteți?). Ceaușescu e redus la "Dictatorul", viața de zi cu zi a părinților rămâne atât de ambiguă încât devin de-a dreptul dubioși (până la urmă, a colaborat sau n-a colaborat tata cu Securitatea?), o puzderie de personaje fără identitate reală trec cu viteză prin cadru, aproape ca într-un pomelnic, iar unele pasaje stărnesc umorul involuntar. De pildă, când naratorul, acum adolescent, invocă atentatele de la 11 septembrie, satira la adresa politicii externe americane, "paranghelia", cum îi spune el, ar trebui, presupun, să accentueze diferența dintre lumea lui Superman și a roboților Transformers și realitatea deformată de televiziune.

În schimb, ni se oferă o banală opinie despre acel popor "de cetățeni mici, mulți, sărăcuți cu duhul dar tare patrioți", opinie cu atât mai hilară, cu cât vine din partea cuiva care a crescut imaginându-și că este replica bucureșteană a unui mit *made in USA* (Superman). Ca să nu mai spun că afirmația îmi amintește de clișeu mioritic ironizat de Pintilie în *Balanța*, când primarul satului spune "Al mai prost om din lume-i americanu' hă-hă-hă!". În aventurile lui Superman plouă cu elemente scatologice. S-au scris cărți remarcabile pe tema aceasta, însă aici, scuzați-mă, rahatul e pe gratis. Tatăl protagonistului a ajuns acasă "s-a descălțat,

[...], s-a culcat puțin, a sforăit și s-a bășit", nu înainte de a sta pe wc-ul din baia unde tocmai se spală fiul. Superman face tot timpul "caca, cum fac și premianții care iau numai 10 (zece)". Fiecărui personaj îi este rezervat câte un pârț, un wc sau apelativul "bășinos", ca să nu mai vorbesc de "borătura catifelată ca o șoaptă de dragoste" (recunosc că n-am mai citit așa ceva) și de "nea' Aurică care bora pe scări" (cacofonia e deliberată?). Aceste naturi moarte cu blocuri din proza noastră recentă seamănă atât de mult între ele încât nu le mai pot deosebi.

Nu există romane fără personaje și fără scriitori cu imaginație, iar dacă până și Superman, odată ajuns în cartierele unde locuim, devine un sărman bășinos, atunci chiar nu ne mai rămâne decât să ne luăm zborul.

VEDERI DIN KYÔTO

YASUNARI KAWABATA

Vechiul oraș imperial

trad. din japoneză și note de Anca Focșeneanu
Humanitas Fiction, 2009

Poveștile lui Kawabata sunt precum ceremonia ceaiului: pitorești, hieperelaborate în lentoarea lor și nu tocmai accesibile occidentalului. Sub gesturile calme ale protagoniștilor se pot ascunde furtuni capabile să spulbere petalele florilor de cireș, iubirea se aprinde uneori de la simpla vedere a unui lob al urechii de finețea ceramicii unei cești, iar timpul se măsoară la japonezi cu alte unități de măsură. Faimosul critic Shûichi Katô observa, în *Istoria literaturii japoneze*, că pentru Kawabata femeile sunt porțelanurile a căror interioritate rămâne mereu ocultată. E valabil și pentru cele două gemene din *Vechiul oraș imperial*, Chieko și Naeko. Nu atât povestea lor e interesantă, ci felul cum este spusă, prin invocarea artei țesutului chimonourilor. Tehnica înfășurării unui *obi* în jurul taliei, corespondența dintre culorile imprimeurilor și stările sufletești, dintre tradiția croitoriei japoneze și istoria orașului Kyôto îți sunt dezvăluite delicat, ca și cum ți s-ar permite să observi deschiderea unei flori. Detaliul (culinar, botanic, cromatic, arhitectural, de viață intimă) poartă întotdeauna semnificații nebănuite. Prinzi câteva, cele mai multe îți scapă, mai ales dacă nu ești familiarizat cu mentalitatea niponă, însă plăcerea lecturii nu are de suferit. Îi invidiez pe cei care pot să-l citească pe Kawabata în original.

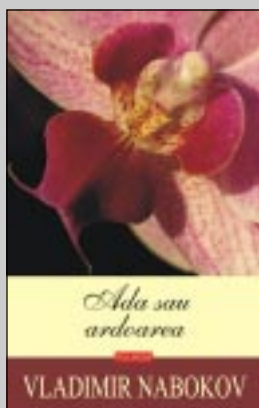
UN FLUTURE PE NUME ADA

VLADIMIR NABOKOV

Ada sau ardoarea. O cronică de familie

trad. din engleză de Horia Florian Popescu
Polirom, 2008

Fără îndoială, *Lolita* este cel mai cunoscut roman al lui Nabokov, însă *Pale Fire* și *Ada or Ardor: A Family Chronicle* sunt cele mai ambițioase. Saga de familie pentru unii, un roman despre memorie pentru alții, manual erotic cu anvergură poetică sau science fiction cu ambiții de *Război și pace* (l-am găsit trecut până și în *The Encyclopedia of Science Fiction*), *Ada...* scapă oricărui gen, oricărui "-ism" (oare nu tocmai Nabokov ne-a avertizat că "-isme" vin și trec, și că numai arta rămâne?). Să-i pui o etichetă înseamnă să comiți un sacrilegiu și să nu te bucuri de un autor în plină forță creatoare. Iubirea – incestuoasă, cum altfel? – dintre Van Veen și Ada Veen se desfășoară într-o lume unde Rusia și America sunt contopite, geografic și spiritual – o superbă aluzie la condiția autorului însuși, de exilat și de scriitor în două limbi. Universul în care arde dragostea lor – Ardis, firește – e atât de aristocratic, pe cât este de eclatant stilul lui Nabokov. Pe argintăria memoriei, madlenele abia așteaptă să fie savurate, aripile fluturilor se colorează în nuanțele toaletelor Adei, iar traducerea lui Horia Florian Popescu nu cunoaște zăgaz. O să regăsiți câteva chipuri din *Speak, memory* și o să puteți admira sinestezia romancierului la lucru. Așadar, respectați-o pe Lolita, dar iubiți-o numai pe Ada!

IDENTITĂȚI SUPRAPUSE

VIOREL MARINEASA

Citeam deunăzi o carte a Brîndușei Armanca despre *frontieriști*, adică despre aceia care au parcurs marea aventură de a trece *fraudulos* granița, ca să scape de absurditățile sistemului comunist și ca să devină astfel cetățeni ai lumii, ceea ce era, în fond, un drept natural care li se refuza. Unii au reușit, alții au fost întorși pentru a fi aruncați în pușcării, dar cel mai dramatic e că destui au plătit cu viața, uciși de niște falși apărători ai patriei, care aveau armele îndreptate spre interior.

Cam în același timp a picat și volumul **Povestea zilelor noastre. Artiști români plecați în lume** (Institutul Cultural Român, București, 2009) al Adrianei Cărcu, care cuprinde interviuri ample cu 12 personalități, prieteni ai autoarei (majoritatea – timișoreni, iar ceilalți – legați de Timișoara) care trăiesc în străinătate (cei mai mulți – expatriați înainte de 1989). Te oripilează gândul că o parte dintre ei ar fi putut fi victimele fenomenului frontierist! (De altfel, în carte își găsește loc povestea incredibilă a fugii formației *Phoenix*, relatată de chiar liderul acesteia.) Sunt *interviuri de personalitate*, făcute cu aplomb, dar și cu dragoste, ceea ce dă volumului statutul unui consistent material de studiu pentru cei ce vor să se specializeze în jurnalistică de performanță. Însă nu avem doar atât. Cum mărturisește într-un cuvânt înainte, Adriana Cărcu și-a axat discuțiile pe trei întrebări: 1. "Ce mai faci?" 2. (nerostită ca atare) De ce ai plecat? 3. "Și dacă am plecat, am și ajuns?" Ar mai fi fost și a patra, superfluă, zice autoarea: "Ce s-ar fi întâmplat dacă nu plecam?"

Carta mai e importantă și prin aceea că, în comparație cu țara cam debilă de astăzi și de ieri, oamenii dintre copertele acesteia, deși minți de melancolie speciale, de suprapunerea unor drame, emană preponderent energii pozitive, frenezii inteligent calculate. În plus, cei ce teoretizau nătâng și infatuat asupra faptului că Timișoara nu ar fi fost productivă în privința artiștilor de valoare primesc croșee în plină figură prin aceste convorbiri cumulate, iată că se adună atâtea inși demni de luat în seamă, cu mult peste cifra intervievaților, căci cei din urmă au avut o serie de prieteni, de afini (iar aceștia prind viață în paginile cărții), în ciuda unui sistem care-și propunea aplatizarea celor ce săreau în ochi prin talent și prin prestație, prin refuzul de a fi fantoșe ale culturii oficiale.

Știind să-i provoace, să-i aducă spre esențial, Adriana Cărcu are capacitatea de a fixa *identitatea tulburată* a fiecăruia, de a stabili, în contururi tremurătoare uneori, ce mai înseamnă pentru conlocutori *acasă*. "Eu nu sunt niciunde, nici în România, nici aici", zice Eugen Gondi, cel stabilit la Amsterdam. Valeriu Sepi vede altfel: "Ca unul din Valcani, sunt acasă peste tot". Născută în clădirea Băilor Neptun din Timișoara, Georgine Kares a fost multă vreme mulțumită cu locul hărăzit de soartă, repetându-și incantatoriu: "Ăsta este cerul, ăsta este locul, asta este camera, asta este familia, asta este țara, asta este lumea în care am vrut să mă nasc". Dar împrejurările i-au răpit bucata de cer, locul, camera, familia, țara. Încercând să revină după revoluție în țară și să reia legătura cu ce se întâmpla aici, Victor Cărcu observă că "experiențele noastre se desfășuraseră pe traiectorii divergente. (...) ...am înțeles că Timișoara mi-e străină... n-o regăsesc nici în amintiri".

Cât despre Cătălin Dorian Florescu, el

crede că "emigrarea îți ia posibilitatea să răspunzi spontan" la o întrebare de tipul: "mă, tu ce ești?" "Dacă mă aflu în România, sunt cu mare plăcere elvețian, dacă mă aflu în Elveția, sunt întotdeauna și român. Eu sunt scriitor de expresie germană, originar din România." În cazul lui Walter Roth, "copilăria pe care mi-am petrecut-o la Pișchia este atât de decisivă pentru devenirea mea, încât ea mă definește ca persoană, ca identitate". Un timp, Nicolae Covaci s-a simțit "liber și singur" în Occident, mai mult, "de când am plecat, nu mai știu ce e aia acasă". Pentru Doru Covrig, îndemnul de a părăsi țara a survenit după 1977, atunci când începuse să-și piardă prietenii din pricina deteriorării situației politice și economice, iar astăzi se consideră "mai degrabă artist francez de origine română", deoarece, deși format în România, și-a atins vârful de potențial în Franța.

Răzvan Georgescu a parcurs mai multe experiențe de înstrăinare. "Limba mereu m-a catapultat într-o postură de neintegrat", întâi la Liceul *Lenau*, apoi la facultate, unde a studiat germana. Părăsește Timișoara exact în momentul în care aici izbucnise revoluția. "Am plecat în plină istorie și nu am făcut parte din ea. (...) Am pornit cu înverșunare la drum, o înverșunare care nu este sănătoasă, dar care m-a ajutat la vremea aceea să supraviețuiesc. (...) Înverșunarea asta, pe care mulți români trecuți prin această experiență o cunosc, mi-a intrat în oase." Ajuns în Germania, "cam pe la 35 de ani dobândisem sentimentul că încep să locuiesc în mine", dar peste trei ani e atins de o maladie gravă, ceea ce l-a descumpănit și din punct de vedere profesional, așa că a trebuit să recurgă la "un exercițiu de echilibru", ca să nu se încarce "cu cinism și cu furie".

Admițând că "România este aproapele meu de departe. Nu îmi percep nici plecarea, nici distanța", Coriolan Babeți vine cu o pildă din Lao Tse: "când lucrurile merg prost în țară, oamenii urcă în care trase de boi și pleacă întotdeauna spre apus". Și continuă înțeleptul chinez: "când nu mai e Dao sau Tao, ne rămâne iubirea; când nu mai e iubire, ne rămâne prietenia, iar când nu mai este prietenie, ne rămâne politețea". Babeți descifrează aici și povestea propriei patrii, unde concetățenii sunt "sub pragul politeții": "Am plecat dintr-o lume a ranchiunei, a disprețului, o lume a urii la pândă (...). Am avut fericita ocazie de a mă desprinde de o lume în care nu mă mai recunoșteam..." Cât despre postura sa actuală, el e "un timișorean care locuiește la București și la New York"; nu se consideră un exilat, deoarece a ajuns în Vest "când lumea a devenit fluidă și când exilul e caduc conceptual și chiar ca statut politic și juridic".

Anda Andrei a ajuns în America aparent dezarmată, dar, într-o perioadă în care acolo feminismul făcea ravagii, a avut curajul să se mențină în parametrii propriei personalități: "M-am purtat ca o femeie care are putere". Admite totuși că s-au produs destule modificări în structura sa: "Am pierdut legătura intimă cu părinții mei... Am pierdut capacitatea de a citi oamenii în câteva secunde... Am pierdut solidaritatea oprăimării... Am pierdut frica de a gândi cu voce tare... Am pierdut ore și zile de introspecție și un mod delicios de a pierde timpul... Ce am câștigat. O viață. Am câștigat încredere în oameni. Încredere în mine însămi... Să-mi cunosc limi-

tele reale, și nu cele impuse. Am câștigat conștiința că, la urma urmelor, pe lumea asta suntem cu toții singuri".

Ingeborg Meyer a trăit cu acuitate momentul *schimbării patriei*: "Era totul rece în jurul meu, totul mă durea. (...) Eram prea multe lucruri noi. Cheltuiam enorm pe telefoane, pentru că aveam nevoie de un punct stabil. Eram de o tristețe nesfârșită. Totul era rece și mă speria. Luminile acelea și toată risipa de acolo, lumea aceea mare nu mă aștepta pe mine; nu-l cunoșteam decât pe soțul meu, pe care nu-l mai voiam".

Am recurs intenționat la o lectură *săracă*. E meritul Adrianei Cărcu, dar și al interlocutorilor ei că volumul se cere citit de mai multe ori și în diferite chipuri.

SĂ FACLO CARTE (1) ADRIANA CÂRCU

25 Feb. 07 Sunt întoarsă de câteva ore de la Singapore, unde am făcut un interviu cu Sepi. Proiectul meu devine tot mai concret. Ideea este de-a petrece câteva zile cu prietenii, artiști români expatriați, oriunde ne vor duce meandrele memoriei. Până acum l-am mai interviuat doar pe Gondi la Amsterdam. Cu el și cu Sepi am avut ore atât de pline de revelații, de polemică și de comuniune, încât, that alone, and it was all worth it. În plan mai sunt Andi Ujică, Doru Covrig, Paul Weiner, Nicu Covaci și, da, Victor, sau oameni cu biografii ieșite din comun, ca Anda Andrei. Forma este cea de interviu narativ, precedat de o prezentare și urmat de un dialog - dacă se leagă vreunul -, dar chiar și ea va fi dictată de personalitatea fiecăruia. Am câteva întrebări schelet, dar nu forțez. Vreau să aflu ce s-a întâmplat cu visele lor (or, to put it bluntly: "Ce v-a determinat să părăsiți țara"?). Culmea este, că pe parcurs se declanșează niște procese uluitoare; de la introspecție la analiză, de la redare nudă la poezie pură. De fapt, o chestie literară, pe voci, pe registre. M-am gândit să-i spun *Povestea zilelor noastre*, pentru că ea va conține relatări directe și indirecte, în trei falii succesive: ale unui timp evocat, ale zilelor pe care le vom petrece împreună și ale prezentului istoric. Proiectul are deja de pe acum o structură organică și mă va duce acolo unde trebuie să ajung.

14 Mar. 07 Ah, draguță berbecuță! Draga mea, așa cum mă știi, am rămas prieten cu cei pe care i-am considerat prieteni de la începuturi, și tu te numeri printre ei. Nu aveam cum să dau de tine, dar uite că ai dat tu de mine și dacă conjunctura vrea, nu se va termina totul aici. Dacă consideri că te pot ajuta cu ceva interesant, îți stau la dispoziție. Vino să-mi iei un INTERVIU, direct la mine acasă. Sunt sigur că toți cei din generația mea au multe de povestit, dar mai rar o odisee ca a mea. Așa că îndrăznește și te ivește, Nicu.

12 Iul. 07 Dragă Adriana, sigur că sunt de acord să facem un ping pong, cu întrebări și răspunsuri, într-un joc - să zicem - constructiv și, cum spui și tu, să facem "oleacă de literatură", pourquoi pas? Cordialement de la Marne et de ses moulins la vent, Doru.

11 Iul. 07 Dragă Cătăline, ai sesizat, cu siguranță, o oarecare surpriză și îngrijorare în tonul meu, ieri. Faptul că nu ne cunoaștem aproape deloc se combină aici cu lipsa intenționată de detalii privitoare la desfășurarea interviului. Nicu îmi spunea odată, pe bună dreptate: "Cum vrei tu să pui atâtea vieți într-o singură carte? Viața unui om este atât de complexă încât omenilor le-ar trebui mai multe volume ca să ți-o povestească. I-am răspuns: "Nicu, pentru mine este important că ei încep s-o facă." Experiența mea de pînă acum îmi arată că beneficiul acestor întâlniri este dublu. Pe de o parte, nararea propriei existențe declanșează un proces emoțional foarte complex; pe de alta, timpul petrecut împreună câștigă de la oră la oră o calitate nouă, aproape magică. Factorul timp este important, atât prin volum, cât și prin continuitate, pentru că el dă un cumul emoțional, mărește capacitatea de introspecție și creează o comunicare aproape osmotică. Aici începe literatura. Cătăline, tu ești scriitor, de aceea vreau să mă lansez împreună cu tine în această aventură. Hai să ne întâlnim și să vedem unde ne duce ea. Adriana.

27 Iul. 07 Hey sweetheart, I would love to see you when you get here, not sure about the interview, but absolutely sure about seeing you. I will be away from New York almost all October, but here the rest of the fall. Kisses and love, Anda.

10 Oct. 07 Cori, aș fi foarte bucuroasă să facem un interviu împreună. Este vorba, în mare parte, de un interviu narativ, care spre final sper să se transforme într-un dialog. Am avut experiențe foarte frumoase cu cei pe care i-am vizitat până acum (cînd i-a apărut interviul, Sepi, care voia de fapt să-mi scrie o scrisoare de mulțumire, s-a urcat pur și simplu în avion și a venit la Heidelberg ca să bem o bere împreună). Este cel mai sigur mod de a ne revedea și a afla ce mai facem. Bineînțeles că vei avea autonomie absolută asupra transcriptelor și vei decide dacă și ce să se publice. Iar, in the end, ne vom fi văzut. Adriana

11 Oct. 07 Dragă Adriana, chiar foarte dragă și iată de ce: rîndurile tale mă copleșesc. Orice timișorean teenager, din cercuri de anțărt, mă aduce acasă fără avion... Ești foarte tânără, proaspătă, romantică, aurorală, ca o dimineată de primăvară, care îți inundă somnul prelungit, resemnările, abandonurile, risipind coșmarurile nopților proaste... Ești mobilă, fluidă, băntuită de proiecte în care crezi, ai amintirea vieții de comunitate, ai curiozități care trezesc timișoreni risipitori, rătăcitori pe toate meridianele lumii; despre care ai putea să te întrebi, ca și Caragiale: "Ce caută neamțul în Bulgaria?" Și mai ai ceva despre care nu știi, căci din neștiință ești în posesie: ai aripi mari de cloșcă, ce îți adună puii de aur, de gablonț și de alte metale ale vârstei de fier; ai natura erotică a acestei Cloști... Mă las clocit de curiozitățile tale. Cu drag, Cori.

O TEZĂ DE DOCTORAT DIN VECHIME

ALEXANDRU RUJA

Volumul în discuție este interesant și valoros din cel puțin două motive. În primul rând, arată exigențele și dimensiunile unei teze de doctorat de prin veacul al XIX-lea, iar, în al doilea rând, reprezintă prima monografie dedicată lui Andrei Mureșanu. În timp, despre autorul imnului *Un răsunet* s-au mai scris două monografii: Ioan Rațiu, *Viata și operele lui Andrei Mureșanu* (Blaj, 1900) și Ion Buzași, *Andrei Mureșanu* (Monografie, Editura Eminescu, 1988). Ca valoare, interpretare critică și întinderea spațiului de cercetare istorico-literar, monografia realizată de istoricul literar Ion Buzași rămâne un reper. Monografia are două părți – *Omul (Treptele formării; Avataruri biografice)* și *Opera (Poezia; Publicistica unui revoluționar; Andrei Mureșanu, traducător; Andrei Mureșanu în conștiința românească)* – și oferă o amplă perspectivă istorică și o avizată coordonată axiologică asupra vieții și operei lui Andrei Mureșanu.

Tot Ion Buzași a avut și inițiativa editării monografiei scrise de Valeriu Braniște și tradusă în românește de fiica acestuia, Valeria Căliman (n. Braniște). Monografia a fost scrisă în ungurește și a fost publicată la Budapesta, în 1891. Noi am consultat textul original la Biblioteca Academiei Române, unde se află un exemplar din monografie (MURESIANU ANDRAS. Tanulmány az erdélyi rumán irodalom köréből. Irta BRANISCE VALER. Budapest, 1891). Dimensiunea volumului poate surprinde astăzi, dacă îl comparăm cu voluminoasele teze de doctorat care apar acum. Deși, din păcate de multe ori volumul mare de pagini nu conține și valoare, ci sterile prelucrări bibliografice și sterile teoretizări. La sfârșitul veacului al XIX-lea cam aceasta era dimensiunea unei teze de doctorat și, evident, nu era o inflație de teze de doctorat. Ediția princeps este numerotată până la pagina 29. Deoarece este rarissimă, o descriere, chiar și sumară, este necesară și utilă. După pagina de titlu, urmează o pagină (nenumerotată, dar luată în calculul general al paginilor) pe care este reprodus citatul din *Epigonii* de M. Eminescu, în care este evocat Andrei Mureșanu. Pe următoarea pagină (tot nenumerotată) începe textul monografiei cu o scurtă Prefață/Cuvânt înainte – Előszó. Prima numerotată, deci pe care apare cifra/numărul, este pagina patru. Observăm că, la fel cu tehnoredactarea lucrărilor actuale, nu se numerează paginile cu care încep capitole. Paginile 27-28-29 cuprind *bibliografia* operei și bibliografia critică, scrisă, de data aceasta, în limba română. Ediția realizată de Ion Buzași cuprinde, pe lângă textul monografiei, o prefață, notă asupra ediției, două fotografii ale lui Valeriu Braniște și o pagină dactilografiată din textul tradus al monografiei.

De numele lui Valeriu Braniște (10 ian. 1869, Cincu Mare (Brașov) – 1 ian. 1928, Lugoj) se leagă existența mai multor publicații din Banat, integrate, cum era firesc și motivat pentru spiritul vremii, luptei românilor pentru drepturi naționale și democratice. Valeriu Braniște face studii filologice la Universitatea din Budapesta, ca bursier al "Fundăției Gojdu", iar teza de doctorat susținută la această universitate pare să fie o pregătire pentru o viitoare carieră universitară. Nu-i va fi dat să urmeze această cale, alte priorități se ivesc în viața sa zbuciumată, plină de neprevăzut, de înalte idealuri, dar și de riscuri. Va fi profesor la Brașov, va avea o susținută activitate publicistică și literară la "Tribuna", va conduce în Banat publicații prestigioase

și importante pentru viața cultural-politică de aici: "Dreptatea" (Timișoara), "Drapelul" și "Banatul" la Lugoj.

În scurta prefață, Valeriu Braniște, după ce motivează necesitatea studiilor monografice, sintetizează esența opiniilor (puține, câte erau) despre Andrei Mureșanu, iar cu modestia omului de cultură care are viziunea relativității lucrurilor își precizează metoda și obiectul studiului. "Făcând abstracție de interesele personale, care intervin în această polemică, adepții lui Mureșanu nu au găsit punctul de vedere just, adică punctul de vedere istoric. Poetul nu trebuie analizat și judecat singur, ci trebuie privit în epoca în care a trăit, al cărei copil și reprezentant a fost. Spre acest punct de vedere m-am străduit și de aici am încercat să scot la iveală activitatea literară a lui Mureșanu. Dar în munca mea a trebuit să înving multe dificultăți, din cauza inaccesibilității și a răspândirii materialului, pe care n-a încercat nimeni să-l adune și dacă lucrarea mea nu va avea alt merit, am obținut cel puțin să înmănuchez lucrările privitoare la poet și m-am străduit să le ordonez." Se vede limpede că Valeriu Braniște avea o bună pregătire de specialitate filologică și nu întâmplător Al. Roman intenționa să-l lase succesorul său la catedra de limba și literatura română de la Universitatea din Budapesta.

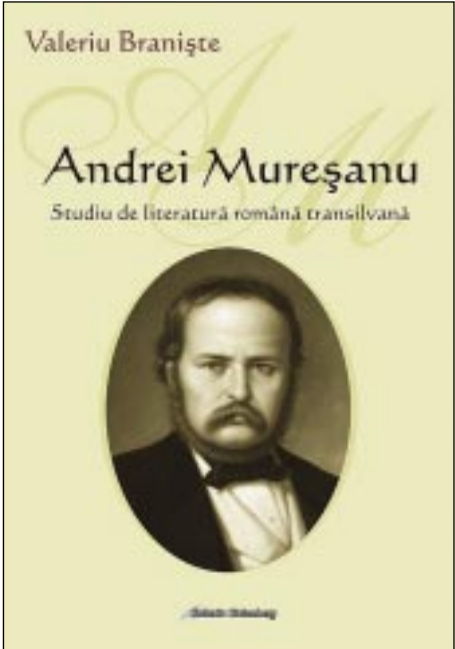
Monografia are două părți – despre viața lui Andrei Mureșanu și o privire analitico-critică asupra operei poetice. Autorul pune accent pe formația intelectuală a lui Andrei Mureșanu, accentuând perioadele de școală. Primul moment îl reprezintă anii de școală la Bistrița, apoi perioada blăjeană pe a cărei influență în modelarea personalității poetului monograful insistă. "Acest fapt a constituit momentul cel mai important în viața poetului, și în cei trei ani petrecuți aici, personalitatea lui a trecut prin mari transformări. La Blaj i s-a trezit conștiința, a cunoscut istoria poporului său, a învățat limba maternă, a îndrăgit-o și a devenit poet național român. Blajul a fost timp de un secol reședința științei și literaturii românești și timp îndelungat singurul lăcaș de cultură.". Valeriu Braniște are o atitudine critică față de exagerările latiniste, față de purism și găsește o explicație a vocabularului redus din unele poezii ale lui Mureșanu tocmai în atașamentul său față de această direcție latinizantă, care vine și din relația sa puternică de "învățăcel" al lui Timotei Cipariu la Blaj.

În 1838 se mută la Brașov, intrând în învățământ, ca profesor la gimnaziul romano-catolic. Autorul monografiei consideră că este perioada care coincide cu "cea mai însemnată epocă a creației sale poetice. [...] Timpul petrecut de poet la Brașov (1838 – 1850) a fost epoca cea mai fecundă și, privită din punctul de vedere al personalității sale, a fost cea mai importantă. A devenit colaboratorul principal al publicației brașovene, toate poeziile sale au apărut în "Foaie" și a scris și tradus articole literare străine." Valeriu Braniște rescrie și momentul revoluționar de pe Câmpia Libertății de la Blaj cu impactul provocat de poezia lui Andrei Mureșanu – *Deșteaptă-te române*.

Finalul existenței se suprapune peste activitatea de la Sibiu. Poetul refuză oferta lui Simion Bărnuțiu care-i oferă o catedră la Școala Superioară din Iași și rămâne până la sfârșitul vieții în Sibiu. De remarcăt că datele biografice nu numai că nu au nevoie de corecturi (eventual de completări) ceea ce dovedește seriozitatea și exactitatea

cercetării doctorale, dar au și o corectă interpretare.

Adoua parte a tezei de doctorat se ocupă de opera lui Andrei Mureșanu, la început delimitându-se din perspectivă istorico-literară situația literaturii din Ardeal și a celei din România. "Astfel au existat două curente paralele în literatura română, cel ardelean al cărui reprezentant este Mureșanu și cel din țările Românești, care își atinge apogeul cu Alecsandri. Aceste două curente, independente unul față de celălalt, s-au contopit în mod fericit în opera celui mai mare poet al poporului român, Mihail Eminescu." Valeriu Braniște se desparte de comentariile critice anterioare care au discutat creația lui Andrei Mureșanu din perspectivă cronologică și adoptă clasificarea tematică, "după natura lor", cum se exprimă autorul, care consideră că "cele mai bune creații ale lui Mureșanu sunt odele și poeziile satirice". Partea consistentă a creației lui Andrei Mureșanu o reprezintă poezia de vibrație patriotică, cu caracter mesianic, pe linia imnului și a odei, asemeni poeziei *Deșteaptă-te române*. Dacă într-un asemenea tip de poezie Mureșanu excelează în comparație cu nivelul creației poetice contemporane, autorul tezei de doctorat nu ezită să aibă o atitudine net critică față de poeziile de altă natură, pe care le consideră nerealizate, unele chiar mediocre. Este vorba de poeziile ocazionale și poeziile filozofice; chiar și poeziile de dragoste. Ceea ce la Eminescu va genera o

VALERIU BRANIȘTE
Andrei Mureșanu, studiu de literatură română transilvană
Editura Galaxia Gutenberg, 2009;
ediție și prefață de Ion Buzași

mare poezie – linia filozofică de extracție pesimistă – la Andrei Mureșanu vehiculează doar tematic, într-o versificație facilă.

Teza de doctorat se încheie cu o discuție referitoare la stilul poeziilor, la limba poetică, la metrică etc. dovedind registrul larg în care Valeriu Braniște își desfășoară demersul hermeneutic, bazat pe o pregătire filologică ce includea toate câștigurile științei filologice până la acea dată.

LIBRĂRIA ESOTERA

(director Florica Petrean)

esotera

Sărbătorile nu s-au încheiat!

Librăria **ESOTERA** sărbătorește Cartea în fiecare zi!

Librăria **ESOTERA** înseamnă un program managerial dinamic, al mileniului 3.

ESOTERA preîntâmpină emoția examenelor de capacitate, bacalaureat și admitere fiindcă are o ofertă completă de manuale și auxiliare școlare (ghiduri, dicționare, culegeri, antologii, sinteze). Cea mai bună pregătire începe de la cărțile cele mai bune!

La **ESOTERA** găsești titluri de la peste 300 de edituri!

O ofertă care nu trebuie să îți rămână străină : cartea străină!

ESOTERA oferă albume, dicționare, beletristică în engleză, franceză, germană.

Ai nevoie de o carte și nu ai găsit-o?

ESOTERA onorează orice comandă și ți-o trimite acasă!

În atenția școlilor!

Pentru elevii silitori, oricând o carte poate deveni un premiu mult dorit.

ESOTERA oferă cărți pentru serbările școlare la prețuri avantajoase.

Secretul nostru?

COPILĂRIE PRĂDATĂ

RADU CIOBANU

Nu știu dacă vreunui scriitor din noile generații îi mai spune ceva un titlu ca *Băieții din strada Pál*. Nu știu dacă, scriind-o, Molnár Ferenc, a avut și o altă ambiție decât de a scoate o carte pentru copii. Fapt este că i-a ieșit o carte pentru toate vârstele, capabilă să nască nostalgii, întrucât, deși dospește în miezul ei o tragedie, rămâne în cele din urmă ca o imagine a copilăriei fericite, ingenuă, în care se conturează caractere și concepte morale fundamentale, deocamdată încă estompeate, difuze, precum onoare, datorie, răspundere. Chiar dacă întâmplările povestite se petrec pe vremea tramvaielor cu cai, mesajul cărții s-a păstrat neveștejit peste decenii, iar imaginea copilăriei, așa cum o transmite Molnár Ferenc, a rămas în esența ei aceeași – *mutatis mutandis* – în toate locurile și vremurile. Într-o singură circumstanță ea nu mai suportă nici o analogie, și anume în aceea a regimurilor totalitare, unde copilăria e prădată de supremul ei drept la aventura liberă și pură, iar ingenuitatea îi este maculată prin constrângere la duplicitate, ipocrizie, delațiune și minciună.

Mă gândeam la toate astea pe măsură ce înaintam în lectura romanului *Regele alb* al lui György Dragomán și, în același timp, comparația cu cartea lui Molnár Ferenc mi se impunea ca tot mai semnificativă. Dacă *Regele alb* este sau nu roman nu cred că are atâta importanță. Cert este că cele optsprezece întâmplări – pentru că asta sunt: niște întâmplări exponențiale – narate de vocea lui Dzsátá, băiatul de vreo doisprezece ani, configurează în final imaginea unei cu totul alte copilării decât aceea a băieților din strada Pál.

Tatăl lui Dzsátá, doctor, ispășește la Canal "vina" de a fi semnat un memoriu indezirabil pentru regim. Mama, profesoară, suportă consecințele și, exclusă din învățământ, recurge la expediente, ajutată și de colege care-i dau caiete la corectat. O bună parte a universului precar al copilăriei acelor ani poate fi reconstituită din obiectele de care Dzsátá încearcă să se despartă cu regret pentru a le adăuga celor pe care mama le va duce la talmoc: colecția de cutii de chibrituri, paleta și mingile de ping-pong, cariocile "în trezeșase de culori, din care mai scria doar cea turcoaz", clasorul de timbre, broșurile de benzi desenate, praștia, cărțile cu indieni, posterele cu fotbaliști, echipele de fotbal cu nasturi, cele două pistoale din plastic și pălăria de cowboy, din pai... Copilul, care oricum avea o "origine nesănătoasă", parcurge drumul spre conștiința de sine în ipostază de discriminat, într-o lume aberantă, ale cărei "reguli" le deprinde din mers. El știe, bunăoară, foarte bine despre ce nu trebuie vorbit: "...știam că sunt într-adevăr lucruri despre care e periculos să vorbești, de exemplu despre ce s-a întâmplat în timpul războiului civil [e vorba de anul 1956 – R.C.] sau cine poate face rost de carne sau de cafea și cu cât poate fi mituit, sau de ce e secretarul general al partidului și comandantul suprem al forțelor armate o bestie trădătoare de țară, sau cine dintre cunoștințele noastre a mai fost ridicat, sau la cine și pentru ce s-a făcut percheziție la domiciliu.

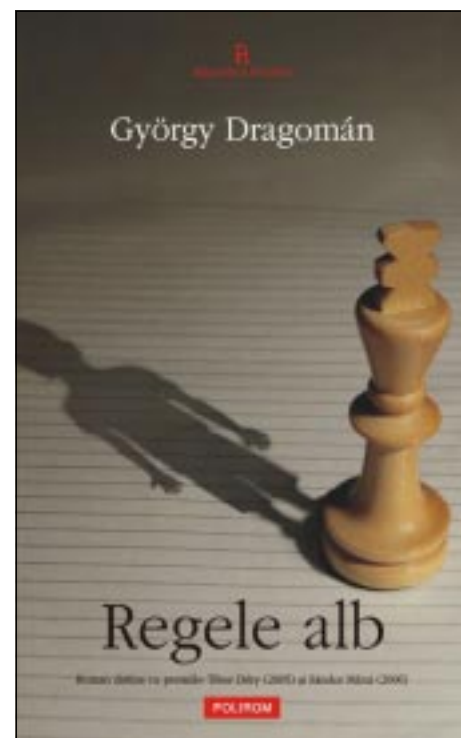
Dacă întrebam ceva legat de toate astea, mama îmi spunea că sunt treburi serioase și e mai sănătos să nu vorbim despre ele sau să-l întreb pe tata când o să se întoarcă. Dar de multe ori nu era nevoie să-mi spună nici atât, după cum se uita la mine, îmi dădeam seama că e mai bine să nu întreb nimic." El știe să se folosească de toate tertipurile uzuale într-un regim corupt. Când pierde la automatul de jocuri banii clasei destinați "materialelor" pentru 1 Mai, iar colegul său își frânge glezna, Dzsátá găsește de îndată soluția: "...o să spun că de-aia n-avem bani, fiindcă a trebuit să dau jumătate din ei celor de la Salvare, iar cealaltă jumătate medicului, pentru ca nu cumva să dreagă piciorul lui Szabi fără anestezie." Motivația e plauzibilă, întrucât în acord cu "obiceiul pământului" pe care toată lumea îl cunoaște și-l acceptă tacit. Într-un asemenea climat, caracterul în formare al lui Dzsátá dă semne de labilitate: între gesturi afectuoase, delicate, precum acela de a fura în zori lalelele din spațiul public pentru a le dăruii mamei de ziua ei și atitudinea resentimentar-agresivă față de micul Marius, moțogan vânzător de umerase și linguri, pe care mama îl invită în casă, oferindu-i felii din tortul preferat al lui Dzsátá, reacțiile acestuia sunt imprevizibile și deconcertante.

În aparență, anturajul și jocurile copilului nu diferă prea mult de cele ale băieților din strada Pál. Maidanul de acolo se regăsește aici în spațiul dintre blocuri sau "dincolo de blocuri", unde se află un teren de fotbal, o carieră părăsită, lanuri de grâu, "Marele Copac", locuri minunate de joacă și de inerente încăierări. Există și aici bandele rivale, iar Dzsátá aparține, firește, uneia dintre ele. Printre "cei răi", îi regăsim și pe nelipsiții frați de temut: la Molnár, frații Pásztor, la Dragomán, frații Frunză. E prezent și liderul solitar, invidiat și temut, omologul lui Ats Feri din strada Pál fiind aici Prodan cel Mare. Mi se pare, în schimb, semnificativ că micuțul Nemecsek, care, în strada Pál era purtătorul mesajului de onoare, camaraderie, răspundere și sacrificiu, nu-și găsește corespondentul în romanul lui Dragomán. De ce? Pentru că aceste noțiuni le erau străine copiilor din anturajul lui Dzsátá. O constată chiar unul dintre personajele cărții, Csákány, un marginal cu chipul desfigurat, care stărnește reacții retractile, fiind însă un generos, cu apucături ezoterice stranie dar benigne. El, în timp ce-l oblojește pe Dzsátá după o încăierare, îi spune "...că nu-ntelege ce s-a petrecut cu lumea asta, pe vremea lui puștii mai știau ce-i aia un caft cinstit, adică unul contra unul, cu mâinile goale, cum cere onoarea (subl. RC), dar acum umblă-n hoardă, ca șobolanii cu arme de huligani, e groaznic..."

Intr-adevăr, lumea copilăriei lui Dzsátá e una a violenței iraționale și bestiale. Cu excepțiile mamei, a lui Csákány, a lui nea Miki, muzicantul orb, și a micului Marius, toți cei cu care el e nevoit să intre într-un fel sau altul în relație – nea Gigi, antrenorul, profesorii Klidész și Vasököl, Feri și Traian, escavatoriștii veniți să strice terenul de fotbal (și maidanul din strada Pál e sortit pieirii!), ambasadorul cu apartamentul terifiant, de unde Dzsátá fură *Regele alb*, de fildes, care devine simbolul și amuleta împotrivi-

sale, nea Vasile, paznicul carierei părăsite, și fiul său cam dus cu pluta, frații Frunză, Prodan cel Mare, securiștii care-i terorizează mama, până și bunicul, fost activist, mazilit acum, care-și obligă nepotul să împuște o biată mătă – toți sunt animați de o bestialitate răscolită care s-a transmis și copiilor: "Marius [altul decât micul moț - RC] mi-a spus să bag la scăfârlie că ei nu cunosc mila, o să mă omoare, o să-mi facă țeasta zob și, într-adevăr, am văzut c-are în mână o pungă de plastic cu o jumătate de cărămidă în ea, și nu numai el, fiecare avea câte o pungă d-asta, Lupu și-o rotea pe-a lui deasupra capului, punga vâjâia atât de zgomotos, încât m-am speriat de-a binelea, știam că dacă mă nimerește o ghioagă din asta de cărămidă, îmi zdrobește oasele..."

Vocea micului narator este egală de-a lungul celor optsprezece capitole și – grație traducerii doamnei Ildikó Gábos-Foarță – se rostește într-o oralitate infantilă perfect veridică și în românește, în fraze lungi, întinse pe întregi pagini. Performanța lui György Dragomán stă aici în – pe de o parte – păstrarea unei clarități absolute în ciuda arborescenței sintactice și – pe de alta – în evitarea obscenităților pe care cei mai mulți dintre colegii săi de generație nu și le-ar fi refuzat, considerându-le de rigoare într-o narațiune atât de prielnică stilului *hard*. Avem, în schimb, aproape insesizabile glisări în fantasmatic, dar nu în cel feeric, mirabil, cu care ne-au obișnuit poveștile copilăriei, ci într-unul *horror* sau grotesc. După cum umorul subtil, subtextual, e de cele mai multe ori un umor negru, de tip râsu-plânsu, iar ironia e perceptibilă peste tot, inclusiv în titluri-antifrază, precum *Belșug*, sub care Dzsátá povestește cum s-a trezit implicat într-o încăierare iscată la o alimentară din cauză că bananele care "se dădeau" n-au ajuns la toți cei ce așteptau de cu noapte la o coadă impunătoare, deși, ulterior, devastat,

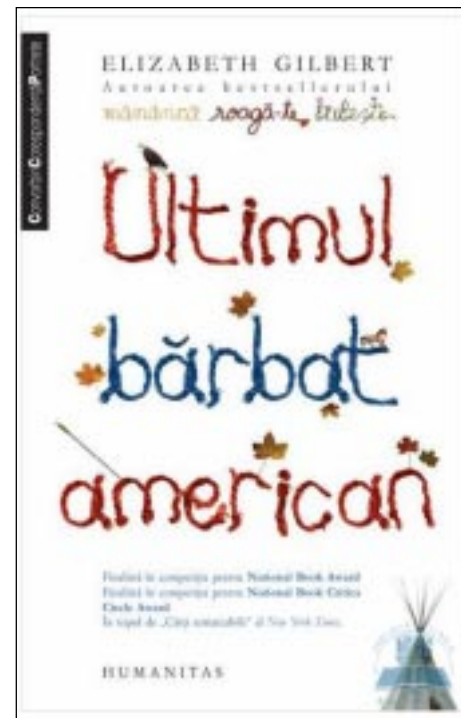
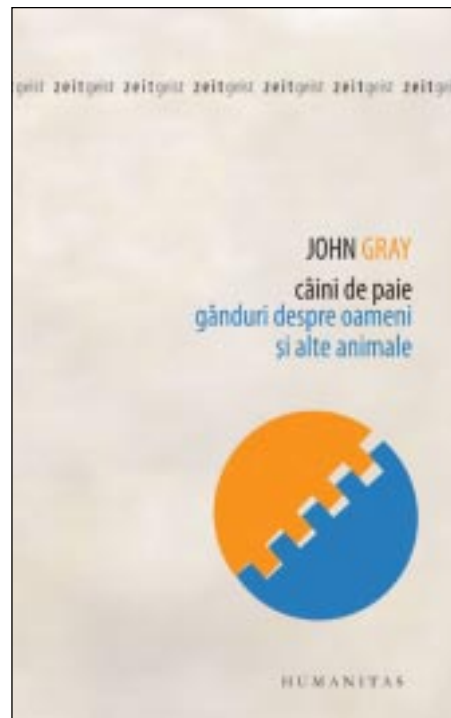

depozitul s-a dovedit burdușit cu marfă dosită.

György Dragomán s-a născut în 1973, iar pe când avea 15 ani, a emigrat cu familia în Ungaria. Topografia istorisirilor lui Dzsátá aduce a Târgu Mureș, orașul natal al autorului, care a spus însă într-un interviu că nu e nimic autobiografic în romanul său. Că e, că nu e n-are nici o importanță. Când evaluăm "produsul finit", ne interesează în asemenea cazuri autenticitatea și veridicul în ordine artistică. Iar importanța romanului lui György Dragomán stă deopotrivă în imaginea autentică și veridică a lumii totalitare văzută și percepută din perspectivă infantilă, ca și în revelarea procesului insidios de prădare a copilăriei, în același regim, de tot farmecul ingenuității sale.

György Dragomán, *Regele alb*. Traducere din limba maghiară de Ildikó Gábos-Foarță, Iași, Polirom, 2008.

NOU la HUMANITAS

REVOLUTIONARUL DIN VECINI

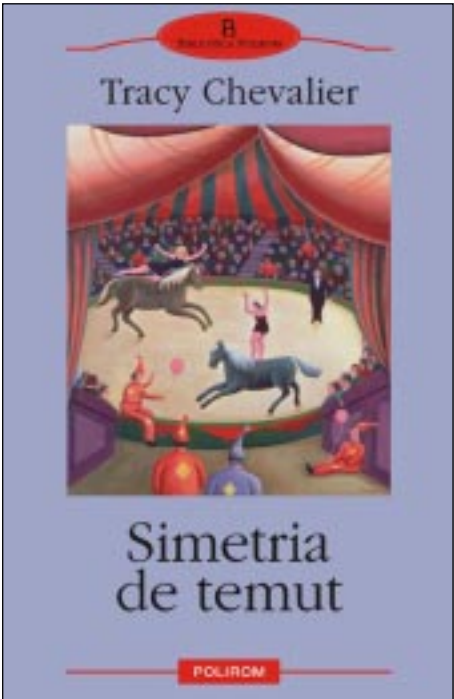
CRISTINA CHEVEREȘAN

De la *Fata cu cerceș de perle* încoace, Tracy Chevalier s-a impus drept una dintre autoarele americane care și-au creat un adevărat "brand". Cele cinci romane publicate de-a lungul unui deceniu (al șaselea, *Remarkable Creatures*, e așteptat în Marea Britanie în august) îmbină vocația literară cu înclinația pentru studiul artei și istoriei. Rezultă broderii pe marginea unor existențe și creații binecunoscute publicului; personalizarea, utilizarea elementului biografic suscită un plus de curiozitate și oferă baza de plecare unor ficțiuni speculative pline de culoare. De la tabloul lui Vermeer la tapiseriile cu *Doamna și licornul* sau sculpturile funerare din cimitirul londonez Highgate, arta vorbește, spunând povestea sa și pe cea a creatorilor săi. Alături de Chevalier cititorul se joacă, își imaginează, face turul virtual al unor ateliere de creație cu produse celebre.

Ce aduce nou cartea din 2007, *Burning Bright?* În mare, scriitoarea nu se abate considerabil de la rețeta testată. De această dată, însă, ținta principală sunt iubitorii de poezie, irezistibil atrași de promisiunea formulată chiar din titlu. Nu întâmplător, acesta preia o sintagmă din primul vers al emblematicului *The Tyger*, de William Blake¹: în centrul romanului se presupune că stă poetul însuși, surprins în 1792-1793, la începutul perioadei petrecute împreună cu soția la adresa Hercules Buildings, 13. Spre deosebire de *Fata cu cerceș de perle*, unde Johannes Vermeer era protagonist și piesă de rezistență, "domnul Blake" e, surprinzător, mai degrabă o prezență de plan secund. Vecin bizar dar cumsecade, susținător al Revoluției Franceze, mereu îngân-durat și scufundat în tipărituri, stărnește curiozitatea copiilor și comentariile mahalalei.

Chevalier e fascinată de diversitatea preocupărilor lui Blake. Pe lângă renumitele colecții de proză, scrisori, pamflete, poeme ilustrate, menționează picturi și gravuri. Ca de obicei, acuratețea documentării se înscrie printre calitățile incontestabile ale cercetătoarei, care cunoaște în amănunt micile drame și marile episoade ale cartierului descris. În jurul lor construiește o poveste ce nedumerește prin destul de fragila conexiune cu potențialele adevăruri ale enigmaticului poet, lucru netrecut cu vederea de critici: "În ceea ce ar trebui să fie punctul culminant al cărții, în fața casei lui Blake se adună o mulțime furioasă, care îi cere să semneze o declarație de loialitate față de monarhia britanică. Incidentul, menit să ilustreze teroarea anti-iacobină din Anglia [...] apare aproape din senin, ocupă un singur capitol și nu e deosebit de amenințător, servind în mare parte drept fundal pentru primul sărut dintre Jem și Maggie"².

Într-adevăr, în *Simetria de temut* V.I.P.-ul rămâne în culise, observând puritatea și corupția ce formează spectacolul vieții (surprins, ulterior, în volume de referință). Chevalier aduce pe scena Londrei de secol XVIII familia lui Thomas Kellaway, fabricant de scaune din Dorset care ajunge în suburbia Lambeth în urma întâlnirii cu Philip Astley, impresarul circului ce făcea senzație în epocă lângă podul Westminster.

TRACY CHEVALIER
Simetria de temut
Editura Polirom, Iași, 2009

Triunghiul de mici eroi e format rapid din frații Jem și Maisie Kellaway, copleșiți inițial de marele oraș, și rebela de cartier, Maggie, cunosătoare a străzii și ghid de nădejde pe malurile Tamisei. Inițierea nou-veniților implică aventuri adeseori sordide – beții, crime, înșelăciuni, violuri ce pot înscrie romanul într-o lungă serie de fresce ale Londrei crude, haotice, viscereale (simbolic, deloc accidental, Blake e înfățișat în momentele dintre finalizarea *Cântecelelor inocenței* și trecerea la *Cântecele experienței*).

Atmosfera e atulul unei scriitoare ce s-a făcut remarcată prin grija pentru detalii. Pentru cei care așteptau fie un Blake proeminent, prins între reverii boeme și ieșiri radicale, fie o poveste de viață de intensitatea și suspansul celei din Delftul lui Vermeer, cartea se prea poate să nu își atingă scopul. Totuși, metropola în devenire trăiește din plin. Gentlemani și cerșetori, tâlhari și mahalagioaice, artizani și muncitori la negru, femei ușoare și artiști ai străzii: o lume pestriță se scurge cu zgomot printre reperele urbane familiare autoarei stabilite în capitala Albionului de aproape un sfert de secol. Este un univers forfotitor al micilor afaceri și industriilor în dezvoltare, dar și al mizeriei, decăderii, disperării și umilinței. Din păcate, William Blake (pictor, gravor, poet, tipograf, vizionar ș.a.) pare a se pierde în peisaj, opțiune narativă justificabilă, poate, doar de ignorarea generală a spectaculoasei sale opere în timpul vieții. Cartea în sine rămâne o lectură agreabilă, lipsită însă de magnetismul și subtilitatea *Fetei cu cerceș de perle*.

¹ Titlul traducerii românești se regăsește în ultimul vers al aceleiași strofe: "Tyger! Tyger! burning bright/ In the forests of the night/ What immortal hand or eye/ Could frame thy fearful symmetry?"

² Julie Wittes Schlack, recenzie pentru *Boston Globe*, 19.04.2007, accesibil pe site-ul autoarei, <http://www.tchevalier.com/burningbright/reviews/bostonglobe.html>

LESZEK KOLAKOWSKI

RODICA BINDER

S-a stins din viață "Regele Europei Centrale" – cum îl supranumise *Gazeta Wyborcza* pe filozoful Leszek Kolakowski pe când era încă în viață. Mișcările protestatare din fostele țări comuniste care au dus finalmente la dispariția Cortinei de Fier și la sfârșitul Războiului Rece, îi datorează, nu în cele din urmă și lui Kolakowski, reușita. Pe urmele lui Descartes, Kolakowski a cultivat îndoiala metodică, verificând neobosit dacă nu cumva ideile contrare celor pe care el le îmbrățișase ar fi cele "corecte." Cotitura făcută de la aderarea la ideologia de stînga, de la un "marxism umanist", la adoptarea unor poziții liberal- conservatoare, cu scepticismul de rigoare al oricărui liber-cugetător, nu s-ar fi produs dacă Leszek Kolakowski nu ar fi recurs și la procedee asemănătoare cu celebrele demonstrații prin absurd, tocmai pentru a se convinge de justetea ideilor proprii. Și din acest motiv, el a fost mai fost poreclit "un Socrate la Varșovia."

În anii 60, conferințele sale în capitala Poloniei făceau săli arhipline, trădînd nevoia de filozofie și idei a unei populații supuse bombardamentului propagandistic al dictaturii comuniste. În 1959 strălucitul eseu "Preotul și filozoful" susține teza potrivit căreia filozofia nu s-ar fi desprins niciodată cu adevărat de teologie. În fond, ambele oferă răspunsuri diferite aceluiași întrebări. Permanenta tensiune dintre credință și rațiune, cu final deschis, este doar una din liniile de forță ale gândirii filozofului european.

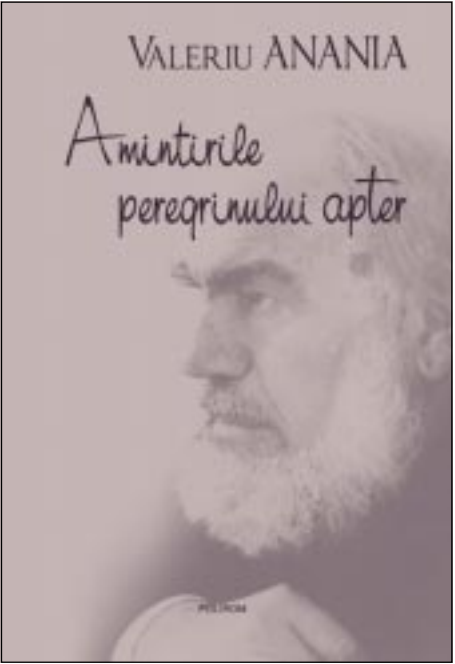
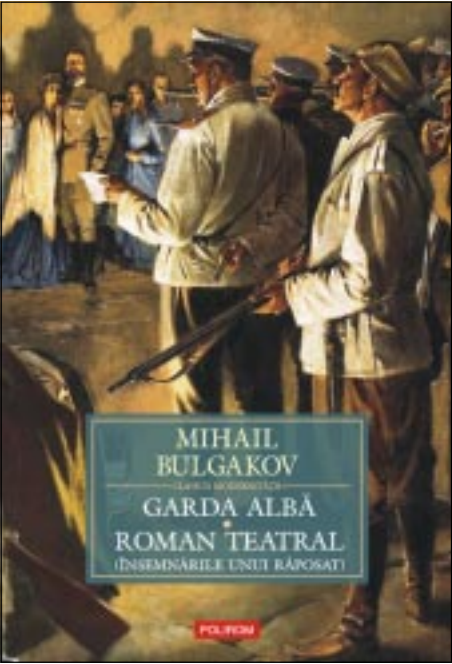
Născut în 1927 la Radom, Leszek Kolakowski își pierde tatăl, ucis de Gestapo, în timpul ocupației naziste. Ororile național-socialismului îl vor determina pe viitorul filozof să adere la partidul comunist. Studiază filozofia și teologia. De marxism se va detașa pe când se afla încă în Polonia. În 1968, profesor la Universitate, se alătură mișcărilor protestatare studentești, un curaj pe care-l va plăti scump: i se interzice să mai predea. Kolakowski emigrează în Occident. La marile universități la care va preda va trece drept unul din cei mai reputați "experți" în marxism, pe care-l considera de altfel și "cea mai mare fantasmagorie a secolului XX", reușind cu argumentele expuse în tratatele și eseurile sale să-l delegitimeze. În scrierea intitulată "Omul lipsit de alternative. Despre posibilitatea și imposibilitatea de a fi marxist", Kolakowski, în inimitabilul său stil aforistic, consideră că evoluția marxismului a transformat știința într-o mitologie, într-o "materie moale, din care coloana vertebrală a rațiunii a fost înlăturată". Este convins că în cele din urmă, marxismul va împărtăși aceeași soartă cu creștinismul dogmatic.

Regretatul Jürgen Habermas l-a chemat la Universitatea din Frankfurt, unde i s-a oferit postul de profesor la catedra lui Adorno. Kolakowski, între altele și autor al pamfletului "Ce înseamnă socialismul?" refuză, fiindu-i dat să afle că dogmatismul stîngii era încă foarte vital în Occident: membrii seminarului de filozofie semnaseră o petiție prin care l-au declarat pe invitat, profesor la Universitatea din Berkeley, drept "persona non grata". Pe continentul american, a fost unul din apărătorii "eurocentrismului" într-o epocă în care o anumită parte a inteligenței universitare, cuprinsă de febra hipercorectitudinii politice, vitupera împotriva acestui concept. Forța Europei - susținea tenace filozoful polonez - rezidă și în curajul ei autocritic, ceea ce îndrituiește cultura europeană să-și revendice superioritatea și, nu numai să-și apere valorile, ci să le și răspîndească, atestînd astfel caracterul lor universalist.

Maestru al ideilor mari formulate concis, aforistic, al "micilor tratate despre marile probleme", Leszek Kolakowski a conferit filozofiei și filozofării o rar întâlnită forță de seducție. A trasa cu o singură mișcare de penel traiectoria evoluției omenirii de la epoca de piatră pînă azi, în doar cîteva propoziții, așa cum a făcut-o Leszek Kolakowski, este o performanță de care puțini filozofi se mai pot simți în stare: "Dacă noile generații nu s-ar fi revoltat neîncetat împotriva tradițiilor moștenite, am fi trăit și azi în peșteri. Dacă revolta împotriva tradițiilor moștenite ar fi devenit dintr-o dată universală, am fi ajuns din nou în peșteră."

NDU

la POLIROM

ROSA

OTILIA HEDEȘAN

...de fapt îmi reprim cu greu dorința de a spune "desene animate cu Rosa". Îmi mobilizez toate urmele de educație universitară care restituie ideea că despre o comunitate îndepărtată, marginalizată și, în linii generale, necunoscută e de preferat să vorbești cel puțin cu ponderație dacă nu de-a dreptul cu inflexiuni patetice, pentru a renunța la ideea cu "desenele animate".

Așa cum revăd imaginile făcute probabil de Nicoleta, de undeva din spatele meu, de unde regret din tot sufletul că nu am putut să urmăresc lucrurile, Rosa este imortalizată în fiecare dintre gesturile sale memorabile și care, dinspre rezumatul în care se constituie fișierul cu fotografii făcute la Gamzigrad, în Serbia, lângă granița bulgară, în dimineața zilei de Joimari a anului 2009, se vede că nu au fost puține. Mai întâi, Rosa își leagă, politicoasă, baticul, după modelul femeilor în vârstă; apoi, în chiar mijlocul curții, în plină bătaie a soarelui, își ridică în mod spectacular mâinile, a mirare... Sau cel puțin așa mi s-a părut că se petreceau lucrurile atunci.

Așa cum revăd în fotografiile făcute din spatele meu, Rosa pare mai degrabă să încercă să acapareze întreaga ogradă, mică și îndesată cum este expandând prin umbră pe un spațiu mult mai amplu. În mod ciudat, astfel, deși am simțit-o la doi – trei metri de mine, acolo, în mijlocul curții, iar păstrarea distanței mi s-a părut încă de atunci un lucru cam ieșit din comun, poza îmi subliniază că Rosa mă atinge, aproape, cu acest dublu al său. Mai mult decât atât, mâinile sale ridicate patetic se duplică într-un desen care pare să ne îmbrățișeze și să ne anihileze pe Marius și pe mine, care suntem în fața ei și se vede clar ca îi suntem interlocutorii activi. Dealtfel, peste două zile, când trecem din nou pe la ea, atunci deja avertizați de povestea cu mâinile Rosei care una par să facă și altceva pot transmite dacă urmărești lucrurile cu necesara privire îndepărtată a antropologului, decidem că această adevărată învăluire a interlocutorului este una dintre principalele forme de a relaționa pe care le practică Rosa.

Știind acum la ce să mă aștept, nu mă mai mir că Rosa pare să mă atingă deși, ea e în mijlocul curții iar eu abia am ajuns la poartă și mai ales nu mă mir că printr-o mobilitate exacerbată care poate părea magică, Rosa ne țocăie aproape instantaneu pe Marius și pe mine, deși între noi sunt mai bine de trei metri distanță, iar înălțimile noastre sunt sensibil diferite. Rosa pare să funcționeze ca un fluid între noi, iar a doua oară, când observ avizată scena, mă întreb câți oameni supărați nu va fi atins ea cu aceleași gesturi, pe câți nu îi va fi făcut să creadă că simpla sa mediere poate produce împăcarea, de câte ori cei pe care îi va fi tatonat cu aceste gesturi insidioase și autoritare în același timp nu erau decât regizorul de film și consilierul său, adică două persoane hârșăite, prin fișa postului, să observe și să interpreteze ceea ce se petrece în jurul lor...

Și desenul animat continuă, cu Rosa care își ridică discret fusta (deasupra genunchilor, din pornire) pentru a-și trage ciorapul ca să ne arate — virtuali necredincioși ce am putea fi, neștiind de

unde să ne ia nu are nici cum să ne prețuluiască de la începutul începuturilor! — locurile în care a fost însemnată, ca femeie șaman, în tinerețea sa. Apoi Rosa își atinge genunchiul, mijlocul gambei și glezna, Nicoleta nu pierde nimic din fotografii, nici Marius nu pierde nimic, trag cu ochiul și nu pot subînțelege cât este de șocat de ceea ce aude. Doar eu dau din cap și mai pun câte o întrebare, rar, e drept, când Rosa mai face câte o pauză de respirație, doar pentru a sublinia că nu pot fi păcălită, deși sunt uimită și încrezătoare că Rosa spune adevărul și nimic alt decât adevărul, totuși, multe am auzit și eu la viața mea, printre care și întâmplări atât de asemănătoare cu cele ale sale, încât am nevoie de ceva de excepție pentru a fi copleșită.

Amintirea lui Lévi-Strauss și a celebrei sale *Analize structurale a mitului*, cu povestea însemnărilor demonilor prin claudicare m-a năpădit în mijlocul curții Rosei. În timp ce privesc uimită cum femeia își atinge piciorul stâng și insistă asupra fiecărei lovituri prin care i s-a transmis însemnarea, a cuvintelor spuse de fiecare dintre Ei, cei care erau de față, scanez mental cele scrise de Mauss și Hubert despre vrăjitori și însemnarea acestora, îmi reamintesc fugăr pasajele lui Culianu pe aceeași temă și mai ales rememorez ideile principale ale cărții lui Delaby Lawrence despre șamanii tunguși și inițierile lor care echivalează, în cele mai multe dintre cazuri, asemenea însemnări corporale memorabile.

Desenul animat alcătuit din fotografiile Rosei e, până la urmă, mult mai cuminte. El surprinde pur și simplu o femeie nici prea tânără nici bătrână, mai degrabă plinuță decât zveltă, cel puțin modest îmbrăcată dacă nu demodată de-a dreptul care își expune părțile de obicei acoperite ale corpului în fața unor străini. O impudorie frustă și nițel caraghioasă! — nu-mi pot reprimă reacția profană. Aerul tare al mitologiei de prima speță, pe care l-am resimțit în curtea Rosei, în vreme ce o ascultam, nu mă lasă, desigur, să privesc lucrurile chiar numai pe acest nivel superficial.

Rosa, cu exhibările ei, cu gesturile ei patetice, cu poveștile sale spuse sacadat, detaliat, cu repartitia clasică a rolurilor — ce a spus ea, ce au făcut Ei, ce i-a spus El, ce a ascultat, apoi, din nou, ea — țese intens pe caroiul povestirilor despre femeile șaman din Balcani, cunoscut prin intermediul lui Eliade, mai cu seamă cel din incredibilul studiu *Șamanism la români*?

Rosa a fost, până de curând, căzătoare. Acum e prea bătrână pentru asta, așa că a ajuns doar vâzătoare, citește în pahar, caută morții răătăciți, îi cheamă, vorbește cu ei, îi îndreaptă pe calea cea bună. Fotografiile Nicoletei o văd intrând în bucătăria cabinet de lucru, pregătindu-și ustensilele pentru o mică forțare a intersecției lumilor... Rosa aprinde lumânarea, privește paharul, taie cu cuțitul, privește, întreabă, încearcă să afle cum stau lucrurile dacă nu-și amintește, cumva, povestea celui care o solicită. Are nevoie de apă și saltă ca un arc să o obțină... Iar fotografiile, de astă dată, află de la cei care le-au făcut, devin infinit mai dificil de realizat, căci Rosa nu stă o clipă locului. O

groază de poze sunt ratate tocmai din cauza asta, fiindcă femeia se mișcă într-o hiperactivitate care e, probabil, una din formele cuminti ale micii și perfect reglatei cultural crize isterice. Marius, care filmează, îmi strecoară disperat printre dinți că Rosa pare să spună o singură frază de când a intrat în cameră.

Cred că sunt singura care nu are mirări prea mari, care înțelege frazarea, acceptă caracterul de neîntrerupt al discursului, fiindcă doar nu se negociază, de astă dată, înțelegerea, înțelegi ori nu, tocmai asta este inițierea... Dar în desenul

animat al pozelor, nu pot să nu observ mișcarea razantă a Rosei prin fața aparatului care determină, adesea, un adevărat efect de aură... Marius ne explică procesele tehnice importante care s-au petrecut și suspicionează, poate, că ochiul nostru și mâinile noastre nu erau destul de performante. Dimineața ne anunță, însă, alb, că nici camera lui nu înregistrase chiar totul...

Fiindcă suntem, totuși, prea raționali, luăm banda desenată de la început. Un mic șiretlic, ne întorcem la Rosa și pornim totul de la început: umbra, pupătura umedă și zgomotoasă, atingerile, povestea, paharul, rolurile și cafeaua...

BULETIN DE ȘTIRI ARIERȚARDA

● În cadrul Zilelor Timișoarei, Asociația Culturală Ariergarda organizează Sâmbătă, 1 august 2009, evenimentul cultural *Sărbătoarea străzii Eugeniu de Savoya*. Acest eveniment este realizat în continuarea celui de anul trecut, *Sărbătoarea străzii Emanoil Ungureanu*. Între orele 11.00 și 19.00 vor avea loc pe stradă diferite evenimente: prezentarea istoricului străzii și al clădirilor, literatura străzii, muzica străzii, teatrul străzii, expoziții fotografice ale străzii. De asemenea, o caleașcă va sta la dispoziția timișorenilor pentru o plimbare pe stradă, iar elevi de la Colegiul Național C. D. LOGA vor fi deghizați în diferite personaje ale străzii: Prințul Eugeniu de Savoya, Primarul Solderer. Tot în cadrul sărbătorii, la ora 12.30, la Enoteca de Savoya se va lansa portalul străzii: www.banatcult.net. Intenționăm să punem în valoare, în fiecare an, câte o stradă istorică din cetate.

● Membri ai atelierului de proză Ariergarda (Daniel Vighi, Viorel Marineasa, Alexandru Potcoavă, Tudor Crețu, Borco Ilin, Adela Dragomir, Oana Doboși) au fost prezenți în luna iulie la Festivalul Internațional Gârâna Jazz. Participarea la festival va avea ca finalitate o carte despre Gârâna ca spațiu al turismului cultural. Cartea va avea trei capitole: Jurnal de Festival, Muzica textului și Muzică în text. De asemenea, vor fi cuprinse și poze din cadrul festivalului făcute de fotograf Camil Mihăiescu și un CD cu un film realizat de Gheorghe Șfaițer.

● În perioada 21 – 26 iulie aceeași echipă a atelierului de proză, împreună cu invitații săi: Caius Dobrescu, Miruna Vlăda, Octavian Soviany, Moni Stănilă, Vasile Dan, Ioan Matiuț, a organizat tabăra de literatură și turism cultural de la Lipova: Expediții în spații pustii. În fiecare zi, am parcurs câte un traseu în împrejurimile Lipovei: dealurile Lipovei - cu principala oprire satul Spata, Munții Zărandului – satul Obârșia și Valea Troașului. De asemenea, am organizat seri de lectură la Cetatea Șoimoș și la Mănăstirea Maria Radna. Tabăra se va finaliza tot cu o carte: *Lipova – pol de dezvoltare al turismului cultural*, ce va conține date geografice și istorice ale traseelor, texte literare despre locurile vizitate, fotografii și un CD cu filmul taberei.

OANA DOBOȘI

JAZZUL, GULAȘUL ȘI PROVIDENȚA

CAIUS DOBRESCU

De mare efect și originalitate în întregul caleidoscopic al Festivalului de la Gărâna este faptul că unul dintre simbolurile sale centrale (specialiștii în marketing și relații publice ar trebui să-i spună *logo*) este bunul, încercatul, bătrînul și totuși mereu tînărul Gulaș. Există, probabil, multe festivaluri de jazz în univers, cel puțin prin acele locuri unde principala preocupare a oamenilor este alta decît supraviețuirea imediată (vezi Liberia, Coreea de Nord...), dar mă îndoiesc că va mai fi fiind unul care să aibă drept emblemă nobiliară Cazanul cu Gulaș! OK, Ungaria vecină și prietenă ar fi putut să-i așeze pe urmașii Duceului de Ellington și Contelui de Basie sub semnul zodiacal al *Gulyás*-ului. Dar al Gulașului - peste puțină!

Este convingerea mea profundă că alăturarea dintre muzica sclavilor de pe plan-tațiile nord-americane trecută prin multiplele filtre ale protestantismului emoțional și ale modernismului estetic, pe de o parte, și, pe de altă parte, atît de particulara specie sus-evocată de tocană de vită (poate că încadrarea este culinar-politic incorectă, dar cer îngăduință de dragul fluenței ritmice a argumentului) este oricum-altcumva decît întîmplătoare. Și este providențială în alt sens decît cel al întîlnirii pur absurde dintre, vorba Suprarealistului, un melon și o umbrelă pe o masă de operație. Și iată de ce:

Gulașul, așa cum îl știu din copilărie și așa cum l-am descoperit și în gamelele distribuite participanților contra unei sume modice, incluzînd și garanția pentru sus-numitul recipient, de (cu o barbă expresivă, cărunță, dar plină de energie pozitivă, și o tichiută caucaziană aurie, sugerînd persistența vibrației Flower Power) Domnul Gigi, Gulașul este, după părerea mea (și simt deja că voi formula fie o prostie, fie o platitudine, dar nu mă mai pot abține, gata, îmi vine!), *fusion*, *fusion*, și iar *fusion*. Adică toate cele puse să fiarbă la un loc, să clocotească împreună, legumele, ingredientele sosului, mirodeniile, condimentele și bucățile de carne de vită, trebuie, pînă la urmă, să se pătrundă una în cealaltă și să se topească într-un efect de ansamblu. Este greșit cumva să vedem aici o paralelă cu procesul chimic al jazz-ului, unde trupa nu se urcă pe scenă pînă cînd saxofonul, contrabasul, ghitară, bateria, pianul nu ajung să se întrepătrundă unul de *sound*-ul celui alt, prin fierbere la foc încet în cazanul atîtor și atîtor repetiții? În care nuanțele fine care apar după zilioane de reluări ale acelorași mantră ajung să joace rolul bobitei de piper sau vîrfului de frunză de dafin care schimbă pe nesimțite nuanțele și raporturile în întregul spectru al Gustului? Apoi, jocul dintre soliditatea țesutului (al mușchiului de vită) și onctuoșitatea primordială, onto-onctuoșitatea, sosului, nu seamănă și el (dacă e să ne transpunem din regiunea creierului care analizează experiența noastră masticativ-ingurgitativă în cea care dă formă trăirilor noastre musicale) cu jocul tot atît de tipic jazz-ului între structuri sonore

care se articulează chiar *acolo*, care ne transmit experiența însăși a articulării (ca atunci cînd ești mic și ai șocul că vocea ta are sens pentru tine, că extraterestrii par să-ți transmită ceva prin vibrația propriilor tale coarde vocale), și senzația de curgere continuă, ademenitor-adormitoare, de dispersie și torpoare în întregul univers al sunetelor?

Paralela însă nu se oprește aici. Fiindcă, să nu uităm, în pofida dispozițiilor benevolente, pașnice, dacă nu de-a dreptul pacifiste, ale mai tuturor participanților (fiindcă pînă și cei mai crînceni Motocicliști ai Iadului, înrăiți în Enduro, au la Gărâna un aer inocent, de pui de antilopă), să nu uităm că, așa cum, în opinia specialiștilor, nu poți face omletă fără să spargi ouăle și revoluție fără să spargi capetele, este imposibil și să faci Gulaș fără să tai vite (motiv pentru care, abia acum înțeleg, în mintea mea de ascultător-ingurgitator se rotea mereu nemuritoare interogație coșbuciană "Dar ce folos de boi și vaci?"). Iată cum, fatalmente, în adîncul dens-prietenosului și mă-tăsos-convivialului Gulaș se regăsește misterul întunecat al Sacrificiului Vital (în sensul, aici, de: aplicat vitelor). Cum s-ar spune, ne credem în scena benevolenței universale din *Zabriskie Point* și cînd colo sîntem în finalul de la *Apocalypse Now*!

Fără îndoială că participanții la Festival ar prefera cu toții o soluție de genul celei ce rezultă din următoarea poveste spusă mie de Daniel Vighi: cum că pe undeva prin zonă, la țară în orice caz, trăiește un cîine care, cînd scapă din lanț, "începe" găinile de prin curte, adică înfulecă o pîrticică din ele, lăsînd restul să trăiască mai departe. Dacă ar fi posibil să se facă același lucru cu vacile și, în plus, datorită progreselor științei, fără să le doară, probabil că mai toate sufletele sensibile s-ar bucura nespuse să poată mîncă Gulaș la Gărâna din animale doar nesemnificativ sacrificate. Pînă atunci însă trebuie să ne obișnuim cu adierile morții violente, care vin chiar din centrul aburindelor noastre marmite și al montanelor noastre delicii culinare.

Ei bine, poate că așa stă treaba și cu jazz-ul. Poate că și dincolo de lentorii lui, de libertatea lui somnolent sau de explorările sale explozive, dincolo de cascada sa de blîndețe și toleranță există un miez ireductibil de violentă sacrificială. Desigur că nimeni nu are chef, în vacanță, de (anti)reveriile pesimismului cultural, nimănui nu-i place să i se amintească de ceea ce s-ar putea să doarmă la rădăcina unora dintre comportamentele sale cele mai, s-ar crede, inofensiv-delectabile. Dar poate că nu este lipsit de merit să ne gîndim totuși, chiar și în cele mai relaxate circumstanțe estivale, și la cruzimea indifere-nță înrădăcinată în propria noastră natură, cruzime pe care civilizația nu a inventat alte căi de a o controla decît ritualizarea estetică și continua avertizare sceptică față de sine. Dinamismul dubitativ al Jazz-ului și inge-niosul bine-condimentat din arta de a prepara (dar și de a consuma) Gulașul au în comun

nu doar puterea de a ne transmite feeria cumsecădeniei spontane și naturale, ci și de a întrerupe această stare de grație prin cîte un electrizant moment de spaimă de sine.

Pe de altă parte însă, atît Gulașul, cît și Jazzul ne ajută să ne adaptăm la haos, la dezordine și la incontrollabil, să ne familiarizăm cu ele, să surfăm pe undele indeterminării. Adică, în cele din urmă, să

nu mai percepem incertitudinea drept o cacofonie viscerală, terorizantă, ci ca pe o lentă întrepătrundere/fuziune. Și de aceea spun încă o dată că numai Providența, în infinita ei înțelepciune, a putut calcula lucrurile în așa fel încît Festivalul de la Gărâna să înceapă, cu 13 ani în urmă, într-un lăcaș al Gulașului, hanul La Răscruce, și să fie apoi însoțit de acesta, ca *plat principale*, de-a lungul întregii sale existențe.

UN FEL DE MIRACOL

MARIUS CHIVU

Festivalul de la Gărâna e un fel de pelerinaj unde are loc un fel de miracol. Se întîmplă pe-o gură de rai, vin muzicieni uriași ai lumii și cel mai cult public adunat de prin toată țara... Iar ediția de anul acesta a fost pe cît de aventuroasă (căderi de curent și ploii torențiale), pe atît de ireală și de memorabilă cu, cel puțin, două recitaluri năucitoare: Nik Bartsch's Ronin și Helge Lien Trio, ambele ansambluri performînd după ora două noaptea și lăsînd în urma lor cîteva sute de maniaci ai jazz-ului în sevraj absolut. Am dansat cu toții ca posedați pe "modulele" lui Nik Bartsch și pe saxofonul cu scratch-uri al lui Ulrich Drechsler, ne-am ținut respirația, rebegiți de ploaie fiind, ascultînd în transă crochiurile minimaliste ale percuției lui Knut Aalefjaer de la Helge Lien Trio (recitalul absolut al ediției de acest an, un trio pentru care se organizase ad-hoc un fel de comando de fani care să-i urmărească prin ploaie pînă la pensiune pentru autografe și discuții), am experimentat reveria colectivă indusă de trompeta lui Nils Petter Molvaer, experiențe unice și, din păcate, irepetabile, pe care le vom povesti o viață întreagă. Festivalul de la Gărâna e adictiv, e un viciu care a prins la cîteva mii de români care traversează întreaga țară pentru a petrece trei zile într-o poiană plină cu bușteni, de unde se întorc fericiți. De-asta zic că e un fel de miracol.

MARELE MIRCEA

MIRCEA CĂRTĂRESCU

Cîteva amintiri despre Mircea.

Prima dată cînd l-am văzut a fost într-o toamnă, toamna lui '76, cînd, întors dintr-o armată extenuantă, începuse cursurile facultății. N-am să uit niciodată acele zile de octombrie. Pe lîngă soarele strălucitor din vitrinele din centru, pe lîngă sentimentul exaltant că eram, iată, student, mă bucuram și că puteam merge, în fine, la cenaclul lui Croh, despre care Nic Iliescu îmi scrisese în nu știu cîte scrisori. La una dintre primele ședințe ale "Junimii" au apărut trei "veterani" ai cenaclului, deja absolvenți, despre care auzisem destule și la care priveau toți, inclusiv Croh, cu mare deferență. Acum, după douăzeci și trei de ani, nu-mi vine să cred cît de tineri erau. Toți au citit atunci cîte ceva. Sorin Preda niște "povestiri terminate înainte de a începe", Costi Stan niște scene de război din viitoarea "Carapace" – aerul lui *rive gauche* și slăbiciunea proverbială îl făceau să semene cu personajele lui Godard – iar Mircea Nedelciu (foarte drăguț, cum era proaspăt ras și cu părul lung) o proză ce se numea "Cădere liberă într-un cîmp cu maci". După discuții am mers în grup la barul "Havana", unde am băut niște Havana Club și am vorbit mai departe.

Pletele și jacka de piele neagră a lui Nedelciu mergeau foarte bine în atmosfera barului, dar contrastau ciudat cu felul lui de a vorbi, cu seriozitatea lui lipsită de orice afectare. Era tot numai inteligentă, cînd copilăroasă și cînd brutală. Mă surprindea mereu prin puterea lui de a îmbina sofisticarea intelectuală extremă cu un fel de frustete rustică, și de a întrerupe mereu cîte o idee înaltă cu o aluzie obscenă sau un banc. Am avut atunci intuiția unui nou tip de intelectual, deosebit de clasicul soarece de bibliotecă, o alianță de James Dean – da, cu el semăna, de fapt, cel mai mult Nedelciu pe atunci – și (știu eu?) Nabokov. Mai tîrziu aveam să aflu că Nedelciu venea de la țară și că multă vreme și-a petrecut vacanțele la Fundulea, legînd la vie și săpînd pămîntul. Cred că forța și bunul simț tipic țărănești s-au echilibrat întotdeauna în el cu intelectualitatea și au produs împreună scrierile lui deopotrivă realiste și textualiste. În acest echilibru stă, poate, valoarea lui ca prozator.

Iar ultima dată cînd l-am văzut a fost acum vreo trei luni, la sfîrșitul primăverii, cînd am fost la el acasă. Era în fotoliul pe rotile și vorbea mereu la telefonul care suna neîncetat. La fel cum acum mi-e realmente imposibil să cred că Mircea a murit (nu e deloc o frază-cliseu, ci pura realitate), pentru că el a fost mereu cel mai viu dintre noi, n-am putut crede niciodată în imobilizarea lui într-un cărucior. Păi el era mereu pe drumuri, mereu alerga în toate părțile, încît te-ntrebai cînd mai are timp să scrie. În cărucior părea mereu că doar se odihnește un pic, ca să se ridice în clipa următoare. Atunci, la el acasă, ca și-n multe alte dăți, s-a apucat să-mi povestească despre

proiectele lui de afaceri și despre statutul ASPRO, cu atît de multe amănunte de parcă i-aș fi fost cel mai apropiat colaborator. M-au mirat întotdeauna candoarea și încrederea cu care îmi vorbea, eu care sînt obișnuit cu ironiile și suspiciunea. N-am simțit niciodată la el vreo urmă de condescendență sau, dimpotrivă, de invidie. Nu ne vedeam des, dar știam că ține la mine, așa cum și eu țineam, de departe, la el.

Cel mai mult îmi era drag pentru copilăriile lui. L-am văzut îmbrăcat în cămașă țărănească cu broderii de arnici (așa s-or numi?), cînd trebuia să se întâlnească cu o franțuzoaică. Recunosc că-i stătea extraordinar. L-am văzut cu părul ciopîrțit îngrozitor și cu un petec fără păr într-o parte, cam cît o monedă de cincizeci de lei (încercase să se tundă singur). L-am văzut cu o barbă de cincisprezece zile cînd murise tatăl său. L-am văzut, la Arad, într-o noapte cu enorm de multă băutură, cu dans și cu pălăvrăgeală literară, cum a fost suit pe o masă și o tipă în rochie mulată pe corp i-a așezat pe cap o cunună triumfală din... peliculă de film: fusese declarat cel mai bun prozator al generației noastre. În 1989 – mai erau cîteva luni pînă la revoluție – am înghețat împreună pînă la Bacău într-un compartiment de personal cu ferestrele sparte discutînd situația atît de aprins, încît nu ne-am dat seama decît cînd am ajuns că puteam să fi mers în alt vagon, la căldură. Iar cîțiva ani mai tîrziu, pe cînd înnebuneam de singurătate la mansarda unei case din Amsterdam – eram acolo de mai multe luni și scriam la roman, și în rest nu făceam nimic și nu mă vedeam cu nimeni – am primit deodată un telefon, pe la patru după-amiază: "Ce faci, bre... olandezule?" Vocea era imposibil de confundat. "Mircea! Ce faci, bre?" "Ce să fac, șed în cur și beau tutun. N-aveam ce face, aici la birou, și m-am gîndit să-ți dau un telefon". Am vorbit vreo douăzeci de minute, și-n tot acest timp m-am întrebat de ce mă sună. Trebuia să aibă vreo treabă cu mine. Cînd am închis receptorul, am rămas cu gura căscată: mă sunase doar din prietenie. Toată săptămîna care a urmat m-am simțit mai bine.

Ca toată lumea, am acceptat și eu, întotdeauna, un fel de preeminență a lui Nedelciu asupra mea. Cînd eram mai mulți Mircea undeva numai lui i se zicea Mircea pur și simplu. Ceilalți deveneam automat Cărtărescu sau Mihăieș... Nimeni nu l-a privit vreodată cu dispreț și nici nu l-a contestat, deși trecutul lui nu este fără pată. De fapt, Mircea a fost singurul lider adevărat al generației '80, singurul iubit și respectat, singurul impus de la sine, liniștit, fără luptă sau rezistență. Firește, lucrul acesta, care nu se-ntîmplă aproape niciodată, este un miracol: autoritatea și charisma unui om sînt de fapt daruri native, inexplicabile și inimitabile. Dacă nu le ai, ipostaza de lider nu-ți poate aduce decît resentimente și izolare. Să nu fi fost această boală

monstruoasă, care l-a ales probabil din greșeală, căci n-are loc nicăieri în schema puternică a destinului acestui om, Mircea ar fi devenit unul dintre acei scriitori fericți care îmbătrînesc într-un cerc de prieteni și discipoli devotați, fără dușmani și fără îngrijorare pentru viitorul operei lor.

O ultimă amintire: sîntem în centru, la o terasă de pe lîngă Inter, bem bere la halbă, eu am vreo 22 de ani, el vreo 28 și plănuim să mergem undeva

în munți. Sîntem extrem de serioși, stabilim traseul (mai era și un al treilea cu noi, nu mai știu cine), logistica, deși știu prea bine – și știe și el probabil – că noi doi n-o să plecăm niciodată împreună undeva, că sîntem total incompatibili, că eu voi fi mereu complexat de inteligența și forța lui, iar el plictisit de veșnicele mele tăceri. Dar stăm cu capetele aplecate asupra unei hărți, și deasupra noastră filfîie în vînt copertina de la *Société Générale*, și e un soare puternic de primăvară, și noi sîntem încă foarte tineri.

STAREA DE AȘTEPTARE

CORNEL UNGUREANU

Poate că mai întîi îmi amintesc **starea de așteptare**: venise zvon că e bolnav, foarte bolnav, că e nevoie de tratamente costisitoare care ar putea să-l salveze. Da, ar putea să supraviețuiască. Dar nu-i deloc sigur. Pe urmă vin celelalte amintiri, primele ale triumfului: s-a adunat suma, ar putea să supraviețuiască! Da, supraviețuiește, dar altfel: în cărucior. Supraviețuiește, scrie. E încă lider, e încă omul care a propus cîteva dintre cele mai frumoase pagini ale prozei românești. Va începe eternizarea în boală? Copilărise în ținutul lui Mateiu Caragiale, dar nimic să-l despartă mai tare de urmașul lui Caragiale decât spațiul original. O diferență sau o ruptură? Pe urmă vocația lui de lider părea a se împlini – era, din toate punctele de vedere, **tânăr**: un tânăr care aduna în jurul lui tineri într-un timp cînd spiritul tânăr devenea necesar și obligatoriu.

Sau poate că ar trebui să încep "amintirile" din vremea în care librăria lui devenise un spațiu simbolic? Din vremea în care era un adevărat șef al cărților? În Timișoara (la Adriana acasă, pe cînd cei trei produceau **Femeia în roșu**) șefia lui era tandră și politicoasă, de oaspete fericit și de erou care să bată, împreună cu echipa lui, toate recordurile. Scriau o prea frumoasă carte care să încheie un timp și să inaugureze altul.

După 1989 Mircea Nedelciu intrase în lumea nouă care părea chiar lumea lui. Dar acum era vorba despre alte alianțe și despre altă alură, poate chiar despre altă energie de șef: războinică. Era momentul lui de cumpănă între împlinire și neîmplinire. A murit prea tînăr ca să nu mă gîndesc că și el ar putea fi un simbol al neîmplinirilor noastre.

REMEMBER MIRCEA NEDELCIU
remember mircea nedelciu

IDENTITATEA CU PROBLEME

ROBERT ȘERBAN

În dimineța în care s-a anunțat la radio că a murit Nichita Stănescu, tatălui meu i-au dat lacrimile. Îl cunoscuse pe poet, ba chiar avea câteva poezii inedite ale celebrului dispărut. Nu-l văzusem pe tata plângând prea des și am fost impresionat atât de tare, încât am citit toate volumele de versuri ale lui Stănescu pe care le aveam prin casă. Și mi-au plăcut. Anul următor, m-am luat în serios cu scrisul. Aveam ritm! Compuneam versuri negre, morbide, ca niște marșuri funerare. Erau cam ciudate pentru cei 14 ani ai mei, însă profesorul de română îmi dădea 10 pentru fiecare dintre ele. Și am prins curaj! Apoi am citit Sorescu, Păunescu, Ion Barbu, Blaga, Valeriu Armeanu, Arghezi, Nina Cassian. În liceu m-a îndrăgostit tare, tare. Poeziile mele se metamorfozaseră: erau vesele, parfumate, rimate, ofensive, persuasive. Luasem și câteva premii la "Tinere condeie".

Prin clasa a X-a, în 1987, cei de la U.T.C. Mehedinți m-au anunțat că în vacanța de vară urma să merg într-o tabără de creație literară, care se va ține la Timișoara. Când s-a împlinit sorocul, am plecat spre Timișoara însoțit de un activist simpăticuț și de un geamantan uriaș, în care îndesasem un raft cu cărți, un set de coli virgine și un caiet studentesc, neînceput. Plus un metru de stilouri, pixuri, creioane. Era "tabără de creație", iar eu luasem titulatura de bună. Mai ales că venise pe linie de U.T.C.! Tabăra era "ridicăta" la Liceul silvic și la ea participa viitorul literaturii române: liceeni din toată țara, care se îndeletniceau cu ale scrisului. Eram cam 70-80 de oameni. Unii dintre ei se cunoșteau, pentru că prima ediție a respectivei tabere se țineau în 1986, în orașul Victoria. Cât am stat acolo, 10 zile, nu am scris nici un rând, n-am dormit mai mult de 3 ore pe noapte, n-am citit nici o pagină din biblioteca pe care o plimbam după mine. Au fost cele mai nebune zile din scurta mea viață de până atunci, a fost perioada care mi-a schimbat optica, dar mai ales lentilele prin care vedeam literatura. Fiind poet, cutreieram cursul lui Florin Iaru, intitulat "Poezia Hi-Fi". Atunci am auzit pentru prima dată substantivele proprii Cărtărescu, Coșovei, Stratan, Vișniec, Danilov, dar și substantivele comune post-modernism, textualism, metatextualism. La școală nu ne învățaseră, iar mie îmi plăcea Nichita Stănescu.

Tinerii criticii mergeau la cursul lui Mircea Martin, iar viitorii prozatori frecventau cursul lui Mircea Nedelciu. De Nedelciu auzisem, ba mai mult, știam cu exactitate locul unde cartea sa, "Tratament fabulatoriu", se afla în biblioteca tatălui meu. În tabără s-au perindat mai mulți scriitori, însă adolescentul care eram a fost fascinat de Nedelciu. Purta barbă și avea o voce ușor răgușită. Îl urmăream cu atenție când participa la ședințele de cenaclu – care se desfășurau non-stop, într-o cameră, unde, la orice oră din zi și din noapte, cineva citea, iar altcineva asculta –, și asta pentru că vocea lui avea un timbru singur, aparte, de actor italian. În plus, siguranța pe care o conferea Mircea Nedelciu mai era dată și de un cuțit de vânătoare pe care prozatorul l-a purtat, într-o teacă, la soldul drept, pe tot parcursul taberei, cu excepția unei singure seri. Seara respectivă a fost una de... excepție: directorul taberei, Florin Lupescu, organizase un concurs de miss, iar la un moment dat, când concursul era în toi, a apărut o doamnă cam stridentă, îmbrăcată anapoda, dar tocmai de asta extrem de interesantă. Ne-au trebuit mai multe secunde pentru a-l recunoaște pe domnul Nedelciu. Se deghizase perfect, își răsese barba, se rujase, se machiase, ba chiar avea o perucă pe cap. Și toate astea pentru a ne face pe noi, niște puștani, să ne simțim bine, să fim în largul nostru. Dacă până atunci îl privisem cu un soi de venerație, ca de la

ucenic la maestru, de atunci încolo l-am iubit.

Când m-am întors acasă, după ce am dormit 19 ore, sperându-i pe ai mei, am citit pe nerăsuflăte "Tratament fabulatoriu". Aveam 17 ani, mă topeam după Marin Preda, iar cartea lui Mircea Nedelciu, în acel context, m-a uluit. M-a intrigat, m-a zăpăcit, nu mai citisem așa ceva! Iar la pagina 222 se găsea vișina de pe tortul romanesc: fotografia unei șatre de țigani. Anul următor l-am reîntâlnit pe scriitor în aceeași tabără, "Excelsior". De data asta, la Suceava. Venise cu fiul său, Mugurel. Eram tot poet, așa că l-am audiat pe Mircea Cărtărescu (cursul său se intitula "Poezie și fantomatică"), însă discuțiile... particulare le purtam cu domn' Nedelciu. La plecarea din tabără i-am cerut un autograf pe o pagină ruptă dintr-o agendă.

În 1989 i-am descoperit pe Nichita Stănescu și Mircea Nedelciu în aceeași carte: "Și ieri va fi o zi". Primul era personajul prozei "Probleme cu identitatea", cel de-al doilea, autorul. Intriga – moartea și înmormântarea poetului.

Pe Mircea Nedelciu l-am revăzut în 1993, într-o tabără de literatură, la Oravița. Mi-a povestit rece, ca un medic, despre boala sa. Era același care mă fascinasă, doar cu părul puțin mai alb și cu vocea parcă nițel mai răgușită. În rest, seara beam Martini la cabana "7 brazi", ne citeam producțiile literare, cântam. El fuma "Rothmans". Sau "Dunhill"? L-am întrebat dacă are voie. Avea. Mi-a vorbit despre ASPRO, despre Euromedia, despre Franța, despre cartea la care lucra, "Zodia scafandului". A fost singurul dintre cei prezenți în tabără pe care l-am văzut scriind. Nu o făcea ostentativ. Era atent la dialoguri, la povești, la monologurile noastre și, din când în când, nota câte ceva într-o agendă cu copertele negre. Asta când nu juca fotbal, nu bea țiucă amestecată cu miere, nu spunea bancuri, nu făcea bancuri.

Anul următor am ajuns, venind dintr-o tabără de literatură studentască de la Pitești, în București. Încercam să mă descurc și să regălesc drumul spre gară – locul unde mă simt cel mai bine în Capitală –, dar nu înainte de a trece pe la cele două librării pe care le știam: una pe Calea Victoriei, cealaltă la "Cartea Românească". Îmi apăruse primul volum de poezie și credeam că vreo minune ar fi putut s-o aducă într-una din librării. În cea de pe Victoriei nu era, și am plecat trist, pregătindu-mă să măresc pasul spre "Cartea Românească". Tocmai când luasem startul, cineva a strigat: Robert! M-am întors să văd cum arată tizul capitalist. Nu era nici un tiz, ci Mircea Nedelciu. M-a invitat într-o cămăruță din librărie, mi-a oferit cafea și o țigară Kent – pe care am fumat-o, deși nu fumam – și mi-a propus să îl ajut în afacerea pe care o pornise, cu cărți. Eu i-am oferit un "Firește că exagerez" și i-am spus că aș vrea să las cinci exemplare pe undeva, să se vadă. A mers cu mine la "Cartea Românească" și mi-a promis că vor intra în librărie cu același nume. S-a ținut de cuvânt: anul următor am venit la decernarea Premiilor Uniunii – luasem premiul de debut pentru acel volum. Am trecut pe la "Cartea Românească" și mi-am cumpărat cele două exemplare care mai rămăseseră. L-am căutat să-i mulțumesc. Nu era acolo... Pentru mine 1995 a fost un an fericit, pentru prozator nu: boala sa recidivase. Trebuia operat rapid în străinătate, lucru ce, am aflat din presă, costa enorm. Și totuși, doi timișoreni i-au prelungit atunci viața cu încă patru ani, reușind să determine statul să aloce fonduri: Vasile Popovici și Dan V. Poenaru.

De Crăciun, în 1998, l-am sunat pe domnul Nedelciu să-i urez Sărbători fericite. Și să-l întreb cum merge scrisul la roman. "Cum crezi tu că se poate scrie când stai într-

un scaun cu roțile?", a căzut răspunsul său.

Am pus pe hârtie cuvintele de până aici în urmă cu 10 ani, când Mircea Nedelciu a trecut la cele vesnice. Poate că ar fi trebuit să scriu o proză în care să fie vorba despre un adolescent ce are probleme cu identitatea. Care întâlnește un domn cu o voce aparte, sigură, de actor italian. Tânărul înainteașă prin viață, iar domnul respectiv își "instalează", din când în când, tabăra în prejma sa și îi transmite ceva din propria-i siguranță. Peste un timp, vocea tânărului nu mai are inflexiuni adolescentine, dimpotrivă, e bărbătoasă, însă

domnul moare. Tânărul află vestea de la radio și vrea să plece la înmormântare, dar în țară sunt inundații, trenurile nu ajung la destinații, se anunță vreme și mai rea. De la acel domn, tânărului îi rămân câteva cărți, niște fotografii, mai multe amintiri. A, și un autograf, datat septembrie '88, caligrafiat cu pixul negru pe o pagină ruptă dintr-o agendă italienească. Lângă autograf, tânărul observă, chiar în ziua înmormântării la care nu putuse ajunge, că mai e ceva scris: *La costruzione dell'edificio della nostra vita deve durare fino alla morte.*

ZÂMBETUL LUI. ȘI RÂSUL ADRIANA BABEȚI

La seminarul de psihologia creației, m-au întrebat cât timp am petrecut de fapt împreună cu cei doi Mirci ca să scriem *Femeia în roșu* și am răspuns că, vreme de trei săptămâni, am stat zi de zi cam 16 ore, ba în documentare la Comloș și Lunga, ba risipiți prin camere ca să clămpănim la mașinile de scris câte 10 pagini zilnic, în câte trei exemplare, ba împrăștiati prin curte ca să citim ce-a priticit fiecare, ba adunați pe terasă ca să mâncăm și să discutăm, ba cutreierând străzile vechi din Timișoara, fără să scoatem un cuvânt. Au vrut să știe dacă în tot acest interval ne-am certat vreodată și am încercat să le explic că așa ceva era cu neputință, fiindcă cei doi Mirci nu erau niciodată vizibil nervoși și niciunul dintre noi nu avea cine știe ce orgolii când, prin permutări, ceilalți doi decretau că paginile cutare și cutare trebuie rescrise ori de-a dreptul aruncate la coș. În plus, Mircea Nedelciu, pe care l-am ridicat la rang de șef, fiind prozator cu acte, zâmbea și râdea de cum făcea ochi. Zâmbetul lui hâtru și bun îmi dădea putere, fiindcă pe atunci eram mereu praf și pulbere. Iar când râdea în hohote la orice mică poantă făceam în scris sau când bălmăjeam o glumă, simțeam că prind curaj. Instantaneu mă aruncam asupra domnului Consul (car mic), vâram în tamburul lui trei coli albe cu două indigouri și începeam să mitraliez cot la cot cu băieții, în ritmul lor de adevărați meseriași, rând după rând.

Au mai vrut să afle dacă Mircea a luat totul foarte în serios sau drept un joc și le-am răspuns că și pentru el, și pentru MM, și pentru mine, a fost un joc serios. L-am trăit cu inima ușoară, fără încrâncenări, orgolii, ambiții, cu o imensă plăcere și bună dispoziție. Dar o experiență de viață a fost? m-au mai întrebat. Da, una din cele mai frumoase experiențe pe care ți le poate face cadou prietenia, am răspuns. Iar ultima întrebare de la seminarul unde am fost invitată în 1995 ca să povestesc cum se poate scrie un roman la șase mâini a sunat așa: ce n-o să uitați niciodată din povestea asta? N-am stat nicio clipă pe gânduri și am spus: felul cum zâmbea și râdea Mircea. Aș răspunde la fel și acum, după ce a trecut atâta vreme din vara lui 1986. Da, zâmbetul lui. Și râsul.

PS. Chiar acum când compunem în *Orizont* paginile despre Mircea, la Cinema City joacă *Inamicii publici* al lui Mann. Îl văd pe Johnny Depp pe afișe, prin reviste, pe internet în chip de John Dillinger și mă gândesc pur și simplu într-o doară că ar fi tare de tot ca peste 5, 10, 15 ani, cine știe ce mare regizor american să facă un film după romanul nostru, *Femeia în roșu*. Mă dau de ceasul morții să aleg un actor pentru gangster, o vedetă pentru tușica noastră din Comloș, dar nu-mi vine nicio idee. Mă ia apa și-mi închipui o clipă de glorie pe covorul roșu, ca-n kitschurile cu triumful binelui de la Hollywood. Deodată parcă-l aud pe Mircea, de undeva din spate, aplecat peste umărul meu să vadă ce scriu, cum îmi spune răsând: "Ce faci, bre, visezi cai verzi pe pereți? Bine faci, visează, e valabil". Și-mi spune din nou povestea cu el mic, când chiar a văzut cai verzi alergând pe-un perete alb. Se întâmpla prin anii '60, când la Fundulea caravana cinematografică a adus un film polonez sau cehesc, un fel de basm în care trei cai verzi ca iarba alergau din când în când prin zăpadă. "Vezi că se poate?", a mai zis și a râs cum numai el știa să rădă: în hohote scurte, bărbătește, din tot sufletul.

REMEMBER MIRCEA NEDELCIU

remember mircea nedelciu

FALSELE
AMENDAMENTE
ION BUZERA

Era o plăcere să-l citești pe Mircea Nedelciu înainte de 1989! Și după aceea, fără îndoială, dar ceea ce a făcut el, prin prozele scurte și romanele publicate în deceniul predecembrist (împreună cu alți optzeciști: Gheorghe Crăciun, Ioan Groșan, Cristian Teodorescu, Sorin Preda, Daniel Vighi etc.), nu va putea fi evaluat – ca impact, reconstrucție identitar-literară, dereglare a unei "ordini" foarte bine stabilite – decât de o istorie literară care va reuși să se responsabilizeze în sensul adjușării unor instrumente analitico-teoretice care, deocamdată, îi lipsesc aproape cu desăvârșire. Cu excepția cărților lui Adrian Oțoiu, nu par să existe măcar tentative de a circumscrie multiplicitatea temelor și procedeele, a strategiilor narative și implicațiilor acestora, aruncate, aproape miraculos, pe acea piață literară.

Să ne oprim o clipă asupra volumului *Amendament la instinctul proprietății* (Editura Eminescu, 1983). Prima operație pe care o poți face citind acest titlu e să tresări, să bănuiești o complicitate cu regimul politic al vremii, care "amenda" și el la greu orice instinct al proprietății. Urmează dedicația: "Se dedică literaturii române din ultimele trei decenii" și, pe post de motto, lamentabila parabolă a lui Călinescu (care, dacă s-ar fi oprit la interogația "pentru cine fusesem un simplu armator în hârtie?", ar fi fost extraordinară în deschiderea ei suspensivă), referitoare la "corectarea" și chiar direct "desființarea" (ceea ce e abominabil) instinctului proprietății la copii, prin – țineti-vă bine! – "un sentiment superior de posesie a universului". Autorul va lua în serios această "indicație prețioasă" a lui Călinescu și va crea nu mai puțin de trei amendamente chiar din prima proză. (Toate la mișto, inutil să mai precizez, vizând în exclusivitate "dreptul de proprietate" al unei micronarațiuni asupra alteia). În general, plierea ostentativă pe "cerințe" va fi susținută, în primul rând, prin anumite "locuri comune" ale prozei scurte (micul realism, descrierea

unor numeroase medii profesionale, captarea conflictualităților etc.), dar prin activarea unui *clin d'oeil* constant.

Unei perfidii complicitare din 1948, în care o strălucită inteligență își bătea joc de ea, i se răspunde în 1983 (deci după trei decenii și ceva!) cu o altă perfidie complicitară, mult mai subtilă, în care o strălucită inteligență epică îi somează, cu un soi de disperare, pe cititori să nu gândească la unison, să nu "desființeze" ce au mai adânc în ei, să învețe să se distanțeze, mai întâi textual, să învețe să gândească, în ultimă instanță, să aprecieze instinctul fundamental al proprietății, fie și pe această cale ocolită, a "posedării" unor "simple" povestiri. Dar ce povestiri! Arghezianul "dar", oferta unei "cărți mici", a unei "cărțici" erau – atunci – cele mai prețioase dintre proprietăți. Chiar dacă decelăm o insistență în exhibarea procedeelelor epice (operație care se constituie într-un strat care vâtuiește metadiegetic aproape toate prozele), interpretabilă, totuși, ca pulsione a unui *real* instinct de proprietate, transmis mai departe, aceasta nu devine săcăitoare, căci povestitorul știe să se replieze și să-și revină rapid din amețala produsă de "știința" narativă.

Cele trei indicii paratextuale alcătuiau de fapt o "firmă" care pregătea, într-un anumit fel, ironic, contra-textual, anti-mimetic, lectura și semnala că e bine să ne așteptăm la orice altceva decât la vreun "pact" cu sistemul aflat atunci în floare. Depindea numai de cititor cum va pricepe să se raporteze la acest mesaj pus în sticlă. Căci figura dominantă a acestor proze era aluzivitatea tragic-ironică. Un tragism îmblânzit prin ironie și o ironie potențată de o observație dureros de neputincioasă: sunt descrise microlumi care se agită brownian atât de intens, încât aproape că există, unele personaje permițându-și să fie chiar, "acolo", ironice, fără să-și dea seama că se agită într-o sticlă al cărei dop era întărit cu smoală.

MEMORIA LUI
SHAKESPEARE
NICOLAE COANDE

Nu l-am cunoscut, ca atâția scriitori români, pe Mircea Nedelciu. L-am văzut o singură dată, în 1995, cred, la un târg de carte în București, vara. Era în acel cărucior care îl ajuta la "mers" în ultima perioadă a vieții lui. Deși aflasem că nu se mai putea deplasa decât astfel, mi s-a părut straniu să văd un bărbat încă tânăr, athletic, un organizator prin excelență (în *vremuri mai bune aș fi fost angrosist de grâne în Bărgan*, spunea după 1989), silit să se ajute de mâini atunci când mergea. Mâinile sunt doar pentru scris, se știe. Și pentru mângâiat.

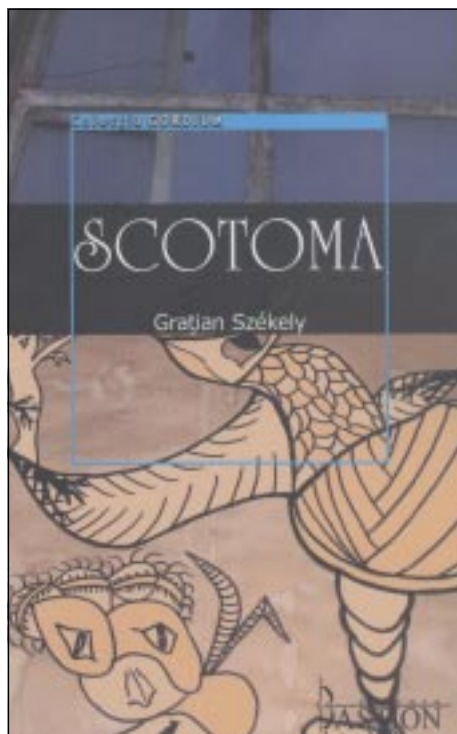
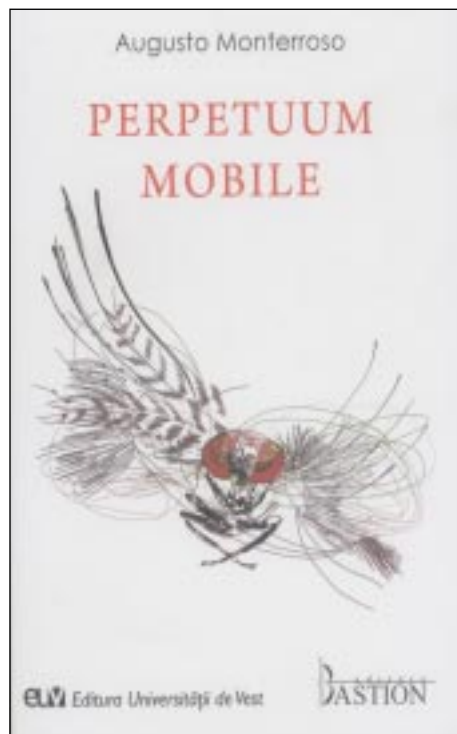
După ce s-a stins, optzeciștii nu au mai fost ce părăseră a fi sub coordonarea lui. Dispăruse acel arc butant pe care se ținea un edificiu construit cu greu. ASPRO a "decăzut", iar liderii și-au tras sereleuri și au mizat pe capital cultural, mai mult decât pe aura și "absența" care fac din scriitorii de vocație unicate într-o istorie culturală și socială. Nu toți pot avea carismă – așa, ca Mircea Nedelciu. Dar, culmea, Mircea Nedelciu cunoștea prețul "muncii". Nu făcea parte dintre cei care se cred însemnați pe frunte de Artă, sybariții oricărei arte umane.

În cele ce urmează voi spune câteva cuvinte despre surprinzătoarea (și acum) prefață a romanului său din 1986, *Tratament fabulatoriu*. Mă interesează constatările sociologie făcute de Nedelciu pe urmele unor specialiști (Marx, Read, Marcuse, Vasquez, Lukacs, L. Goldmann, chiar și Aurelian Bondrea, dar și Eco, Ricardou, Borges, Freud etc.), care situează arta în epicentrul societății, fie că dau exemple "rele" cu ea, ca "Bărbosul", când acela afirmă că "producția capitalistă este ostilă anumitor ramuri ale producției intelectuale ca arta și poezia", fie ca Read, care credea că "dacă arta moare, atunci spiritul omului devine neputincios și lumea recade în barbarie". Atunci ce-i de făcut? Dacă societatea capitalistă maschează cu greu "ostilitatea ei pentru artă" (Nedelciu), nici artistul nu stă cu mâinile în sân (vezi avangardele). Ostilitatea e reciprocă, așadar. Cum poezia cea mai gingașă poate fi animată de sentimente ostile față de societatea unde apare, există un interes al capitalismului de a o "integra". Eficiența, în numele căreia există capitalismul, reprezintă ținta finală a acesteia. Dar unitatea poetică a ființei (Nedelciu *dixit*) se opune eficienței economice a sistemului: d'ăia nu mai poate poetul, că pierd băncile multinaționale din profitul lor global sau că regulile eficienței sunt sabotate de vreun vers cum acesta: "cine mă va vedea va spune e-un om de cenușă / fără să înțeleagă că era o renaștere"...

Și istoria, deși povestită în termenii rapacelui capitalism, continuă și azi (adică în socialism, sugerează Nedelciu). Ei, trebuie să se fi îngrijorat cenzorii epocii, după cum am și auzit mai târziu: deși tot prezenta capitalismul ca fiind "vinovat" de mercantilizarea artei, socialismul *à la roumaine* nu făcea nici el altceva. Și-atunci Nedelciu dă fain-frumos acel exemplu cu visul lui Borges; argentinianul visase cândva o persoană cum încerca să vândă alteia "memoria lui Shakespeare". Și Marelui Orb din Buenos Aires așa ceva i se păruse "cam josnic". Mie exemplul ăsta mi s-a părut foarte "productiv" (prefața e scrisă cu destule citate din marxiști, trebuie să admitem) și am înțeles, în fine, ce legătură subtilă este între visul lui Borges și apodictia lui Aurelian Bondrea: "esteticul este o lege a funcționării societății ca întreg". Cine e Bondrea? Andrei Pleșu spunea despre el în *Comedii la porțile orientului* că ar fi "plastograful calificat al înaltelor studii ale Elenei Ceaușescu". După revoluție, șeful celei mai mari facultăți din Lume ("Spiru Haret", după cum suntem anunțați chiar de oficiali din guvern).

Bondrea e de acord cu Borges. Asta mă liniștește. Mulțumesc, Mircea Nedelciu...

la EDITURA BASTION

FEREAȘTRA (II)

PAUL EUGEN BANCIU

Subiectul e comun oricărei epoci. Diferențele pot apărea între făptuitorii crimei, care încearcă să atragă în joc fosta familie a partenerului, pentru a cădea vina pe careva dintre ei. Crima sau divorțul adică despărțirea proaspeților căsătoriți înainte ca tânăra să poată emite pretenții asupra averii soțului, pentru că experiența primului partaj dintre soți l-a marcat profund pe patron. Se simte hăituit, se simte alungat din propria viață și încearcă din nou să afle o breșă în tavanul vechii lui grote, remodelată după gusturile tinerei. Simte că va fi eliminat, simte că viața lui ține doar de abilitatea cu care va ști să se apere, sau viteza cu care o va înlocui pe noua locatară a grotei cu alta mai plină de scrupule. Întreaga zi și-o pierde calculându-și șansele unei victorii din acest joc de șah, unde el e regele, într-un colț, prins între o regină de culoarea ambelor tabere și un turn care-i îngustează posibilitățile de ieșire de pe singurul culoar pe care se află.

Ca variantă posibilă, introduce în joc o a doua regină, transformată dintr-un pion de la capătul tablei, și lasă ca lupta să se dea între cele două direct, după ce noua regină va încerca să elimine tura încă de la început, sau s-o transforme într-un rege neputincios, de culoare neagră, pe care să-l lase alături de regina aceea pe jumătate albă, pe jumătate neagră. Momentul culminant al poveștii — care-i poate avea ca protagoniști nu doar pe un patron, dar chiar și pe un președinte de curte de casație, un duce, un șef de stat, un ministru, un rege — e în clipa în care cei doi tineri, regina policoloră și turnul se hotărăsc să-l scoată din joc pe regele alb, pentru că nu poate accepta, ca și fosta nevastă, ca altă femeie să-i ia locul. Iar pe de altă parte, să piardă totul pentru o simplă partidă de sex întâmplată cu prietenul de odinioară. Într-o tabără se pune la cale crima în detaliu, în cealaltă se pregătește eliminarea reginei celei tinere.

Patronul se simte din nou în siguranță, mizând pe abilitatea noii sale prietene de a se descurca în hățișul pe care i-l întind acestuia perechea adversă. Viață trăită din plin, tinerește, deși privindu-și noua parteneră, patronul începe să se teamă de ferocitatea ei. În toată lupta e singur. Părinții sunt morți și nu i-ar da dreptate în nici un fel, iar prietenii văd în el un Casanova, ceea ce-l stimulează să-și riște pielea în marele joc al dragostei târzii. Ce i se pare ciudat e faptul că noua sa prietenă nu i-a vorbit niciodată de o posibilă căsătorie, în cazul divorțului de fosta sa angajată. Afacerile sunt lăsate pe planul secund. Prietenii îi atrag atenția asupra riscurilor pe care le implică un nou divorț, pentru că fosta angajată știa multe din matrapazlăcurile pe care le făcuse el de-a lungul timpului, și le va pune pe tapet în cazul unui proces de divorț, devenind dintr-o dată capete de acuzare dintr-un proces penal. În momentele lui de panică omul își dă seama că nu crima ar pune capăt căsătoriei lui, nici divorțul direct, ci cel mediat, după ce el va fi dus la închisoare.

O nouă răsruce de drumuri în subiect. Tânăra soție poate rămâne gravidă fără voia ei, fie de pe urma unei împreunări cu prietenul ei, fie de pe urma unei partide făcute în silă cu patronul. Sau, la fel de bine, cealaltă tânără poate rămâne gravidă, pentru a forța înaintarea jocului către un deznodământ, după cum amândouă pot rămâne gravide și ar umple romanul cu copii, deschizând, la o altă scară, marile dileme de la curțile regilor din evul mediu, care beneficiau de dreptul primei nopți, și-și turnau tot felul de bastarzi prin jurul cetății, care emiteau pretenții apoi la tron. Poveștile pornesc mereu de pe un cearșaf mototolit și plin de scursori umane, pentru că în clipele acelea totul se petrece în cel mai acut prezent din toată viața unui om.

În prima variantă, sub teroarea acuzației de adulter, femeia va încerca să renunțe la orice pentru a-l păstra pe patron, ca tată cu posibilități de întreținere a progeniturii ei. În a doua variantă, cealaltă tânără va face tot ce-i stă în putință pentru a o elimina pe soția patronului, și din nou apare la orizont crima. În fine, în a treia variantă, una dintre ele va face avort, deci tot o crimă, lăsându-și viața la mâna norocului.

Or așa ceva într-un roman real nu se poate întâmpla pentru că miza pusă în joc e mult prea mare.

În prima dintre variante vor urma teste de ADN, înfățișări, martori pentru demonstrarea adulterului, pentru ca omul să iasă cu fața curată și cu un copil în casă mai puțin. În a doua variantă, femeia tânără, ce aspiră la mâna patronului îl va forța să divorțeze, chiar și riscând ca tânăra lui soție să-l dea pe mâna justiției pentru potlogăriile lui. În fine, în a treia variantă, dacă niciuna nu face avort, unul dintre copii va avea tată, iar celălalt va fi cu tată necunoscut. dar fierea din femeie nu poate lăsa ca lucrurile să se petreacă atât de simplu. Nu. Fie că a treia viitoare nevastă va încerca să-l divorțeze de a doua, fie va renunța și-și va crește copilul pe banii patronului, urmând să se căsătorească cu altcineva, care-ar accepta-o și așa. Lucru perfect valabil într-o lume în care bărbații sunt dirijați, în marea lor majoritate de către femei, doar pentru faptul că aparent sunt mai slabe și cer ocrotire.

Oricum, disputa dintre cele două femei tinere îl determină pe tânărul amant al soției, să o pună pe aceasta în fața unei alegeri clare. Tensiunile dintre părți pot fi alimentate și de femeia și copiii din prima căsătorie, care intervin împotriva patronului, după ce au pierdut atât de mult la partaj. Soluția de ieșire pare una singură, deși viața alege și aici mai multe posibilități. Tânărul o părăsește pe femeie, iar aceasta revine la a-și recâștiga încrederea omului cu care e căsătorită. Tânărul n-o părăsește, recunoaște paternitatea copilului și riscă să rămână cu ea, deși nu-i poate oferi bogăția și satisfacerea tuturor pretențiilor acesteia, care, în puseurile ei de cumpărături, își lua mereu haine și pantofi pe care-i purta o singură dată, își petrecea după amiezele la solar, manichiură și pedichiură sau jogging, timp în care fiind singur se gândește cu tristețe la viața la care a renunțat.

În fine, rămas din nou holtei, patronul o ia de nevastă pe a treia femeie, care prin relațiile ei reușește să-l apere pe acesta de posibilele învinuiri amintite de cealaltă femeie la procesul de divorț, dar neluate-n seamă de juriști, pentru că avocații apărării, bine plătiți, o împricinaseră pe aceasta de adulter și sperjur.

Între timp, patronul își reia afacerile dinainte, hotărât să-și crească plodul făcut cu a treia, încercând să nu regrete nimic din tot ce i s-a întâmplat. Realizează că dintre toate, doar aceasta îi e fidelă până la capăt, că pretențiile ei sunt pe măsura unei femei obișnuite, crescute modest, spre deosebire de cealaltă, ajunsă subalterna lui prin pilele tatălui său, fost activist, crescută să domine, cum învățase de acasă.

Dar toată tevatura acestui lanț de divorțuri, partaje, învinovățiri directe reale sau inventate, îl marcaseră pe om într-atât încât apar primele semne ale unei boli de care nu avea cunoștință. Ființă încrezătoare în puterile lui, face mai multe operații costisitoare în străinătate, lăsând-o pe femeia tânără cu copilul în grija a două alte femei plătite, una pentru creșterea copilului, cealaltă pentru a deretica prin casă și a prepara hrana. Noua familie pare să-și fi intrat pe un făgaș de normalitate. Însă din punctul acesta mai departe e imposibil să mai fii liniștit, când alte două femei nu pot accepta condiția de a fi părăsite, cu copiii lăsați de izbeliște, obișnuite cu un trai luxos, avându-le pe toate la îndemână.

Cancanul continuă fără de milă, cu speranțele celor două femei că-i vor aduce sfârșitul și că, printr-un șir de procese, vor intra în posesia unor bunuri și bani... Finalul e la alegerea scenaristului. Poate ucide pe cine vrea, poate lăsa totul în coadă de pește, poate recăsători pe oricine cu oricine i se pare firesc. Cert e că în fereastra de deasupra grotei, prin care intră înăuntrul unei case lumina naturală a soarelui, spre care se îndreaptă speranța de mai bine a unui bărbat mai în vârstă și spre care se revarsă toată dragostea lui, ideală și de neatinș, stă mai degrabă un serial polițist, sau o melodramă cu multe cancanuri, decât un film de dragoste dintre doi oameni de vârste diferite, care-ar fi picat dintr-o dată într-o grădină cu zambile și trandafiri, de pe la începuturile lumii.

CORP ȘI SCRITURĂ

PIA BRINZEU

Ați văzut vreodată litografia lui M. C. Escher intitulată "Mâinile care desenează"? Ea reprezintă o coală de hârtie unde sunt desenate două manșete de cămașă și două încheieturi de mâini opuse, care se ridică deasupra hârtiei, devin mâini reale și se desenează una pe cealaltă. Paradoxul vizual ar putea sugera principiul întrepătrunderii universurilor reale cu cele ficționale și al autorului scriindu-se și descriindu-se în același timp. Desenul lui Escher mă face să cuget, de fapt, la jurnalele scriitorilor, unde mâna care scrie este și membrul unui corp descris, adeseori bolnav, obosit, nesupus, indisciplinat sau gălăgios. Valoarea jurnalului stă adeseori și în puterea corpului de a se prelinge înspre cuvânt, în felul cum sunt surprinse durerile de dinți, de cap și de spate, indispozițiile lunare ale femeilor sau neputințele de tot soiul ale bărbaților și cum fac acestea ca scriitorii să se simtă izolați de hârtia de scris sau, dimpotrivă, să găsească puterea de a-și transpune grăitor suferințele în jurnal. Scriitura dă consistență corpului, îl prelungește în viziuni alternative, cumulând, într-un joc al subiectivității, ipostaze mereu altfel, mereu noi. Alunecarea fizicalității înspre scriitură îi ajută pe autori să își construiască un alt univers anatomic, o altă zonă a fizicului, mai intensă sau mai onestă, mai împlinită sau mai neastâmpărată. Jocul repetitiv la care se supun atunci când își notează în jurnale indispozițiile corporale, maniera în care percep disconfortul durerii sau teroarea suferinței nu înseamnă doar o cădere în retorică, ci și o formă de gândire, de acțiune, de negociere și de control asupra spațiului din jur. Prin corp ne plasăm în lumea reală, ne legăm de un anumit spațiu, aparținem celor văzute, dar, simultan, tot prin el, prin gesturi, mișcări și acțiuni ficționalizate, ne transpunem în spațiul celor nevăzute și scăpăm de măcinarea timpului.

E. M. Cioran remarca într-un interviu că oamenii care nu scriu au mai multe resurse decât aceia care scriitoricesc, pentru că păstrează totul înăuntrul lor. A scrie înseamnă, pentru el, a te expulza din propriul teritoriu, a te scurge, a te goli. Dar, în fapt, printr-o reușită formulare literară, nu faci altceva decât să oprești alunecarea fizică înspre neant. Deși exemplul pe care îl voi da nu aparține unui jurnal, ci este un celebru haiku al lui Nichita Stănescu, "Sunt/o pată de sânge/care vorbește", nu cred că există un text mai potrivit pentru a ilustra felul cum trupul literar al unui scriitor, sublimat în picătura de sânge a suferinței creatoare, poate fi investit cu forța unui monument de aramă, rămas pe veci trăitor în memoria culturală a unui popor. Prin doar șapte cuvinte bine povestite...

KARAOKE

ADRIAN BODNARU

Când vremea era frumoasă, casele ieșeau din piețe, plecau pe bulevarde, treceau pe străzi, apoi pe drumuri de țară: fiecare visa, până la urmă, să crească o zi a ei, să-i dea lumină și întuneric pe săturate și să o taie într-o duminică dimineața; câte una se gândea chiar mai departe: la clipa în care i se va arde becul frigiderului cu o seară înroșită și proaspătă, dovada unei vieți îndestulate, dar, în sfârșit, libere, în timp ce se vor auzi, de afară, gemetele în somn ale unei alte zile mici, abia născute. Pe drumuri însă unele case, mai ales cele în care oamenii mergeau foarte repede prin camere sau, dimpotrivă, rămăneau împietriți în paturile lor, se opreau pe dreapta, adesea pentru totdeauna, lăsându-se pradă cerurilor fără adăpost, care nu se sfiau deloc să le ia ce aveau încă bun în ele: o masă, un televizor pentru canale de sport, o soție. Umpleau apoi cimitirele pentru case, acolo unde pământurile își dădeau întâlnire singure și fără arme, să-și răscumpere fiice.

EUGEN RĂDUȚ – FOTOGRAFUL, CARE "PRINDE" TAINE ROBERT ȘERBAN

Tot mai multe spații sociale din Timișoara sunt regândite și reconfigurate în ultimul timp. Datorită faptului că proprietarii sau administratorii lor au înțeles că ele sunt mult mai mult decât niște zone de trecere ori zone tampon, aceste locuri încep să aibă o potență civilizatoare.

Pe strada Paciurea, la numărul 5, se află clinica... "Clinics". De mai bine de doi ani, cine își caută sănătatea aici, are prilejul să găsească și artă de bună factură. Nu e vorba de o reprofilare a activității, ci de recalibrarea unui spațiu care – ca mai toate de acest gen – era... aseptice. Acest așezământ medical a găzduit, până acum, patru expoziții de artă plastică. Mai exact, o bună parte dintre pereții clădirii au devenit simeze. Iar simezele au căpătat numele de Clinics ArtGallery Timișoara.

Expoziția care poate fi văzută până în luna octombrie la galeria de pe Paciurea este una cu totul special prin "subiect" (nudul), prin realizare și prin destinația ei finală. Titlul – "Suflete dezgolate". Autorul, unul dintre fotografi de top ai Timișoarei, Eugen Răduț.

Răduț și-a început activitatea în perioada studenției, ca fotograf de eveniment. Treptat, s-a retras din "lumea dezlănțuită" spre studio, unde realizările sale – fie că au fost portrete, materiale publicitare, nuduri etc. – au atras atenția asupra lui: extrem de meticolos și greu de nemulțumit cu răspunsurile găsite la propriile-i interogații artistice. Dar cred că cea mai importantă calitate a lui Eugen Răduț este că știe să surprindă inefabilul și misterul unei imagini.

Nudurile de la Clinics sunt de fapt ipostaze diferite ale aceluiași trup de femeie. Artistul a ales ca suport de expunere pânza, nu hârtia, și a procedat inspirat, întrucât picturalitatea lucrărilor sale "trăiește" mult mai bine astfel, mai ales că este vorba despre imagini în sepia. Efectele vizuale pe care E. R. le obține sunt extrem de subtile, fiindcă el ține să contextualizeze trupul, să-l... topească într-un decor minimalist, dar semnificativ. Dacă fundalul este (un) abur (cafeniu), prin care lumina pătrunde doar cât să dea vibrație și să sporească straniețatea atmosferei, un element esențial – aproape un al doilea personaj – în fotografii este pânza. Ea este folosită cu valoare de contrapunct. Pliurile ei, dezordinea texturii și ridurile de care e brăzdată nu fac altceva decât să scoată și mai mult în evidență frumusețea trupului, cu a sa piele întinsă perfect. Pânza este, astfel, un passpartout vivant, pe care încremenește, în poziții tulburătoare, femeia. Care nu are nimic ostentativ, ba dimpotrivă. Datorită jocului rafinat de umbre și a parcimoniei cu care artistul își luminează subiectul – căruia nu i se vede fața în absolut nicio lucrare! –, privitorul se află permanent în postura de explorator.

În fond, periplul prin galeria Clinics – care se înalță pe trei etaje – seamănă cu unul labirintic, căci fiecare fotografie trebuie căutată. O dată ajuns în fața ei, constăți că, indiferent cum și cât de mult ai privi-o, este imposibil să-i afli taina. Și pornești mai departe, pe firul poveștii lui Eugen Răduț, cu gândul ascuns că, până la urmă, undeva, cumva, misterul superbeii femei fără chip o să fie trădat...

P.S.: Fiecare dintre cele 14 lucrări expuse are statul de unicat și va intra în posesia a 14 cluburi Rotary și Lions din Timișoara și Arad. Apoi aceste lucrări vor fi licate, iar cu banii obținuți se vor face acte de caritate.

AUREA MEDIOCRITAS RADU PAVEL GHEO

E încă o seară superbă de iulie, iar Alina și cu mine ne plimbăm prin orașul înverzit, prin parcurile cu rondouri de flori și arome de vară, după care ajungem pe malul Begăi, unde ne oprim la o terasă, pentru o bine-meritată cafea. Prin fața noastră, pe apa murdară a canalului, trece o barjă împinsă de un vaporas pe care scrie ceva cu "Deltacons Tulcea". Motorul vaporasului huruie zgomotos, scoate un nor gros de fum și trece pe sub podul de piatră, lăsând în urma lui valuri agitate și mloase. Se draghează canalul Bega, ne amintim noi, înviorați. Se curăță albia până la granița cu Serbia și, dacă totul merge bine, o să ne putem plimba cu vaporaslele din portul Timișoara până hăt departe, spre sîrbi. Și, cu puțin noroc, poate în cîțiva ani o să putem ajunge așa, pe apă, direct la Beograd. Sau la Viena. Pe Dunărea albastră. Și imaginația ne zboară deja departe, căci aerul e plăcut, cafeaua e înviorătoare și predisune la vise cu ochii deschiși, iar orașul e în continuare frumos. Sau tot mai frumos.

Și îmi aduc aminte iar cînd mi-a intrat în cap proiectul renașterii navigației pe canalul Bega. De auzit auzisem de el, dar în memoria activă mi-a intrat abia atunci. Am mai povestit cîndva momentul, căci a fost memorabil din mai multe puncte de vedere. Unul din ele ține de mentalități.

S-a întîmplat tot într-o vară, cred că prin 1998-1999. Sau 2000. Pe vremea aceea locuiam în Iași și într-o duminică, la un prînz în familie, ironia sortii a făcut ca televizorul din sufragerie să se fi oprit pe canalul Antenei 1, la emisiunea (cum altfel) *Duminica în familie*. Cu Mihaela Rădulescu și invitații ei. Printre care se număra și primarul Timișoarei, Gheorghe Ciuhandu. De ceilalți invitați nu-mi amintesc, dar sînt sigur că erau cu toții fermecători, spumoși, plini de umor și de veselie. Toți, inclusiv frumoasa modelatoare. Toți, în afară de primarul Timișoarei.

De cîte ori i se dădea microfonul și era întrebat cîte ceva, domnul Ciuhandu făcea el ce făcea și repeta cu obstinație o idee: că e neapărat necesar să se reia navigația pe Bega, canalul trebuie curățat și redat circulației pe apă, iar guvernul trebuie să-i sprijine pe timișoreni, care contribuie cu sume mari la bugetul de stat. Mereu și mereu, aceeași idee, cu aproape aceleași cuvinte.

N-a făcut o impresie prea bună domnul Ciuhandu. S-a văzut limpede: i-a plictisit și pe cei prezenți în platou, și pe telespectatori. Unii dintre amicii mei ieșeni au ținut chiar să-mi spună ulterior că l-au văzut pe primarul "meu" la televizor și că fusese teribil de monoton. Un

personaj mediocru, care nu s-a remarcat decît prin insistența pe nu știu ce proiect cu canale. Tonul general era unul ușor (dar foarte-foarte ușor) disprețuitor și un pic (dar numai un pic) superior. Și, cumva, se subînțelegea că așa cum e primarul, sînt și cetățenii orașului pe care îl conduce. Desigur că m-am necăjit, dar ce puteam face? Zău așa, să repeți ca o placă de patefon zgîriată același și același lucru?

Aurea mediocritas. E una din sintagmele latinești pe care le-am reținut încă din școala generală. Nu știu dacă ne-a fost tradusă cumva de profesorul nostru de latină, dar parcă nici n-ar fi nevoie. Se înțelege de la sine. La ea m-am gîndit atunci și m-am gîndit și acum, după opt-zece ani, cînd stăteam pe malul Begăi și vedeam barja trecînd încet și zgomotos pe sub pod. "Mediocritate aurită" – cam așa se traduce și se înțelege ea la noi. Nu știu de ce, dar am înfîlnit-o aproape exclusiv în contexte negative. *Aurea mediocritas*. Așa ar putea fi caracterizată prestația primarului Timișoarei – atunci, la *Duminica în familie*, dar și de-a lungul celor doisprezece-treisprezece (în curînd șaisprezece) ani de mandat.

Traducerea consacrată este însă "Aurită (e) calea de mijloc" și are legătură directă cu proporția de aur. Cu evitarea exceselor. E drept, nu-l văd pe primarul Ciuhandu promițînd autostrăzi suspendate, ca primarul general al Bucureștiului, și nici la vreo prezentare de modă, îmbrăcat în uniformă a Wehrmacht-ului, printre manechine atrăgătoare, cum a făcut recent mediatizatului primarul Constanței. Nu este și nu va fi în stare niciodată să atragă atenția mass media din România sau să iasă în evidență prin ceva extravagant. Nu e un personaj.

Păcat că am uitat cine erau fermecătorii invitați care l-au eclipsat pe domnul Ciuhandu atunci, la *Duminica în familie*. Oricum, mi se pare că și emisiunea a dispărut. Între timp canalul Bega se decolmatează. Proiectul de transformare a lui în canal navigabil e funcțional și îl blochează doar ineficiența sau incompetența spumoșilor și fermecătorilor politicieni de la centru. Temporar, sper (vorbesc de blocaj, nu de incompetența de la centru – aia e eternă). Iar Timișoara, la cei patru sute de mii de locuitori ai săi, e unul din orașele mari din România care arată bine. Din ce în ce mai bine, zic eu.

Vedeți, lucrul despre care vorbeam și care la noi se traduce adesea prin "mediocritate" în alte părți ar fi fost numit "seriozitate". Dar seriozitatea e așa de plictisitoare...

LINIA ORIZONTULUI DE ION BARBU

LA CAZAN

DANIEL VIGHI

La cazanul de fiert țuică din bucate starea de spirit, ca să zic așa, este exact pe dos, o eliberare se lasă printre cei de pe scăunute chiar când Zdrobics trage după el porțița.

- Ei, ia stai aici cu noi, Neiss, feciorule, îi spune Martin și e clar că s-a înșeninat, după cum și ceilalți s-au înșeninat. Așa care va să zică, tragem un chef, un tanzenbal. O polcă. Niscaiva șlarfândanț, cum le zice Mică Hanți la rotiturilor cuprinzătoare pe care le fac șvabii la nunți și la kirwaiuri, un fel de alles meinz, totu-i a meu, vouă nu vă las nimic, par să spună pe când se rotesc prin sala balului, în vreme ce românii doi pași la dreapta, doi la stînga, par să spună, atîta-i al meu: de-aici pînă aici, mai mult nimic!

- Atenție că vine! Se uită toți cu ochii holbați la țeava de la răcitor, pe unde o să răsară firișorul de țuică de bucate. Se holbează și văd doar un abur ușor cum se năpustește dinăuntru labirintului, pe țeava de cupru.

- Încă nu, zice Kirschbaum Peter.
- Ba, iacătă că picură. Bihoreanul Iosîmică le arată cu degetul un strop care tocmai se iveau la capăt de țeavă. Vine, măi uamini, avem și noi să bem un ștamplu!

Se bucură adunarea și se așază mai bine pe scăunături. Între timp vine și Babuška-Pillangó-Schmetterling. Rusul. Le place la toți de el, nu e cu pericol, chiar dacă acușica pleacă la Maica Rossia. Nu vreau să merg, dar n-am ce face, le-a spus, m-am dedat cu voi aici-șă. Acu le zice: Zdravuite! dorog rumunski i nemețki celovek, așa cumva le zice și ei îi aduc un scăunut. Dacă o fi de plecat la Maica Rossia mă voi cere la prietenul meu Ciucev din Ghijiga, pe meleagurile strîmtorii Behring, la Siberia.

- Du-te, bre Babuška-Pillangó-Schmetterling, acolo și vezi, poate dai de verișoara mea după mamă, poate o afli pe Clothilde, e o muiere mare și cu ochelari groși, că e un picuț cam oarbă, dacă o vezi, spune-i de noi că ni-s bine și că o așteptăm acas.

- Mă pregătesc de plecare. Plec chiar mîine de dimineață la comenduirea de garnizoană a noastră și îmi fac actele care se cer în asemenea situații.

- O iei și pe Erjike.
- Dar vai de mine, cum vă și gîndiți că aș putea altfel! O iau. Cum să nu. Imediat o iau cu mine.

- E doară nevasta ta.
- Acu drept e că nu e prea bine de ea că merge unde și-a întărcat dracu' copiii, nu te supăra, Babuška că zic așa, dar cam asta e treaba.

- Da' nu mă supăr, de ce să mă supăr, mai ales că vreau să merg departe, la Ciucev, pe malul fluviului Ghijiga, în așezarea cu același nume.

- E tundra acolo?
- Cum să nu fie tundra? Unde e să nu fie tundra prin locurile acelea? Cîini pentru sănii, iarnă și tundră, mlaștini, țințari. Nu e de glumă.

- Păi, și cum o duci acolo pe Erjike, zău că mă apucă rîsul, bre Babuška, bre. Abia se poartă de puturoasă ce e, ca și tine, de altfel, abia vă mișcați dintr-un loc într-

altul, tu cu armonica ta, ea doarme în soba dinainte în neglijă toată ziua. Crezi tu că acolo, în tundră, așa se poate. Vara e ceva de nedescris, nu mai spun iarna ce e!

- Păi, e greu, cum să nu fie, dar merge cu vînatul și eu oi fi pe undeva pe la cazarmă, noi, ca ofițiri ruși, trăim la pavilioane, avem din ce trăi, solda e soldă, avem popota ofițerească de la Armata Roșie, alta nu avem de făcut decît de mers la vînătoare și la pușcat «Crupatchile», un fel de hulubi, păsări, pe urmă iepuri și animale din astea care au mare căutare pentru blana lor. Nu vă mai spun de tigrul siberian, care e și el pe acolo, prin apropiere.

- Păi, și ce vrei cu el? Ai de gînd să-l împuști, scrie la țaitung că Sovietul Suprem îl apără. E un bun al poporului.

Nu pușcăm la el, ba de aia și mergem acolo. Toți se uită la el cu mutre alungite de uimire. Va să zică rusu' mere la Siberia ca să vadă ce se poate face cu tigrul siberian, dar nu ca să-l pușce, cum zice Iosîmică, bihoreanu', care se holbează la Babuška-Pillangó-Schmetterling: te duci și nu vrei să-l puști?

Fragment din romanul **Trilogia Timișoara, 2. Robinson Crusoe, Ana Magnani și soldatul Șvej**

CRONICA EPISCOPIEI DE CENAD (II)

VIOREL MARINEASA

Prezentând în numărul trecut al revistei volumul *Chronica Aulae Episcopalis Timisorensis* (Argonaut, 2006), alcătuit de Varga Attila (studiu introductiv, traduceri, note), m-am oprit cu predilecție asupra momentului în care, consecință a tratatului de pace de la Trianon, Episcopia de Cenad-Timișoara s-a divizat, diminuându-și ponderea politică și cea bisericească în această parte a Europei. Episodul culminant l-a constituit expulzarea episcopului Julius Glattfelder din România (cu acceptul Sfântului Scaun), considerat de presa românească drept "agentul lui Horthy" și suspectat de "infidelitate față de statul român" (pp.28-29). Varga Attila vede în episcop "un ierarh ferm, categoric, prea incisiv, puțin dispus la compromisuri rapide și prea mândru de poziția lui de maghiar, bine cotate în cercurile politice și ecleziastice de la Budapesta" (p.29). Însă o atenție specială merită acordată și ierarhilor care au condus dieceza înainte, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul celui următor.

Despre cele săvârșite de Alexander Bonnaz, episcop între 1860 și 1889, relatează, la cererea parohului Kasics Karoly, cel ce i-a fost camerist în perioada 1871-1889, Egyed Jozsef, bazându-se pe propriile-i constatări, dar și, pentru anii anteriori, pe povestirile ierarhului. De-abia ajuns în slujba episcopului, constată că acestuia "deja îi era foarte atacat sistemul nervos... buza și mâinile îi tremurau, iar piciorul stîng îl târa ușor" (p.58). A avut încredere în medicii naturaliști, însă aceștia "mai mult rău i-au făcut". A experimentat, tot fără efect, magnetismul brut: cameristul îi grebla spinarea cu cele zece degete până când se încălzea, apoi trăgea adînc aer în piept. În 1873 a fost consultat de trei mari specialiști vienezi. Ei au mărturisit apropiatilor că episcopul mai are vreo trei luni de trăit. Ciudat însă, cei trei profesori s-au prăpădit curînd, pe când prelatul a mai dus-o șaisprezece ani. Plimbându-se ca un oarecare prin capitala imperiului, amestecul său de naturalețe și de prestanță bătea la ochi, căci toată lumea îl saluta protocolar, deși "era îmbrăcat în cunoscutele sale haine civile uzate, cu pălăria cilindru șifonată, iar în mână cu bastonul de turist de Radegundi" (p.58). Starea stăpînului nu scapă observațiilor de clinician ale cameristului: "...nervozitatea a început să-l domine tot mai mult, orice lucru mărunț l-a tulburat... până să se hotărască să ia o decizie vociferă mult... era neplăcut cu atîta iritare în jur" (p.50). Apoi "răposatul a devenit tot mai supărăcios... boala lui s-a agravat...,

măinile așa au început să-i tremure, că nu a mai putut prinde nimic. Nu a mai putut să scrie, iar, într-un final, nici să mănânce. Ani de-a rîndul i s-au pus mîncarea și băutura în gură, picioarele nu și le mai putea ridica, ci doar le târa după el, ajungându-se până acolo că nu mai trebuia condus, ci mai degrabă cărat" (pp.61-67 *passim*). În acea vreme, "Timișoara se asemana, pe durata verii, cu un cuptor încins, căci zăpușeala din timpul zilei continua și noaptea, nefiind nici un curent de aer din cauza zidurilor cetății", așa că bolnavul prefera ambianța Văliugului în această perioadă. Iată cum decurgea programul unei zile: "Dimineața, la ora șase, se trezea, apoi, tot la două zile, se bărbiera, după care urma micul dejun. Se așeza pe coridor, se ocupa de scrisori, prelua corespondența și citea presa până la amiază. După masă se ocupa iarăși de presă până la ora patru. De la această oră până la șase ieșea cu trăsura. Când revenea, mîncă lapte acru, apoi ședea mult timp afară la aer, până la ora opt, când se culca. Și cam așa și-a petrecut zilele de vară, în singurătate." Pe măsură ce starea i se deteriora, programul de la Văliug a suferit adaptări: "Aici și-a continuat stilul de viață obișnuit, dar deja în cea mai mare parte a zilei a stat pe canapea și dormita. Apoi, restul zilei stătea pe culoar, pe un scăunel cu roțile ce putea fi împins sau, dacă nu stătea aici, atunci se pune la umbra grajdului, unde asculta cum i se citea din presă" (p.67 ș.u.). Odată, în acest gang, s-a apropiat de episcopul suferind bătrînul Butterbasl din Wolfsberg (= Gărâna). S-a rugat o vreme în genunchi, apoi s-a ridicat și și-a apropiat buzele de obrazul prelatului ce părea că ațipise. Însă acela a prins să țipe din răspuțeri: "Gehst du, alte Hax!" ("Pleacă, vrăjitor bătrîn!"), spre groaza bietului enoriaș.

Cu un an înainte să moară, contele Csekonics, trimis de autorități, îi face o vizită. La plecare discută îndelung pe scări cu cameristul Egyed. Episcopul pricepe mișcarea: "Tu, de asta l-au trimis pe ăsta la mine, căci s-au cam săturat să aștepte" (pp.70-71). "Mi-ar plăcea să mai rămân între voi", șoptește episcopul muribund, dar cameristul înțelege altceva, că gîndul său zboară "acasă, pe malul lacului Genf, unde și-a trăit copilăria sa cea fericită". Un francez elvețian al cărui tată a pierit, pe când el avea un an, în campaniile napoleoniene și care, împreună cu mama sa, a pornit, la nici nouă ani, din Challex, cu poștalionul, spre Ungaria, ca să dea de urmele unchiului Antoine.

POEME
GHEORGHE VIDICAN

NEGRESĂ SUB
FELINARELE LONDREI

viziunea ei asupra luminii felinarelor
Londrei e îndesată de un sentiment de
furie pe care îl aduce un fur de lacrima
lunii
privirea ei digitală trimite pe bloguri
sperma filigranată a celor din familia
Ramses
al II-lea cu mirosul nemuririi prins în
zâmbetul
care dansează prin dormitor. lumina
felinarelor
Londrei născoceste definiția
trădării cu tandrețe. dincolo
buzele mirosind a tămâie

NEGRESA DIN METROU

împrăstie zâmbetul cu frunze de
ciocolată
privirea are pete negre pe umeri
și-a furișat-o sub unghii
sprijinind cerul de ochii copilului
sunt o prelungire a zâmbetului
buzele cărnoase și ele în șuvițe subțiri
își împrăstie mâinile
peste indiscreția noastră. așteaptă
ochii vrăjitoare s-o dezlege de păcatul
culorii
arătându-și dinții ca pe o partă a
dezmățului.

NEGRESĂ STĂPÂNIND
TIMPUL

se adună ca într-un clopot liniștea pe
buzele ei
hotărâte să înnopteze în oglinda Tamisei
lasă soarele să răsucescă apusul în
aerul sălbatec al serii.

UMBRA SĂRUTULUI

lătratul câinelui inaugurează metroul din
sângele negresei. sărutul îngheață
atingerea gurii. lăcomia desfigurează
umbra
sărutului. am respirația fisurată de
sufocanta privire
a trupului. negresa fierbe miasmele
sărutului
coborât în dorință

PĂLĂRIA NEGRESEI

îmi sugerează scrierea unui poem
tridimensional
despre încheierea unei alianțe între sexe
împotriva dorinței flămânde a
părinților de a ne înfometa diminețile
agonizez larg în zâmbetul care se scurge
de
sub pălăria negresei
mâna misterioasă a Tamisei încovoieată
de
ruine îmi salvează tinerețea.

NEGRESĂ CU PĂLĂRIE
ROZ

mahmură pălăria roz a negresei
despică roua în orgolii
se prefigurează o viitoare femeie
simt în nările Turnului Londrei

mirosul sânilor ei
ca instinctul gonind prin sufragerie.

ZÂMBETUL NEGRESEI

strivit de zâmbetul negresei ca o pălărie
roz
traversez umbra corăbiei cu pașii
propriei
transpirații
ajung cu bine la mal caut o ascunzătoare
zâmbetul ei inventează jocuri bizare
cum ar fi o cușcă cu papagali liberi.

NEGRESA DE LA
CATEDRALĂ

negresa de la catedrală își arată zâmbetul
caligrafiat
pe un pergament cu texte care îi ascund
zvâcnitul sânilor
înapoi în cuvintele cerșetorului de pod

NEGRESA DE LA
TURNUL LONDREI

îi vuiesc tâmpile de curgerea
neîmplinirilor
învinșilor
din Turnul Londrei
privira-i puternică ca o oglindă
îndușează
călăul
negresa de la Turnul Londrei dă ospete
cu
nevoia astrală
celor sortiți să-și soarbă ochii
obrajii îi miros a pat nupțial care
recompun
sărutul în cioburi

NEGRESĂ ÎN BAKING

eu m-aș mulțumi cu o grădină de
zarzavaturi
murmură negresa de Baking
cade pe gânduri când lacrima îi mângâie
dorința
cu bilete de papagal
colțurile ochilor îi devin stalactite lungi
ca regretele
aud cum murmură în lacrimă
apa Tamisei

SÂNGELE NEGRESEI

descătușează primejdia mimează
împerecherea.
sunt singurul locuitor al sângelui ei. îmi
desfac umbra

sângele negresei sculptează și strigătul în
pereții
sărutului
ca o stradă se deschide lacrima
noaptea o poartă închisă cu cheia
sângele negresei are cearcăne
el este un cântec de furie pe fugă.

PLĂMÂNII NEGRESEI

se adună într-un clopot liniștea pe
buzele umede hotărâte să înnopteze
în apa Tamisei
respir prin plămânii negresei ca prin
răcoarea sângelui

moralitatea poetului e restanțieră la
chimie
locuiesc clandestin în sângele ei

TAVERNA

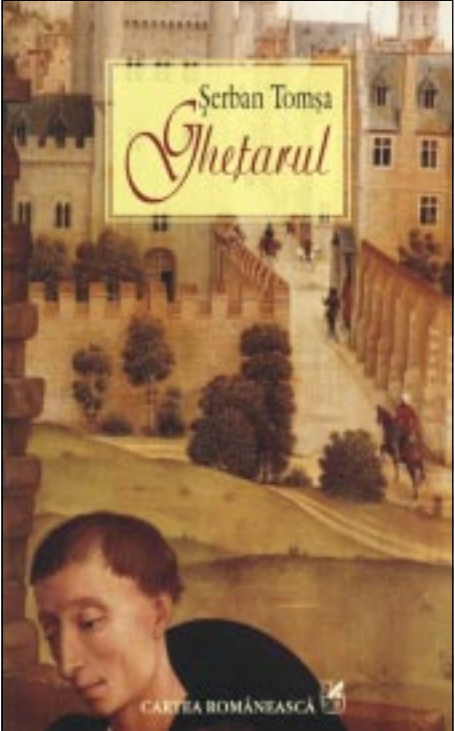
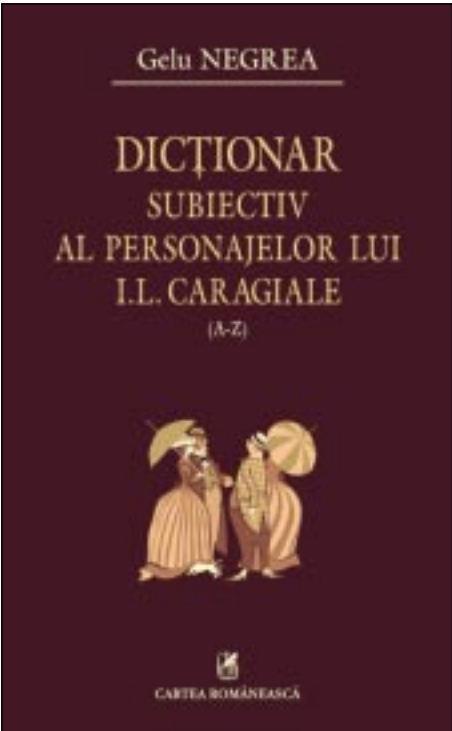
se luminează la intrarea negresei
gesturile
lichide ale chelnerului
ca un bătrân taverna presimte
dezastrul ce-i flutură la glezne
macină-n palme privirea bărbaților
adulmecă melancolie
mirosul de votcă și transpirație așternut
în
lumina felinarulu ca într-o beregată
gata să se despartă de ceața Tamisei
pentru
buzele ei

tandă umbra taverei atârnă beția
ofițerului
de șoldurile negresei
peste umeri dimineța împinge în
păsări de pradă apa Tamisei

NEGRESA FLORĂREASĂ

în ambele mâini se dăltuie câmpia cu
florile depărtării
o aripă de lună îi mângâie zâmbetul cu
visele mamei
în păr spectacol de maci și margarete
inocența se târăște sub tălpile ei un șarpe
de apă sub răcoarea
stropului de rouă
în fiecare parte corpul ei o sală de
cinema

NOU
la CARTEA ROMÂNEASCĂ

ÎNSEMNĂRI DIN CAIETUL ROZÉ

GABRIEL TIMOCEANU

6 ianuarie. Greu mă urnesc, back, în câmpurile economiei crizate. Frig celebru peste coșcovit orașul acesta. Lipsă prin conturi, prin suflete ca prin buzunare, vânturi, bășini puturoase de răcani. Plan – nimica n-am. Ce-o vrea Dumnezeu, cu jumate de gură, zic, că nu-s nici măcar cu juma de fire. Care fire. Nu găsesc semnul întrebării. Ar cam trebui să ies din blestemat dansul după trei lei, cinci lei. Nu mai vreau nimic. Precum viețașul ăla de-l văzui ieri la televizor. "Ce-ți place să faci?" "Să stau". De fapt nu-mi plac oamenii. Nu-mi place deloc, da deloc de voi, că vi-s mulți și previzibili până la redundanță. Închid proaspătul deschis boutique de ăst an. Vorbim mâine.

Iacătă că tot azi, da' noaptea, vă scriu. Mai am cînșpe lei. Trebuia să dau azi salarii de 20000. Mâine la fel. Am să opresc morișca asta ce mă suce de cînșpe ai. Aveam douăzeci și șapte de primăveri când m-am băgat în căcatu ăsta. Acu am patrujdoi și mă uit înapoi. Acu mă uit. Înapoi îi cam cum lăsară americanii câmpurile de luptă în Irak. Tehnică de luptă pârilită rău, cu cracii-n sus în daliniene forme de oțel topit. Topit am fost și eu după himeră și aista-i mulțamu cu care s-o îndurat de mine neantu. Că pe Dumnezeu, părere parcă fu, odată, o vreme, trăii lângă umbra-i. Da, nu mai știu. Am rămas numa cu vorba de-o zic unuia, altuia. În rest, toacă, autist, nici cu mine nu mai schimb două vorbe. Îs sătul de porumbul din pătul. Tot porumb, tot porumb. Apropo, nu cumpărați? Are tata șazeizi de tone de care nu se poate scăpa. N-are preț. Io i-am zis să-l deverse în ocean, cum se face la capitaliști, da la Totina n-avem nici măcar un căcat de ocean, că-i invers, un ocean de căcat.

7 ianuarie, veseloi, m-am trezit și dau de voi. Tot tâmpiți, cu limbile atârănând, în pas alergător către vârful cu dor. Vârful, departe, în ceață, doru aci, să-l prinzi în palme ca pe-un ideal cum era pe vremuri, gri.

Îmi taie cretinii curentu și gazu, rămân cu puradeii pe viu. Iarna mică de interior. Să se ludicească cu dânsa ăi mici. Mă-sa. Tre să-mi fete mintea ceva. Da și mintea, nu poți s-o ții tot cu părul vâlvoi, cu ochiul bulbucat, în alergare, că se răскоală. Haide, Gheorghe, wake up. Între timp fusăi la înmormântare la Eugen, Dumnezeu să-l ierte. Vin vremuri bune. Nu știu cum anume, dar precis vin. Ce facem cu foamea, cu setea de Titus Popovici. Habar n-am. Profesie canci, femei canci, puradei ima.

Acu-i noapte, seara de șapte. Rușii au tăiat gazele, evreii bat mai departe Fâșia Gaza. Chiar să n-aibă gazele nici o legătură cu Gaza? Orb să fii și trei litere tot vezi. Ce vrei, mură-n gură? Nu c-aș fi fanul scenariilor obscure, încep să realizez însă că astfel de lucruri grave nu se petrec la întâmplare. Mari suficienți, trag sforile unor păpuși la ei în camere, jucându-se de-a Dumnezeu. Prima ispită a individului sătul e să se ia la trântă cu Dumnezeu.

Mi-e rușine și mie, ca înaintașilor mei, Cioran și Patapievici, că fac parte din neamul ăsta de pupincuriști, c-am ajuns să ne moară tinerii în războaie aiurea cu popoare ce nu ne-au făcut nimic, cu civilizații pe care le expediem din două fraze. Normal că ne taie rusu gazu. Ce-ai crezut, idiotule, c-o să mâncăm cartofi prăjiți de firmă și macfish frecându-ne pușcoacele M16 la soare, o mie de ani, în buza maidanezului blond cu ochi albaștri, ca rasele de pe vremuri? Iacătă că se zguduie paradigme ce până mai ieri, mai

exact alaltăieri, erau aparente osii ale lumii. Din osii o să rămână oase. Și n-am descoperit eu nici o Americă cu acestea. Noi mai departe pe alții vom pupa în cur cu și mai mare râvnă, făcând din asta comisariat și scop fără de care poporu moare. Și nici eu nu-s mai bun, că de aia mă enervez. Ziceți că ce ne privește pe noi, plaisiriștii, chestia asta? Păi, m-am gândit că dacă mă ia în armată, c-am făcut la parașutiști și pe ăștia îi ia primii, probabil că sunt ofițer în rezervă sau sergent major și mă trimit să lupt in Gaza în armata israeliană, ori aci cu sârbii, păi nu rescriu eu Pădurea spânzuraților? Care țară, care moarte pentru dânsa? Nemaivorbind că ce să lupt io, cu ficatu ca pălăria lu Mărgelatu.

12 ian. 09, ninge, tot nu dădui banii oamenilor. La doispe plecai la lucru, acu, la patru jumate, mă întorc. Beau o bere de amoc și de întristare că n-am pula cea mai mare. Nu știu când voi învăța și eu regulile elementare ale prozei. A nu te fura peisajul, a rămâne coerent și consecvent construcției. A avea plan, a-l urma neabătut, a fugi de rime ușoare ca dracu de tămâie. Nu mă pot scutura de ușurătatea care sunt. Șansa ar fi să modific paradigma, să vă vedeți și voi ușurătățile și să ne bucurăm ușor cu toții, idiotii.

De fapt mă lasă rece, nu vreți să citiți desuurile astea, treaba fiecăruia, măcar scrisul nu-l mai vând conștient. Chiar n-aș mai avea nimic. Că totu-i pe bani. Și femeia, și copiii ce-i făcu, și bună ziua ce-o dau și uneori o primesc napoi. Sunt controlorul! Era pe vremuri o piesă a unui grup rock din oraș cu personaj principal controlorul, de bilete, evident. Iar beau și mi-e bine. M-am simțit în elementul meu totdeauna gestionând degringolade. Au spus-o și greii înaintea mea, primul semn de dezmăț e să pui botu la virtuți, la o ordine ce nu-ți aparține. Clar e păcat, atâta măcar pricepui, se chiorăște soacră-mea la mine prin geamul ușii de la bucătărie, "ce dracu scrie și idiotu ăsta". Mă fac că n-o văd, da o dau în gât. E greu să fii scriitor de bucătărie, ca șvabu, și neconsacrat măcar în pat. De fapt zice că "supunerea față de lege e începutul oricărei impietăți", Sestov zice, Lev. Că evreii le zic bine. Fiică-mea vrea lapte cu fulgi. E fum în bucătărie, că eu fumez ca turcu, cu geamu deschis. Îs minus șapte afară. "Ieși, strigă mă-sa, tac'tu-i nebun, e frig și e fum, cum dracu poa să trăiască așa." Uite că poate. Nu prea-i mai place de drăguțu de mine de când îs falimentar. Îi e frică. "Da dacă dementu-i dement pe bune. Rămân cu dracii ăștia mici iarna pă pustă." E, prostii de femeie. Că io aștept să-mi fete mintea pui degrabă, ca să ies cu jeep pă stradă. Am zis că mă abțin, da-s vicios pân la os. Am datorii de șase sute de mii de euro. Hai, la treabă, mințile suflecate pân la brâu, ochiul bulbucat înlăuntru, urechili cu langoșu căzut, ca să astupe bine murmuru ăsta de fălci mestecând ce-l auziră de departe, de foarte departe, poeții. Nichita să fie? Noroc c-am fost poet când eram mai mic și mă prind, cât de cât, de glumele ce mi le fac. Că-mi place să râz per cest univers. Mă gădila ist lucru, trivial arătându-mi-mă, mimeur. Și atunci să te ții hohoteală că, este știut, clownii plâng primii.

Numa tristeți scriu, numa năcazuri cu bani, cu muieri, cu copii. Apocalipse mici de interior climatizat. Evident că nu mă abțin, un căcat. Habar n-avem, noi ăștia, de fapt alintații, ce-i drama, ce-i moartea, noi credem că-i o babă cu o coasă cu care se, carese

scrisesem din greșeală de taste, întâlnesc numa fraierii. Ideea este că cum? "Chiar baș pă mine, babo, din atâta populație?" Noi ne-am pierdut încrederea în moarte, de aia nu mai știm trăi. Moartea a falimentat în țopăială, în exoftalmia generală, în apoftegmatismul consequent, moartea-i de răs cu deranju-i. Cum nu mă mai crede pe mine femeia asta de-mi făcu doi copii și de fapt, dacă e să fiu cinstit, nici o femeie. Adevărat, și eu vreau tot și nu mi-s sătul niciodată. Oricât porumb, oricât pătul. Vă las, că-i gata vinu.

13 marți. Am ajuns târziu la munci, că fusăi cu Gheorghe la vaccinul de un an. O cârăit puțin, nu atât la înțepat, cât la cântărit și măsurat. Da-i în regulă puradelul. I-au dat, ca la câini, vreo cinci sau șapte vaccinuri deodată. Beau a cînșpea cafea de azi. N-aș munci nici dacă ar pica para aci lângă, nu m-aș ridica s-o ridic, posmagul nemuiet cu indignare îl dau de la mine. Cum dracu am ajuns așa. Trișez de patruzeci de ani. Dumnezeu, boier, mă vede, da mă îngăduie încă, înțeleg. Am obosit pe muchie, vreau și eu pe trotinetele voastre. Să mă hodin cu pletele în vînt. Hai, iubirile la control. Așa va zice Doamne. Da nici nu trebuie să facă nimic, că se vede totul pe grimasa cu care plecăm, toate iubirile cum le-am iubit, cum le-am batjocorit ori cum am fost. Că doar n-o să se apuce să caute prin catastife scrise cu creionul chimic de după ureche. Că nu-i tâmplar deși Fi-Su era. Nici azi nu dau salariile la maistori. E criză, ce criza mea.

14 ian. 09 Plutesc, ca atunci când pierzi pe cineva drag, te uiți, vezi mortu pe năsălie, da parcă nu ești acolo nici tu, nici el. Mult mai târziu pricepi, dacă pricepi vreodată. Mortu la care mă uit sunt eu, așa plutesc. O iau cu porcu, cu universuri paralele, cu stupida și castratoarea întrebare "Suntem reali?" Despre mine nu știu, da Gheorghe ăl mic, al doilea, e sigur. Merge mămăind toată ziua, arătând cu degetu cele ce le vrea. În rest, știe două vorbe, "tata", în mii de intonații, de te topești dacă chiar ești ta-su, și "oo", adică ou. Zic că-i bine, chiar a luat-o cu începutul și în ordinea care trebuie. Că la început a fost găinu. M-aș îndrăgosti una, fante bătrân cum sunt. Afară se dezgheță, iz de dezmorțire, ridicai o pleopă, aci pe năsălie.

16 ian. 09 Dădui ieri banii la oameni,

mă împrumutai trei mii cincisute de euro. Am sentimentul datoriei împlinite, dacă vă mai amintiți. Ce vremuri, ce sentiment curat. Acu dau târcoale băncii franțuzești, să devalizez puțin, că-s francofon. Da m-au cam ejectat, așa că beau o cafă în barul de lângă, scriu ca să vă raportez năcazu, după care mă întorc napoi să scheaun pe la uși. "Dai și mie un leu", respectiv un miliard opt sute de milioane, în banii vechi, că atâta le cer, că-i zloată și frig afară. Adică Rege, e ger. "This is the end my lonely friend", îmi cântă "Ușile" în crășma asta. Totuși, nu simt c-ar fi așa. Hai liberare! N-am zbierat niciodată acest stupid agramatism.

17 ian. 09 Sâmbătă calmă, frigul s-a mai ostoit. Aburii cu copiii o zi întreagă. Acu Gheorghe al doilea căzu lat cu biberonul în bot. Eu plutesc ca-n paragraful de mai sus oleacă, aștept să-mi fete mintea geniala idee. Tre să pritocești oțirică, să moșești chestia asta, fără a forța, a brusca, însă nici n-o poți aștepta ca pă pară mălăiață, bălălău, că n-o să cadă nimic. Apropo, am observat cu tristețe în soul că albesc și, paradoxal, chelesc. Dramă de motan care se va lăsa de motănit în condițiile în care părul mă părăsește. Batjocoresc scriitura, scriind tâmpenii, pentru că, dragii mei, nu cred în litere, scriu absolut terapeutic, ca și cum aș lua un diazepam. Iar voi mă interesați prea puțin, rămânând eu repetent la cursul de milițian de șase luni, de sergent major în ale creștinătății. Deci nu prea vă iubesc, adică cum era pe vemuri, gri. Chelesc ca bunicul din partea tatălui, ca tata, exact zona de care am fugit până la evidența că nu se poate fugi. Voi încerca să mă împac. De fapt greu de crezut, da io chiar trăiesc ca să beau cafe scurte dimineața, ca s-o contem-plu mai bine, ca să beau două de vin seara, fumând iarăși ca turcu, ca să visez, ca să plâng când îmi smotocesc copiii, ca să miros cărțile frumoase sub cozile lor ca un câne de cărți, ca să urască cărțile, făcătorii, acești totdeauna suficienți dumnezei de cartier. Cântă la radio acum Marina, Marina, dacă vă mai amintiți, să-mi văd părinții dansând pe aceeași melodie acum treizeci de ani la Herculane, la Roman ori la Eforie. Eram mândru de ei, că dansau foarte bine. Tai-că-miu chiar e un tip muzical, a și cântat la trombon în crășmă la Ciocârlia ori la Groapa când era student. Mama era frumoasă.

(fragmente)

MUZICA SI FRUMUSETEA TĂCERII (II)

REMUS GEORGESCU

- Stimate maestre Georgescu, în prima parte a acestui interviu, publicată în numărul 6 al revistei Orizont, ne-ați făcut, într-un fel, părtași, urmînd firul biografiei dumneavoastră, la o întreagă epocă. Întrebarea mea ar putea să lase impresia unei treceri bruște dintr-un timp al istoriei, al vieții muzicale, în altul și, totuși... Așadar, cum vă explicați că astăzi, în condițiile unei libertăți depline, atât de tînjită odinioară și atât de necesară realizării actului cultural, actului artistic, sala Capitol a Filarmonicii din Timișoara poate întrista uneori, în seara concertului, prin prezența redusă a publicului?

- E o întrebare bună și inevitabilă. În adevăr sunt mai multe cauze, mai mulți factori... S-a pierdut un anumit public. Au emigrat din Timișoara mulți nemți, evrei, dar și români melomani care, se știe, constituiau un public constant și select. Apoi să nu uităm că în perioada comunistă, arta, muzica, tot ceea ce era cultură autentică era și o formă de rezistență. Publicul simțea asta și răspundea pe măsură. Aș putea da un exemplu. Înainte de venirea lui Eugen Florescu, ca secretar cu propaganda, am invitat în 1980 un organist francez, prieten al meu, Michel Robert, cu care colaborasem în străinătate. Am solicitat organelor de partid permisiunea de a susține acest concert la biserica catolică "Millenium" din Piața Traian. Nu aveam orgă la Filarmonică. Cu multă dificultate, am obținut aprobarea. Am scos afișele care anunțau concertul. Era pentru prima oară cînd Filarmonica oferea un concert în biserică. Publicul timișorean a sesizat impecabil semnificația și importanța acestui concert și a umplut pînă la refuz această imensă biserică. Spuneam chiar că era atît de multă lume, încît nu aveai loc să arunci o lacrimă pe jos. În prima parte - era o condiție - am interpretat lucrări românești și universale laice, în fața altarului, iar în partea a doua, orchestra a urcat în balconul orgii. Publicul a ocupat și locurile lăsate libere de orchestră. Succesul concertului m-a determinat să ofer peste cîteva zile un al doilea concert, un recital al organistului francez. Publicul timișorean a răspuns, din nou, printr-o prezență imensă.

Dar fenomenul unei participări mai scăzute, astăzi, a publicului, la concertele simfonice nu trebuie generalizat. Există și azi un public avizat, exigent, în Timișoara. O altă explicație a fenomenului în discuție e, fără îndoială, legată și de pierderea, pentru niște ani, a sălii Capitol. Dacă sala Liceului de Muzică este excepțională ca acustică, totuși capacitatea ei nu a putut cuprinde un public prea numeros. Sigur, și educația tineretului e un factor. Accesul la muzică e o chestiune de educație, de instruire. La Viena - în aceeași zi, avînd loc mai multe concerte - toate sălile sunt absolut pline.

- Ce rol au, în acest sens, orchestra, dirijorul, interpretarea?

- Sigur, Filarmonica, orchestra au avut totdeauna un rol important. Aș face o comparație. Este același lucru cu construcția unei catedrale. Fiecare dintre constructori este preocupat de materialele lui. Cel care are imaginea de ansamblu este numai arhitectul. La fel este rolul dirijorului... Dar, la toate acestea, se adaugă partea subiectivă, personalitatea interpretării. Nu întotdeauna întregul este doar suma părților. În cazul muzicii, personalitatea interpretării este hotărîtoare. A da viață unei partituri înseamnă a construi, a crea. Partitura compozitorului este fără îndoială un act de voință. Interpretarea muzicii este și ea un act de creație. Noi asistăm mereu la o renaștere a muzicii: aceeași lucrare, aceeași compoziție este reluată la nesfîrșit prin interpretări diferite. Ce ascultăm este de fapt felul în care Karajan

și Filarmonica din Berlin sau Bernstein și Filarmonica din Viena ș.a.m.d. recrează Simfonia a V-a de Beethoven. Muzica se naște din tăcere, se dezvoltă treptat, se împlinește în timp și se stinge din nou în tăcere. Spuneam aceasta, cîndva, cu altă ocazie. Dar ea trebuie să renască în permanență. Aceeași muzică o regăsim în varii interpretări. Aceeași sonată de Beethoven o putem asculta în interpretări diferite: cu Rubinstein, Richter, Michelangelli, Radu Lupu. Noi spunem adeseori despre ceva care nu-i bine făcut că nu are niciun Dumnezeu. E o interpretare laică a unui verset din Psalmul 126, care spune: "Dacă Dumnezeu nu zidește, degeaba muncesc zidarii." Dacă nu simți personalitatea interpretului în redarea unei muzici cunoscute - felul în care el descifrează această partitură, aceste semne, modul lui activ de-a reda - interpretarea este monotonă, previzibilă. Așteptăm mereu să auzim ceva nou, ne fascinează mereu noutatea interpretării... Fiecare generație are un alt mod de a citi o partitură. Fiecare generație citește într-un alt mod poezia lui Eminescu. Marii compozitori sunt mereu actuali, sunt contemporanii noștri. E firesc, deci, ca și interpretările muzicii lor să fie mereu noi, respectînd, totuși, o maximă rigoare. Acesta este unul din miracolele muzicii, care, desigur, cheamă - mereu și mereu - generațiile de melomani în sălile de concert.

- Îmi permit să cred că, din punctul de vedere al calității interpretării, instituția filarmonicii timișorene, prin prestația orchestrei, a soliștilor, a dirijorilor săi, prin alegerea repertoriului, a fost și continuă să fie la înălțime. Și, totuși, prezența publicului la concerte în sala Capitol rămîne un capitol deschis.

- Sigur, spuneam, sunt mai mulți factori. Au dispărut concertele educative, care erau deosebit de importante, îi inițiau pe tineri, îi ajutau în formarea unui gust, aveau un efect benefic în timp. Astăzi, muzica aproape că nu mai există în școli, este considerată o dexteritate. Se fac eforturi deosebite, la Filarmonică, de provocare a publicului, de atragere, prin organizarea unor spectacole mai puțin obișnuite, neconvenționale. Este adevărat că publicul sesizează evenimentele, este sensibil la ele. În mod normal, fiecare concert ar trebui să fie un eveniment: prin program, prin invitați, prin interpretări. Este un subiect - acesta - care ar putea să umple toate paginile revistei. Prezența publicului este, în mare măsură, o chestiune de educație. Ignoranța nu poate fi combătută decît prin educație. Publicul trebuie să cunoască, să fie inițiat. Lucrul acesta începe din familie, din școală. La Oslo, Filarmonica organizează concerte pentru familii, pentru părinți, copii, buni; la Berlin de asemenea. În S.U.A., copiii sunt aduși la concerte cu autobuze. Există forme subtile de atragere a publicului, astfel că sălile respective sunt totdeauna arhipline.

În fapt, vorbim despre un subiect care, în mod normal, ar trebui să intre în sfera celor trei priorități: sănătate, educație, cultură. Ori, la noi, toate trei sunt deficitare. Poate că ar trebui provocate discuții cu oamenii de cultură, cu politicienii. Îmi amintesc că a fost o perioadă cînd aveau loc cicluri de concerte-conferințe, la care invitam personalități deosebite să ia cuvîntul, să-și expună opiniile, să dezvolte unele teme, toate acestea fiind urmate de concertul propriu-zis. Sălile erau arhipline. Publicul a răspuns și răspunde - și astăzi - admirabil la tot ce e nou și interesant în cultură. Mă uit la amfiteatrul Universității, cînd vin personalități ca Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu, Horia Roman Patapievici. Este, de fiecare dată,

arhiplin. Dorința de cultură există, poate oferta nu este întotdeauna pe măsură. Asemenea concerte, cu invitați din toate zonele de activitate - medici, scriitori, filozofi, artiști - ar fi interesante. În realitate, valoarea a fost mereu atrăgătoare, accesibilă; impostura, nonvaloarea, sublimalele de cultură nu sunt atrăgătoare și instinctul publicului nu greșește niciodată, oricît de strălucitor și atrăgător ar fi prezentate, ambalate.

- Credeți că putem vorbi și de-o criză a culturii, a muzicii?

- Nu se poate vorbi de o criză a culturii și nici a muzicii și, pînă la urmă, nici de o criză reală a publicului. Se poate, mai degrabă, vorbi de o criză a comunicării, a ofertei. Putem avea încredere în capacitatea publicului de a tria, de a alege adevărul de impostură, de minciună. Timișoara dispune, fără îndoială, de un public extrem de exigent, de informat. Ofertele nu sunt - uneori - pe măsura lui...

- Și, totuși, aș reveni. Există astăzi mari compozitori, titani, de talia lui Mozart, a lui Beethoven?

- Nu muzica este în criză. Se poate, însă, vorbi - reiau ideea - de o criză, pentru moment, a personalităților. Iată, secolul XX, într-un fel un secol al crimelor, al monstruozițăților de tot felul, de la fascism pînă la comunism, a fost, în cea mai mare parte a lui, un secol de mari glorii și bogății ale muzicii. Încă de la început, s-a anunțat ca un secol al unei noi Renașteri. Existau compozitori extraordinari: Mahler, Richard Strauss, Debussy, care au schimbat fața lumii cu muzica lor. Au apărut, de asemenea, compozitorii estici, adevărați giganti: Bela Bartok, Enescu, Șostakovici, Prokofiev, Stravinsky. S-au descoperit căi noi de evoluție a muzicii, s-au inventat limbaje noi, curente care au mers în paralel, propunînd, aducînd, fiecare, gramatici noi, sintaxe, morfologii pînă atunci inexistente. Unele au devenit autostrăzi, altele, căi lăturalnice... Creația lui Stravinsky, de pildă, a însemnat o adevărată ruptură în muzica secolului XX... Și, totuși, secolul XX s-a încheiat, fără mari personalități în muzică. Se poate spune și despre începutul secolului XXI că este lipsit, deocamdată, de mari personalități. Compozitorii moderni au murit, avangardiștii la fel, exceptîndu-i pe Pierre Boulez și pe Krzysztof Penderecki, iar alții noi, semnificativi, nu au apărut. Cu siguranță că vor apărea, că se va ivi acel geniu care să dea muzicii, prin compozițiile sale, un nou impuls, o nouă deschidere. Istoria muzicii este, pînă la urmă, istoria genilor, a

capodoperelor, nu e istoria tentativelor. În orice caz, nu poate fi vorba de o epuizare a limbajelor, a mijloacelor.

- Activitatea dumneavoastră dirijorală, încununată cu realizări memorabile, a fost, este dublată de cariera strălucită a compozitorului. M-aș opri doar, dintr-o multitudine, la una din aprecieri: " ....Mai mult de zece partituri ale acestui autor (Remus Georgescu, n.n.) au fost înfățișate publicului, care astfel a putut să perceapă unitatea stilistică și măiestria deosebită, dar și să cunoască forța emoțională a lucrărilor artistului. (...) Ei bine, convingerea mea este că ne aflăm în prezența unui compozitor realmente important." Sunt aici doar cîteva cuvinte dintr-un articol semnat de Pascal Bentoiu în "Actualitatea muzicală", din decembrie 2002, dedicat deopotrivă dirijorului și compozitorului care sunteți. Vă întreb, asumîndu-mi riscul: dacă vi s-ar cere să alegeți, într-o ordine, firește afectivă, trei dintre compozițiile dumneavoastră, care ar fi acestea?

- Pot să accept întrebarea, negînd-o prin răspuns. Fiecare e un copil al meu, fiecare lucrare mă reprezintă. E esențial ca o lucrare, o compoziție să te reprezinte, pe tine, ca autor al ei. Sfatul pe care-l dau studenților mei este să fie, să rămîna ei înșiși - în compoziție - în tot ce scriu ei, să nu fie simpli virtuozii ai unor tehnici și procedee moderne, ai unor mode trecătoare. O modă nu este altceva decît ceva trecător, ceva care... se demodează.

- Apropo de cariera didactică... Este vorba, de fapt, de o altă dimensiune a personalității dumneavoastră...

- Eu nu am fost profesor decît din '90, cînd s-a reînființat Conservatorul din Timișoara. Dar îmi amintesc și de cei doi ani de șomaj la București, cînd am trăit din orele date aspiranților. A fost, într-un fel, tot o experiență didactică... Aș cere, deopotrivă studenților compozitori și interpreți, ca tot ceea ce fac pe linie muzicală să îi reprezinte. Interpretul, încercînd să redea muzica unui compozitor, trebuie să se exprime pe el însuși. O lucrare, în care nu cauți și nu găsești prezența interpretului ca personalitate, este o lucrare sărăcită de adevărata ei profunzime și valoare. Muzica este, fără îndoială, o formă de manifestare a sensibilității compozitorului, este modul său de exprimare. El ne lasă moștenire o partitură: adică o carte într-o bibliotecă..

Dacă oricine poate citi o poezie, un roman, o piesă, nu oricine poate citi o partitură. Este o zonă esoterică, un domeniu

greu accesibil, chiar și...muzicienilor. Compozitorul își zidește, prin niște semne convenționale, gândurile, sentimentele, energia lui. Pentru a ajunge la public, este nevoie de un intermediar, fie că este vorba de un solist sau de o orchestră. Muzica este ascunsă în spatele semnelor partituri. Rostul interpretului este să decodeze acest cifru, să găsească semnificația acestor semne, relația dintre ele. Rostul interpretului este nu numai de-a transforma semnele partituri în sunete. Nu e suficient. El trebuie să transforme sunetele în muzică. Acest lucru nu e la îndemâna oricui. Uneori asistăm la concerte în care ni se prezintă o înșiruire de sunete fără să ni se ofere și o anume semnificație. Muzica este ca o catedrală. O catedrală nu e suma cărămizilor, a tonelor de mortar folosite pentru înălțarea ei. La fel, muzica nu este numai suma sunetelor. Muzica poate fi și ceea ce îi oferi tu, cel care interpretezi sau o ascuți. Dădeam, cîndva, ca exemplu o orchestră bună, alcătuită din muzicieni experimentați care primesc o partitură nouă, necunoscută. Instrumentiști buni, ei își vor face datoria cu profesionalism, însă ignorînd, fără îndoială, fiecare, ceea ce au ceilalți de cîntat. Rezultatul va fi suma semnelor din partitură transformate în sunete. Ce va lipsi va fi sensul, semnificația înlănțuirii acelor sunete. Aceasta o poate face numai dirijorul, care este singurul care cunoaște toate vocile, care alcătuiește de fapt întregul și care, prin analiză, poate să înțeleagă semnificația, sensul muzicii respective.

- V-aș ruga să revenim la calitatea de compozitor. Să o definiți...

- Compozitorii sunt acei oameni, relativ puțini la număr, dăruți, într-o proporție mai mică sau mai mare, cu harul dumnezeiesc de a imagina și de a crea muzică. Am mai spus și cu alte ocazii: muzică nu există în natură. Există sunete, zgomote de tot felul... Muzica este cea mai definitivă "scoreală" a omului. Fizica ne spune că sunetul este vibrație a corpurilor sonore, a aerului. Ea nu poate însă explica și muzica. La fel ca și viața, muzica se naște din tăcere, se împlinește în timp și se stinge în tăcere. Prin naștere intrăm în timp, în vremelnice... Este sfîrșitul neînceputului. Prin moarte pătrundem în tăcere, în statornicie: este începutul nesfîrșitului. "Vreme este să te naști și vreme este să mori" spune Eccelesiastul. Și tot el mai spune: "Mai bun este sfîrșitul unui lucru decît începutul lui." Mai bun decît începutul sau decît sfîrșitul unui lucru este, cred, împlinirea treptată a lui, este actul de zidire, de creație.

- Este această mărturisire a unei înalte profesii de credință... Cum vă "priviți" propriile compoziții din însăși această perspectivă?

- Nu știu dacă muzica mea se va mai cînta și după ce eu nu voi mai fi. Nici nu mă interesează: oricum, nu voi mai fi *acolo* ca s-o ascult. Știu însă că, scriind-o, am fost cu adevărat fericit. Au fost clipele mele de înălțare, care au motivat, au dat sens unei existențe, altminteri, bogată în satisfacții efemere. Nu pot să mulțumesc îndeajuns lui Dumnezeu pentru frîntura, pentru picătura de har pe care mi-a dăruit-o, atîta cît a fost, de-a scrie muzică. Să trăiești cîntînd, dăruind altora ce au creat marii compozitori, este o șansă rară, un dar neprețuit. A trăi însă creînd muzică este, cred, suprema fericire ce poate fi hăruită unui om. Nici măcar audierea ulterioară a muzicii tale nu poate egala intensitatea trăirilor pe care le ai în momentele de grație ale dialogului tău tăcut cu hîrtia goală, în momentele în care imaginezi și dai formă din nimic unui univers sonor, în care smulgi din neant o lume atît de efemeră și evanescentă cum este muzica. Harul de a dăruii celorlalți muzică, de a te dăruii pe tine prin muzica ta, este, poate, forma cea mai înaltă de iubire de oameni.

- Aș dori să vorbiți puțin și despre relația compozitor-interpret...

- Pentru ca muzica lui, a compozitorului, să ajungă la oameni, este nevoie de un intermediar, înzestrat, de data aceasta, cu darul de a cînta. Acesta este interpretul. Compozitorul creează o structură pe care o încifrează prin notație. El o încifrează într-o grilă codificată. Așa ceva este o partitură. Interpretul descifrează această grilă codificată și încearcă să restituie structura care i-a fost transmisă. Este o acțiune recurentă. Dar interpretul este plasat în fața dificultății acestei decodificări și a înțelegerii semnelor ascunse în spatele grilei. El poate face acest lucru - spuneam deja - numai prin analiză. Am mai vorbit despre rigoarea necesară oricărei analize, oricărei interpretări. De multe ori, analiza a fost asimilată cu academismul, cu pedanteria. Prin interpretarea analitică, ni se dezvăluie însuși mecanismul, misterul creației. Trebuie spus însă, dincolo de toate acestea, că dacă iraționalul nu trebuie să domine actul interpretativ, fără irațional muzica ar pieri. Pierre Boulez afirma chiar că facultatea cea mai irațională, imaginația, ocupă locul cel mai important. Pare paradoxal să credem că natural este numai ce-am încetat să mai descoperim, să inventăm. Să ne ferim înainte de orice, în interpretarea muzicii, de fetișism, de contemplația pasivă, apatică sau de o umilință liber consimțită. Acestea sunt cele mai eficace anestezice ale spiritului critic. Cît timp cauți, cît timp îți pui întrebări, cît timp ai îndoieli, ești viu. Momentul în care spui "am găsit," "am înțeles," "acuma știu, nu mai este nevoie să caut" este începutul morții.

Muzica este un organism viu și, ca tot ce este viu, este într-o permanentă schimbare, evoluție. Doar mediocritatea înseamnă stagnare, lipsă de competiție, de emulație. Analiza, actul interpretativ sunt, în fond, dialogul interpretului cu compozitorul, eliberat de prejudecăți, de mode trecătoare, este dialogul a doi creatori. O lucrare muzicală în care nu se simte prezența omului - a compozitorului, a interpretului - nu are niciun Dumnezeu, nu este decît o înșiruire de sunete, lipsită de sens, lipsită de mister, lipsită de neprevăzut, de necunoscut, de vrajă...

- V-aș ruga să vă opriți, în câteva cuvinte, la relația profesor-elev, maestru-discipol. Ce sfaturi le-ați da studenților Dumneavoastră?

- Tot ce-am spus pînă aici, poate fi considerat ca o înșiruire de gânduri adresate studenților atît de la secțiile de interpretare cît și de la compoziție. Nu întotdeauna se poate stabili ușor un dialog între profesor și elev. Uneori, însă, chiar și un monolog bine primit poate deveni un dialog pe termen lung, o sămînță aruncată pe un teren fertil. Constantin Noica, în "Cartea de înțelepciune," recent apărută, scrie: "Mă caută un tînăr care nu mă întreabă nimic și nu răspunde aproape nimic. Poate că așa am comunicat cel mai bine". Dumnezeu dă talent unor oameni deosebiți, puțini la număr (și muzicienii cu adevărat talentați sunt puțini). Ce fac ei, însă, cu acest talent este problema lor personală. Instrucția, învățătura și le face fiecare după cum crede, după cum îl țin puterile. Unii au talent, dar nu știu ce să facă cu el, nu și-l cultivă, rămîn toată viața niște diletanți talentați, dar neștiutori, niște rutinieri care vor îngroșa falanga rataților, a mediocrilor, a celor care ar fi putut oferi mai mult. Alții sunt instruiți dar, vai, nu au har, nu au scripă, nu au talent pe măsură. Muzica lor va fi una pedantă, academică, respectabilă, dar plicticoasă, lipsită de viață. A dispune însă și de talent și de instrucția necesară care să-ți permită să trăiești în dar și *întru* muzică este, cred, cea mai mare bogăție care poate fi hărăzită omului, este un dar neprețuit de la Dumnezeu.

Învățămîntul muzical la noi a rămas mult în urma evoluției muzicii în cel de al XX-lea secol. Marele absent este însăși muzica. De fapt ce se învață într-o școală de muzică, fie ea și superioară? Se învață un anumit

număr de reguli, foarte limitate în timp și spațiu. În mod firesc, învățămîntul muzical ar trebui să se bazeze pe studiul muzicii înseși, pe evoluția sa de-a lungul timpului, să se bazeze, înainte de orice, pe cunoașterea textelor, a partiturilor, a muzicii, mai vechi sau mai apropiate de noi. Ce poate avea a face înțelegerea fenomenului muzical, frumusețea sa, cu transmiterea de la o generație la alta a unui anumit număr de tabuuri? Eu cred că în interpretarea muzicii trebuie să folosim mai întîi mintea, pentru a face apoi loc inimii. Mintea trebuie să ajute inima, nu să o domine sau să o elimine. Studenților de la clasa de compoziție le-aș recomanda contrariul: lăsați să vorbească mai întîi inima, sufletul și abia apoi mintea, tehnica. Le-aș mai spune studenților : atît în compoziție, cît și în interpretare, fiți voi înșivă! Nu vă lăsați atrași de mode trecătoare. Fiți exigenți cu voi înșivă și cu cei din jur. Să nu treacă o zi fără să simțiți că v-ați îmbogățit cu ceva spiritual. Căutați apropierea de oamenii care vă pot oferi această bogăție.

- Dacă ați privi "din afară" întreaga dumneavoastră viață, ce anume ați reține, drept emblematic, pentru biografia și personalitatea muzicianului care sunteți?

- Relativ puținele mele lucrări scrise într-o viață petrecută - în principal - în studiu, cu partiturile altor compozitori între mîini, închinată dăruirii muzicii oamenilor, sunt confesiunile mele, semnele mele de interogație, îndoielile mele, rugăciunile mele. Ele spun adevărul despre mine. Viața mea s-a scurs epuizîndu-se de multe ori în aparențe din care nu rămîne mai nimic, în afara unor afișe într-o arhivă, a unor eventuale comentarii apărute prin ziare. Au fost ani dăruți publicului, orchestrelor, compozitorilor. Ani mulți petrecuți ca director de instituție artistică în care a trebuit să țin piept uraganului dezlănțuit de oameni mediocri, aruncați astăzi la lada de gunoi a vieții, a istoriei. Totuși, au fost anii tinereții și ai maturității mele, cei mai frumoși și mai rodnici ani care ne sunt dăruți.

Fără îndoială, muzica este o formă a iubirii de oameni. Creînd muzică, interpretînd muzică în fața publicului, dăruiești ceva din ce ai tu mai bun, atîta cît ți-a fost hărăzit. Muzica poate fi considerată și ca o formă supremă de generozitate, de dăruire de sine. Am simțit întotdeauna nevoia de a fi împreună cu oamenii, în ciuda faptului că am fost un om retras, că mă refugiam la cîte o mănăstire, pentru scurte perioade, ca să scriu. Mi-a plăcut întotdeauna să am în preajmă oameni care să mă îmbogățească spiritual, de la care să pot învăța, oameni care au ceva de oferit, de dăruit din sufletul lor. Din păcate, asemenea oameni sunt rari. Prin muzică, putem înțelege mai bine frumusețea și importanța tăcerii. Contactul cu muzica a fost pentru mine o lecție de smerenie.

- În calitate de cetățean de onoare al orașului, ce ați dori să le spuneți timișorenilor?

- Ca mulți dintre concetățenii mei, aș avea ațtea să le spun! Iubesc cu tristețe acest oraș; iubesc oamenii lui care au ieșit curajos în stradă, în decembrie '89; iubesc publicul atît de exigent, care asistă la concerte. Îi iubesc, cu compătimire, pe ceilalți care nu știu cît de mult pierd nefrecventînd concertele Filarmonicii, care le-ar permite accesul la o lume a spiritului, negrăit de frumoasă. Acest acces nu ar fi, în fond, decît o simplă problemă de educație. Iubesc oamenii și instituțiile de artă și de cultură ale acestui oraș: sunt oameni hăruți de Dumnezeu, sunt instituții care fac cîinste urbei.

Această declarație de iubire care ar putea continua, conține însă și o oarecare amărăciune a neîmplinirilor. Peste tot și toate, plutește acel "complex al metocului" surprins atît de grăitor în sintagma "mica Vienă." Ne place să spunem mereu: "micul Paris," "mica Vienă". De ce acest complex ancilar de subordonare, de punere sub autoritatea și protecția unei "lavre," a unui stăpîn mai puternic? De ce această neîncredere în puterile, în valorile proprii?

Ca muzician, sunt trist și pentru că acest oraș nu mai are compozitori activi, reprezentativi. Treptat, chiar și cei puțini, care mai rămăseseră, au dispărut lăsînd în urma lor un gol care nu poate fi umplut. Speranțele mele se leagă acum de doi tineri compozitori care mi-au fost studenți: Gabriel Mălăncioiu (din Brașov) și Gabriel Amiraș (din Curtici), și aceasta doar dacă se vor hotărî să rămînă în Timișoara și dacă orașul va ști să-i rețină.

Nu există muzicologi sau critici muzicali activi. În ziarele locale, de cel puțin 15 ani nu mai apare nicio cronică muzicală. Acele articole ar fi fost singurele mărturii despre viața muzicală a orașului. Se resimte dureros absența celui care a fost Doru Murgu, un fanatic iubitor de muzică, martor și mărturisitor al vieții muzicale timișorene.

Dacă Facultatea de Muzică ar înființa și clasele de compoziție, de dirijat de orchestră și de muzicologie, transformîndu-se în Academie sau Universitate de Muzică, așa cum Timișoara cu oamenii și cu instituțiile sale de cultură merită pe deplin și cum există la București, la Cluj sau la Iași, fără îndoială că viața muzicală a cetății ar fi mai dinamică, mai puțin expusă provincializării, izolării.

- Vă mulțumesc mult, maestre Remus Georgescu, nu doar în numele meu, ci și în numele cititorilor revistei Orizont și al melomanilor din Timișoara

Interviu realizat de
EUGEN BUNARU

Erată: în revista *Orizont* numărul 6, în prima parte a interviului, la pag. 5, la ultimul răspuns de pe coloana a doua se va citi: "Am fost declarat reușit, dintre mulți concurenți, dar, după 3 *luni*, din aceleași motive, mi s-a desfăcut contractul."

INSOMNIA

ALEXANDRU POTCOAVĂ

-Ah! Iarăși dumneata, domnule Gotthilf! Îmi zise ca de obicei femeia prin ușa rulotei.

-Iarăși eu, doamna Lotte! i-am răspuns ca de fiecare dată.

-Anul acesta intrarea e 50 de lei pe seară, m-a anunțat sec vânzătoarea.

-Poftiți aici! i-am așezat pe tejghea, cum am făcut mereu de doisprezece ani încoace, două monede de argint.

-Nu-s bune! a venit și răspunsul obișnuit. Luați-le înapoi și haideți că vă dau o banderolă de invitat, cu care intrați gratuit. Of, domnule Gotthilf!

Femeia îmi prinse panglica roșie pe încheietura mâinii drepte și, în fine, am intrat în Poiana Lupului. Am încercat să nu-mi întorc vreo gleznă printre bolovanii așternuți pe jos pe tăpșanul unde odată plimbam vacile. Era acolo o iarbă grasă, crescută în smocuri dese și lucioase printre brusturii cu frunze late și plantele smârcului de lângă pârau. Acum, covorul de piatră a ascuns totul, iar vântul ridică pământul uscat, îl poartă peste trunchiurile de brad transformate în bănci și-l presară pe zecile de grătare unde fumegă cărnuți și frigărui. Sute de oameni se învârt prin norul de praf, dau unii peste alții, ciocnesc pahare de bere și așteaptă concertele de jazz.

Pe mine, unul, muzica asta mă lasă rece, dar, cum nu am liniște, prefer să mă plimb pe aici, poate mai dau de vreun cunoscut. Ce știu oamenii ăștia de muzica de fanfară, când străluceau alăturile în soare la Kirwei și ieșeau pompierii voluntari cu tumba la paradă în fața bisericii. Și aveau și ei niște coifuri lustruite, cu panaș în vârf din coadă de cal, pe care juca lumina ca într-o oglindă neagră. Iar când muzicanții porneau marșul, întreg satul se rânduia frumos și-i urma cuminte, precum șoarecii pe fluierașul din poveste, până la cimitirul din jos. Acolo și sunt acum acei tineri veseli, în port de sărbătoare. Sau au plecat departe, spre meleagurile străbunilor pemi. Casele albe, cu mușcate în ferestre, au rămas în urmă ca niște văduve bătrâne, consolete de tot felul de orașeni care le bagă în seamă la sfârșit de săptămână sau acum, la festivalul

de jazz. Au dispărut poienile cu margarete și iodlere, cirezile care împingeau seara în porți cu boturile umede, birtul din deal unde veneau femeile cu roaba să-și care bărbații acasă în cumpăna nopții. Nu mai e nici Hansl, bătrânul care pedala pe ulițe să-și vândă înghețata preparată în pivniță din gheața pe care o tăia iarna din râu cu ferăstrăul și fructele de pădure strânse vara. Nu mai auzi vocea lui, care ațâța tot satul: gheforănăs, gheforănăs! Acum sunt doar vânzătorii aceștia de la terase, care te invită să le cumperi micii. Naiba a știut de mici în Wolfsberg! Sau de hanul de la răscruce, unde aștepti trei ore să-ți aducă un amărât de șnitel. Noroc că m-am lecuit de mâncare, deși îmi plouă în gură după un ciolan cu varză acră.

Mda, se lasă întunericul. Uite, din tot satul se mai vede doar candela aprinsă în capela cimitirului. În rest, luminile chioare ale teraselor de aici și reflectoarele scenei pe care cântă – ăștia-mi plac! – trei instrumentiști. Americani. Din Lumea Nouă. Când strămoșii mei au fost colonizați în Banatul de munte, consăteni de-ai lor au fugit și au trecut oceanul. N-a mai auzit nimeni de ei, dar era și greu aici, în sălbăticia de atunci. Mă mir cum au rezistat ai mei printre lupi și urși, singuri cu Dumnezeu și câțiva boi. Dar ce-s fluierăturile astea? Ha? Ce blondă? Auzi, un ministru, campanie electorală, huo, jos ăla. Apoi, dacă-i așa, am terminat cu festivalul ăstora. Că la noi n-a venit nimeni vreodată să facă pe stăpânul. Nici imperialii, nici românii, nici comuniștii, darămite riți-piți ăștia, cum am auzit că le zice și care se împodobesc cu penele altora. Mai bine mă duc în lumea mea, că oricum văd că s-a înnorat și încep fulgere.

Las totul în urmă și apuc spre sat. Urc ulița și mă opresc. Doi jandarmi îmi stau în poartă. Dau să intru.

-Bună seara! Nu aveți voie înăuntru! Dacă vreți la concert, plătiți bilet! Îmi aruncă unul.

-Avem ordin să nu lăsăm pe nimeni în cimitir! se umflă celălalt.

-Nici mort? întreb contrariat.

-Nici. Reveniți poimăine.

VALEA LUPULUI

ÎN PODUL PALMEI

BORCO ILIN

Din copilărie până în adolescență aveam o poveste preferată care se numea *Lupul singuratic*. Apoi urma continuarea, *Răzbunarea lupului singuratic*. Erau benzi desenate. A trecut Revoluția și am mai crescut. Printre primele filme ajunse la noi pe video, când se strâneau părinții noștri, și ei încă tineri pe atunci, pe la vreun prieten, era *Lupul singuratic* cu Chuck Norris. Un ranger caratist care avea un tot-teren cu motor turbo plus, un gipon de milioane. Am văzut filmul de zece ori.

Mai târziu, prin anii în care începi să te poticnești de seriozitate, am dat de *Lupul de stepă* al lui Hesse. Apoi de poemul *Lupul* al poetului sârb Miroslav Antici, o superbă epopee socială, în care lupul era castă, iar câinii erau numiți sectă. *Sarea Lupului*, ciclul de poeme al lui Vasko Popa, mă fascinează și acum. Lupul este personificarea unui stat în chinuri, amenințat de haitele de vânători de pe mapamond. Mi-a plăcut mult și povestea romantică bazată pe fapte istorice cu Kevin Costner, filmul *Dansând cu lupii*.

În *Valea Lupului* de la Wolfsberg am fost deja a patra oară. Gărâna a devenit, pe nesimțite, tărâmul cortangiilor pe timp de vară. Un foarte mic procent de la festivalul anual de jazz vin acolo fix pentru jazz. Cu ușurință îi poți diferenția pe împătimiții muzicii de calitate de cei care aterizează pentru plăcerea de a se animaliza trei zile prin codru, într-o alcoolizare continuă. Punctul forte al perioadei sunt cazările și ospăturile, la fel cum sunt și micii și berea din incinta *Ranchului*. Pentru că, firește, trăim în epoca închirierii metrului pătrat. Iubitorii de muzică au vârste între treizeci și șaiszeci de ani. Sunt discreți și-și văd de ale lor. Ei culeg frumusețea din programul muzical și plăcerea simplă de a fi la munte vara.

Spectacolul a fost la înălțime, ca de fiecare dată, însă nu chiar memorabil. Un cartof copt în coajă costa doi lei și era cât o prună. La o comandă de mâncare se aștepta, prin hanuri, nu în *Ranch*, o oră, două, fără exagerare. Din corturi băieții deschideau robinetele la manea și la rock. La stațiunea cu lac bărcile și hidro bicicletele se nchiriau într-o atmosferă de neamabilitate, tipică jupuiților de sezon. Mașinile nu aveau loc pe laturile șoselei. Multe jeepuri mai tari și mai mari decât acela a lui Chuck Norris din *Lupul Singuratic* împetștau Valea Lupului.

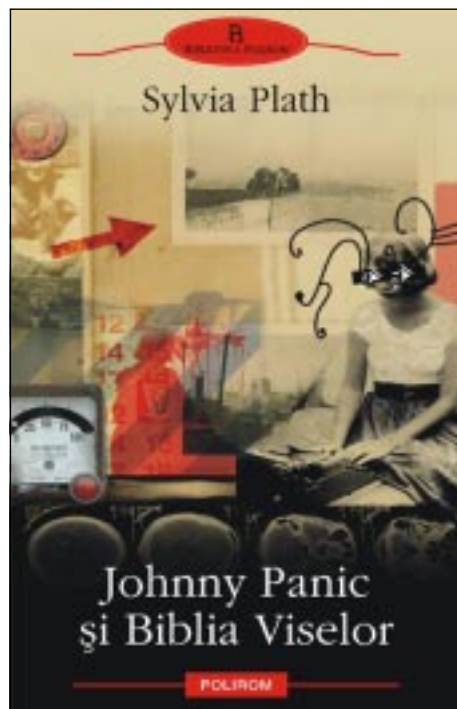
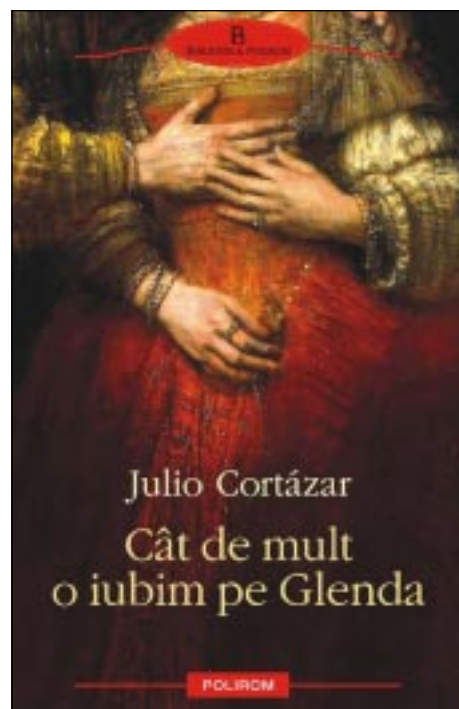
Anul trecut am poposit o lună la Gărâna. A trebuit să treacă treizeci de zile-n cap ca să se ia de acolo gunoiul rămas de la festival. Anul acesta însă oamenii verzi făceau curățenie instant, ajutați de ploaia punitivă ce a spart noaptea de sâmbătă. M-am dus în vizită la Bata Marianov, unul dintre bătrânii lupi ai Gărânei, întemeietorul Parcului de sculptură de acolo. Nu era acasă. Pe timp de nebulie, în zilele de festivale, Bata preferă să plece de acolo.

În conștiința colectivă Gărâna are o dimensiune de lungimea unei luni de zile. Vara. Concerte, festivaluri, buluc de lume. Cabane închiriate, mașini 4x4 pe coclauri, sfârșitura perpetuă de la grătar. Nu cunosc pe nimeni care a descoperit Gărâna iarna sau în toamnă târzie. Când e frig, în localitate rămâne doar o mână de oameni. Cei ce vor liniște și încă mai apreciază robinsoniada. În rest, nimeni. Excepție fac, câteodată, lupii singuratici de tipul vechilor noștri artiști, care vin din străinătate să stea aici la un pahar de vorbă cu sinele, la gura sobei cu lemne. Ei crapă lemne, trag o țuică, vorbesc cu voce tare. Și digeră o altă dimensiune a Văii Lupului.

Unde o mai fi jazzul de la Gărâna atunci, nu știu. Garbarek, Scott Henderson, Baniciu, Crișovan și alții. Unde o fi atunci folk-festul și comercianții, corturile și râurile de bere, sculptorii și proprietarii de vile, nu știu. Deja din vară parcă mă încearcă o sfântă iarnă la Gărâna.

NOU

la POLIROM

ACTORUL SI SALBATICII

DANA CHETRINESCU

Prompterul este acea nouă invenție a audiovizualului care: 1). consumă mai puțin timp de emisie; 2). îi scutește pe ziariști de stresul spontaneității; 3). nu-i lasă pe reporteri să debiteze vrute și nevrute; 4). lasă impresia că persoane complet lipsite de imaginație o au în cantități moderate; 5). sugerează auditoriului care anume din vorbele rostite trebuie răsplătite prin răs, ovații sau huiiduieli. În orice televiziune care se respectă, majoritatea covârșitoare a reporterilor care intră în direct în timpul jurnalelor de seară învață pe de rost textele relatărilor. Rar se întâmplă ca jurnalistul să nu știe ce urmează să fie întrebat din studioul de știri pentru a-și începe conștiincios poezia. Nu o face pentru că nu ar fi capabil (uneori) să vorbească liber, ci pentru că acest exercițiu de oratorie ar consuma prea mult timp. Și, desigur, *time is money*.

După ce criza a făcut ravagii de-a lungul și de-a latul globului, nu se putea ca tocmai cel care a jurat să se încaiere pe viață și pe moarte cu economia să nu țină cont de spinosul aspect financiar al prompterului. Barack Obama l-a primit pe premierul irlandez de ziua Sfântului Patrick, i-a spus că Irlanda se simte onorată de această vizită la Casa Albă și și-a mulțumit sieși că a lansat această invitație și că este o gazdă primitoare. Și a făcut toate astea nu pentru că ar fi la fel de plin de sine ca predecesorul său republican, nici pentru că ar fi înzestrat cu puteri paranormale, de citire a gândurilor oamenilor, ci pentru că s-a stricat prompterul instalat la conferința de presă. În loc să citească discursul care îi era menit, primul domn al Americii a citit discursul premierului irlandez. Cel mai derutant pentru spectatori și telespectatori a fost că, atunci când i-a venit și lui rândul, Brian Cowen a citit același discurs, cei doi oameni de stat nepermițându-și șarada de a inversa discursurile, într-un experiment diplomatic mult prea îndrăzneț pentru conservatorismul bine cunoscut la nivel înalt.

Este în firescul televiziunii să ne dea știri citite de pe prompter pe pâine. Poate fi acceptabil ca reporterii de teren să-și recite relatările fiindcă, de multe ori, nici nu sesizăm că asta fac. Pe noi ne interesează informația și, pentru că devenim din ce în ce mai nerăbdători pe măsură ce timpul modern se comprimă, cu cât ni se livrează știrea mai clar și mai repede, cu atât mai bine; putem să ne facem somnul de frumusețe de minim șapte ore sau să pornim liniștiți spre al treilea job pe care ni l-am luat ca să ne plătim creditul la casă, mașină și frigider. Există, însă, un loc și un timp când toată această eficiență capitalistă se întoarce împotriva ei înseși. Este puțin ciudat să citești de pe prompter și în contexte străine de neutralitatea buletinului de știri scurt pe doi. De pildă, unele televiziuni din România au împins eficiența la maxim, punându-și oamenii să recite de pe prompter editoriale, chiar dacă, evident, aici nu avem de-a face cu o știre, ci cu un comentariu. Astfel, moderatorul își rostește cu aplomb intervenția, face glumița sau aruncă anatema – de pe prompter, după care cere părerea invitatului său. Acesta se întoarce frumos spre telespectatori și începe să-și citească răspunsul cu maximă viteză de reacție – tot de pe prompter.

Nefirescul situației îmi amintește de o parodie cu Leslie Nielsen în care erau luate

în răspăr lipsa de imaginație, atitudine și limbaj articulat a marilor staruri de la Hollywood. Știe orice aspirant la actorie că învățarea unor lungi poeme epice pe de rost pentru a fi recitate în fața unei comisii de examen este de domeniul trecutului. Acum, un star respectat nu trebuie să mai țină minte nici măcar o singură replică monosilabică, în genul "Play it once, Sam" al lui Bogart din *Casablanca*, sau – ca să dăm un exemplu mai apropiat de cerințele pieței actuale – "What's up, London?" al lui Britney Spears de la începutul unui concert. Toate replicile sunt servite pe prompter, pentru ca starul să aibă timp mai mult să-și exerseze tricepsii cu un instructor personal de fitness. În parodia cu pricina, se făcea că s-a stricat prompterul la o ceremonie de decernare a Premiilor Oscar și tot Hollywood-ul, firește, a intrat în vrie. Noroc cu un foarte competent polițist, pe care l-a lovit subit darul cuvântării.

Câteodată, însă, prompterul poate deveni un lucru bun. Deși realitatea ne arată că relația om-mașină nu trebuie să depășească anumite limite, nici măcar atunci când omul, președintele Americii, a fost supranumit președintele-prompter grație încrederii de nestrămutat pe care acesta o are în tehnologie, uneori mașina bate omul. Aș da două exemple: unul în care prompterul s-a dovedit, pe termen lung, de mare folos, și unul în care prompterul s-ar fi dovedit, pe termen scurt, de și mai mare folos.

Cazul 1: mă gândesc la zilele de glorie ale Cronicii Cărcotașilor, când nu era miercuri să nu se rădă pe seama bălbelor unui reporter pe care formatul știrilor părea să-l avantajeze mult mai puțin decât acela al talk-show-ului cu invitat unic (vi-l mai amintiți pe Silviu Brucan?), nimeni altul decât Lucian Măndruță. Încolțit de cărcotași, acesta a mărturisit într-o zi: nu eu mă bălbâi, ci prompterul îmi joacă feste. Experiența asta nu l-a descurajat, însă, pe cel care a înțeles că în scris se poate exprima mai coerent decât prin viu grai; el a lansat cu succes un volum de eseuri pe care l-a botezat – cum altfel? – *Ce nu a mai încăput în prompter*.

Cazul 2: nu mă dau prea mult în vânt după serviciile bisericești televizate. Când poposesc cu telecomanda la un post unde se dă o liturghie, nuntă, maslu sau parastas, mi-o amintesc pe Chiriachița lui Tudor Mușatescu: asculta slujba de duminică la radio în timp ce dădea pasiente; puneau o carte jos, se închina o dată; mai îi ieșea o damă de pică, mai murmura un pios Amin și așa mai departe. De curând, o pleiadă de oameni politici din România au vizitat cea mai de încredere instituție din România, Biserica (în particular pe cea din Slobozia). Tehnologia nu a ajuns încă la amvon, deși, cu acea ocazie, am aflat că demersuri timide se fac deja în acest sens, mai precis pentru reabilitarea termică (sic!) a lăcașurilor de cult. Predici la prompter, însă, nu s-au mai pomenit. Dar, acolo unde lui Obama prompterul i-a dăunat, președintele confundându-și propriul speech cu cel al onorabilului Cowen, stimabililor de la noi le-ar fi fost de mare folos, ei reușind, atunci, să realizeze un algoritm eficient al discursurilor și să plece toți de la slujbă așa cum se cuvine: cu sufletul împăcat. Fără prompter, unii dintre ei au vorbit puțin și

l-au confundat pe episcop cu patriarhul, iar alții n-au mai avut loc să vorbească de fel și, în consecință, fie au ieșit în trombă, acuzând o groaznică migrenă provocată – pare-se – de tămâie, fie au mărturisit ulterior neconsolați că cei care simt limba engleză,

simt cu atât mai profund biserica română și că, pentru asta, ar fi trebuit să fie lăsați să bată mătăniile cum știu ei mai frumos, din mijlocul altarului. Ca să parafralez o știre titrată zilele trecute la un talk show televizat: Plaza bate Cathedrala.

OBAMA LA PARIS

CIPRIAN VÂLCAN

"În cadrul vizitei la Casa Albă, întreprinse de premierul Irlandei, Brian Cowen, cu ocazia Sfântului Patrick, președintele american Barack Obama a fost pus într-o situație pe cât de hilară, pe atât de jenantă. Obișnuit ca, atunci când susține conferințe de presă, să folosească prompterul, Obama a apelat, și de această dată, la ajutorul tehnicii. Alegere nefericită pentru că, dintr-o eroare, președintele american a ajuns să citească textul premierului irlandez. Degeaba au încercat cei doi oficiali să schimbe discursurile între ei, pentru că prompterul a continuat să le joace feste, astfel că, președintele Obama a citit, până la final, discursul premierului Irlandei, ajungând chiar să-și mulțumească pentru că s-a invitat. Șeful de la Casa Albă și-a dat seama de eroare abia atunci când Cowen a început să citească același discurs" (*Evenimentul Zilei*, 19 martie 2009).

Deciși să se convingă dacă au sau nu de-a face cu un robot construit de un teolog nebun pentru a citi impecabil de pe promptere, așa cum susțineau unele manifeste răspândite de discipolii lui Walter Benjamin de la Princeton, consilierii lui Obama au stabilit să-i întindă acestuia o seamă de capcane jucăușe. Primul experiment a fost încercat cu ocazia alegerii noului cătel prezidențial, prilej pentru care Obama a dorit să i se pregătească un discurs cât mai nostim. Hotărâți să-l pună la încercare, consilierii au conceput un text în care acesta juca rolul șoricelului Roquefort din *Pisicile aristocrate*, cerea brânză din cinci în cinci minute și voia să obțină protecția aviației canadiene pentru a nu fi maltratată de noul câine de la Casa Albă. Obama a citit textul de parcă ar fi avut în față o tragedie de Racine, iar Roquefort ar fi fost Britannicus pe cale să fie otrăvit cu lapte și biscuiți. Al doilea experiment a fost pregătit la primirea unei delegații afgane, când lui Obama i-au fost introduse pe prompter câteva fragmente din *Tropicul Racului* al lui Henry Miller. Traducătorul a salvat însă situația, pomenind de Allah unde președintele vorbea despre fofoloancă și făcând ample digresiuni despre vînătoarea cu șoimi când se ajungea la precise cartografieri ale teritoriilor de sub buric.

Invitat la Moscova de președintele Medvedev, Obama a ținut un discurs alcătuit din fragmente din scrisorile marchizului de Custine despre Rusia plus o seamă de descrieri ale unor rețete tradiționale de vodcă poloneză plus toate textele melodiilor celor de la Pink Floyd. Primindu-l pe ambasadorul chinez la Washington, i-a citit un rezumat al viziunii lui Soloviev despre Antichrist, insistând asupra pasajelor în care era vorba despre pericolul galben. Când Berlusconi l-a întrebat dacă n-ar dori să o cunoască la reședința sa particulară pe Miss Italia 2008, Obama a răspuns cu un tratat al lui Tertullian *Despre îmbrăcămintea femeilor*. Primit cu aclamații la o reuniune a absolvenților afro-americani de la Stanford, el a citit cu nonșalanță de pe nelipsitul său prompter un capitol din *Mein Kampf* plus o broșură scrisă de un membru al Ku Klux Klan. Obligat să rămână vreme de două zile în compania morocănoasei doamne Merkel la un castel din estul Germaniei, a răspuns fiecărui discurs despre situația economică mondială cu câte zece pagini din noua carte a lui Andrei Codrescu despre dadaști, muște și măgari.

Convinși că Obama e mai degrabă robotul de care se temeau, consilierii lui au pus la cale vicleșugul final, acela care ar trebui să-l demaște în fața întregii lumi și să ducă la demiterea lui rapidă de către Congres. I-au introdus pe prompter *Memorialul din Sfânta Elena* de Las Cases, pregătindu-i în acest fel apropiata vizită în Franța. Au calculat fără milă că pentru a termina de citit întregul text, el va trebui să rămână pe Champs-Élysées de la 14 iulie 2009, ora 10,30 până în 14 iulie 2010, ora 14,00...

BALADA LUI KATALIN VARGA

CORA MANOLE

În contextul unui cinema marcat de elementul citadin, «Katalin Varga», coproducția româno-britanico-maghiară și debutul în lungmetraj al lui Peter Strickland, este o revenire sumbră la lumea atemporală și sălbatică a satului. Povestea se compune din motive și arhetipuri reperabile în folclorul balcanic. Repudiată de soțul ei când acesta află că fiul lor, Orban (Norbert Tanko), este în realitate consecința unui viol suferit în urmă cu mulți ani, Katalin (Hilda Peter) pornește împreună cu băiatul într-o călătorie prin peisajul arhaic al Carpaților, pentru găsirea și pedepsirea vinovaților. Tandemul mamă-fiu reproduce, de la distanță, itinerarul vindicativ din «Baltagul». Dar dacă în romanul lui Sadoveanu drumul simbolizează întregire, prin descoperirea graduală a cheilor spre adevăr, periplul lui Katalin și al lui Orban se constituie ca o întoarcere la «locul» tragic unde viața femeii a fost pecetluită. Răzbunarea Vitoriei Lipan se impune pentru reafirmarea unei logici divine care fundamenta gândirea primitivă, fiind deci, într-o măsură semnificativă, departicularizată. Însă motivațiile lui Katalin sunt personale. Scopul acțiunilor ei este mereu simultan cu ele, iar faptul că nu se gândește la urmările catharsisului sângeros îi conferă o imediatete care nu se supune niciunei moralități exterioare. Natura ne apare animată de voci și apariții lugubre, reprezentări ale fricilor eroinei pe parcursul coborârii spre timpul și actorii traumei sale. Lumea dinafara sinelui nu e încifrată, nu cuprinde semne și simboluri care se cer traduse de personaje pentru a atribui semnificații mistice acțiunilor lor. Nu pare să existe o lege divină care să le inhibe de la păcat. Viața lor decurge într-un hybris perpetuu, în sensul unui individualism lipsit de noblețea emancipării spirituale. Dar care proclamă, în schimb, instinctul barbar al dreptății prin sânge drept cutumă supremă. Peisajul devine scena tragică unde protagoniștii comit hybrisul și unde îi cad, la rândul lor, victime, într-o derulare ciclică a forțelor primare.

Apriga eroină e întruchipată prin jocul tulburător al Hildei Peter. Privirea concen-

trată a actriței amintește de chipul pietrificat, dar de o expresivitate răscolitoare, al Irenei Papas în filmul «Electra», și are puterea de a hipnotiza spectatorul pe acordurile unei muzici macabre. Timpul modern din care descinde Katalin devine ireal în satele vechi pe care le străbate. Celularele și automobilele Dacia par mai degrabă accidentale în atmosfera arhaică a peliculei. Dansul drăcesc în jurul focului e superb regizat. Lumina flăcărilor alternează cu întunericul nopții, făcând ca spectacolul corpurilor să pară sacadat. Contururile se pierd în umbre, însă privirile conduc ferm ritualul de împerechere ancestral. Puțin mai târziu, revanșa lui Katalin asupra bărbatului care, cu ani în urmă, asistasese amuzat la violul ei nu constă atât în crima propriu-zisă, cât mai ales în inversarea rolurilor de forță din cadrul dinamicii sexuale, care a făcut-o posibilă.

Episodul reîntâlnirii cu Antal (Tibor Palffy), cel care o violase, este revelator și uimește prin complexitate. Departe de a fi bruta pe care o uram din simpatie pentru Katalin, el e un om aparent obișnuit, tandru îndrăgostit de soția lui, Zsuzsa (Eniko Szabo), și bântuit de regrete pentru păcatul din trecut. Care păcat pare a se întoarce împotriva sa prin imposibilitatea de a avea copii cu femeia pe care o iubește. Abia în acest moment mesajul filmului împrumută din umanitatea modelului biblic. Regăsirea călăului implică, pe lângă ura, resentimentele și furia previzibile, o anumită fascinație. Katalin o iscodește pe Zsuzsa cu privire la Antal, curioasă să descopere «omul din spatele violatorului» și derutată de contrast. Atunci când, însoțită de cei doi într-o plimbare cu barca, le povestește întâmplarea care a distrus-o, confesiunea sa îmbină naturalismul descriptiv cu alegoria baladescă. Motivul pentru care nu-i dezvăluie direct Zsuzsei rolul lui Antal în tragedia ei se așază undeva la muchia dintre șantaj și complicitate cu bărbatul. Tot ca un paradox emoționant vine și legătura profundă pe care o implică existența fiului lor, în ciuda împrejurărilor în care a fost conceput și a împotrivirii lui Katalin. Dar, cum inocenții sunt sacrificați, mai devreme sau mai târziu, în jocul de mize

primitiv, Zsuzsa intuiește adevărul, iar o dată cu adevărul i se revelează artificul propriei vieți, faptul că în subterana căsniciei sale se derula un film care o excludea categoric. Regizorul a îmbrăcat momentele cele mai brutale și triste într-un lirism vizual

de o rară frumusețe. Deși sfâșietoare, sinuciderea Zsuzsei e primită de Antal și de Katalin ca o urmare firească, dacă nu chiar necesară rezolvării conflictului, în vreme ce crima din finalul peliculei încheie, violent și ceremonial, cercul karmic.

PROOROCK PE NET

IOAN PALICI

UN CLUB MAI MULT DECÎT SELECT

"Peace, peace! he is not dead, he doth not sleep...", așa suna primul vers din poemul **Adonais**, scris de Shelley și recitat de Mick Jagger în fața unei mulțimi imense adunate în Hyde Park, la două zile după moartea lui Brian Jones (3 iulie 1969), unul dintre fondatorii celebrului Rolling Stones și, ani buni, chitaristul grupului. Era primul eveniment care umbrea tragic veselie, florile, sloganurile entuziaste și pofta de viață a unei generații nu demult ieșită în lume și, mai ciudat, pune bazele unui straniu **Club 27**, alcătuit din muzicieni decedați – cîțiva în condiții rămase și astăzi obscure – la vîrsta de 27 de ani. E multă mitologie adunată aici, laolaltă cu speculații fanteziste, atît de gustate în vremurile astea, dar faptele rămîn. Sînt peste 30 de muzicieni membri în acest grup și doar cîteva nume pomenite evocă o felie zdravănă din istoria rockului și, de asemenea, trezesc nostalgii de genul "ce-ar fi fost dacă". Membrii selecți ai clubului sînt Jimi Hendrix, Janis Joplin, Jim Morrison, Kurt Cobain, Robert Johnson, Al Wilson, Peter Ham și opresc aici lista rămasă, presupun, deschisă.

Dar anul 1969 e unul mai mult decît fabulos în istoria muzicii. Cîteva grupuri ajunseseră la maturitate și dădeau întreaga măsură a talentului în discurile lansate atunci; Beatles, Rolling Stones, Who, Kinks aruncau încă valuri puternice către coastele Americii, iar dintre cei nou-veniți tocmai explodaseră Led Zeppelin și Crosby Stills & Nash, la fel Leonard Cohen, Santana și întrerup, cu părere de rău, enumerarea care ar putea umple ușor întreaga pagină.

Și a mai fost Festivalul de la Woodstock, cu cele 3 zile de pace și muzică în luna august, cînd peste jumătate de million de tineri au trăit, poate, experiența vieții împrejurul unei scene pe care s-a perindat crema muzicii rock de-atunci, deși numele celor care din varii motive au lipsit e la fel de impresionant. Evenimentul a fost immortalizat audio și video, așa că cei de-acum și cei de-atunci, adică aceia care tînjiseră amarnic măcar să fi călcat în gînd pe iarba fermei lui Yasgur, se pot delecta cu bucuria, seninătatea și voia bună a unei întregi generații ce dorea cu disperare să schimbe lumea.

Începutul fusese făcut mai devreme cu doi ani însă, după ce *summer of love* pîrjolise mințile, sufletele și obiceiurile tinerilor din jurul orașului San Francisco și mai apoi aiurea în lume. La Monterey, John Phillips (Mamas & the Papas) a strîns pentru concerte celor trei zile viitoare nume de legendă și dicționar rock, reușind de asemenea să găsească cele mai bune rezolvări problemelor de sonorizare și organizare generală – urmate mai apoi de toți cei care aveau să organizeze concerte de asemenea amploare – pentru mulțimea îmbrăcată în cele mai fanteziste haine pomenite pe-atunci și care urmărise așezată decent pe scaune recitalurile, eventual agîtînd hipnotizată lanțurile, pandativele, brățările, pălăriile, pletele și bărbile abia crescute. A fost atunci și momentul cînd invazia britanică în muzică a luat sfîrșit. Cîntăreții și trupele americane s-au trezit din buimăceala desantului englez, iar muzica (din păcate, spun unii) a început să sune altfel.

Dar anul în care Neil Armstrong își lăsa urma pașilor în praful selenar avea să sfîrșească prost. Rolling Stones, într-o vreme nu tocmai favorabilă din carieră (îndepărtarea lui Brian, apoi moartea acestuia, problemele frecvente cu drogurile, poliția și banii risipiți te miri de cine), reîntorși în SUA după mai bine de trei ani, întîmpinați cîteodată apatic, au dorit să organizeze și ei un concert mamut. La Altamont s-au strîns 300.000 de tineri, într-o reeditare pentru vestul țării a precedentului Woodstock. Atmosfera a fost de la început tensionată. Organizarea haotică, abuzul de stupefiante și alcool printre participanți și violența celor de la Hells Angels, autopromovați în rolul de forțe de ordine, au dus la încăierări repetate și, în cele din urmă, la crimă.

Episodul n-a fost, din fericire, repetat de-atunci, doar că, brusc, iluziile unei întregi generații se năruiau asemenea unui castel de nisip.

Ar fi trebuit să pomenesc ceva mai înainte momentul terifiant reușit de membrii "familiei" Manson, dar las treaba asta dezgustătoare cercetătorilor aberațiilor psihice. Deși legătura cu o anume parte a scenei rock, din păcate, există.

ALL YOU NEED IS LOVE

ADINA BAYA

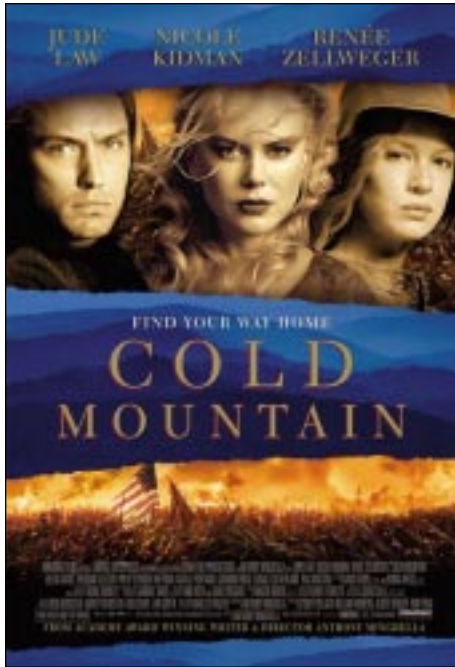
Chiar dacă primul lucru ce vă vine în minte când vedeți cele cinci cuvinte de mai sus e vocea lui John Lennon și ceva din atmosfera ce făcea fanele trupei Beatles să intre într-o transă vecină cu leșinul și să își arunce extaziate lenjeria pe scenă la concertele din anii '60, v-aș propune o asociere ceva mai recent dobândită de faimosul refren. Orice privitor, fie el și sporadic, la posturile românești de televiziune în ultimii vreo zece ani va ști de îndată la ce mă refer. Ați ghicit? E vorba despre genericul emisiunii ce a făcut din Mircea Radu celebrul pețitor divinizat deopotrivă de bunici romantice și de domnișoare pășind pe terenul minat al schimbărilor hormonale pubertine. Încep evocându-l pe acest faimos călător neobosit în a sa caravană pentru a face și desface – însoțit de lumina intruzivă a reflectoarelor, desigur – cupluri cu te și miri ce probleme pentru că schema după care e construită, povestea filmului ce face subiectul acestui articol, *Cold Mountain*, amintește dezamăgitor de mult de tema unei emisiuni *Din dragoste*.

Cu diferența că e lătită pe vreo două ore și jumătate și are drept protagoniști actori cu o înfățișare ce nu aduce defel cu cea a "oamenilor de lângă noi" aleși pe sprânceană pentru a forma ceata ce se lasă păstorită supus de Mircea Radu pe întortocheatele căi ale problemelor amoroase. Asta dacă disecăm *Cold Mountain* la rece, ca pe un exemplar-etalon de scenariu făcut pe rețeta Hollywood-blockbuster, la care regizorul-scenarist Anthony Minghella și a lui impresionantă echipă de producție

(incluzându-i, printre alții, pe veteranii Sydney Pollack și Bob Weinstein) par să se priceapă cel mai bine. Privit "la cald" însă, *Cold Mountain* se va lăsa greu vizionat fără vreo două-trei batiste prin preajmă, lup-tând – cu stoicism și sporadice succese – chiar și cu așteptările spectatorului cinic și sătul de clișee.

Protagoniști? Fecioara despletită și masculul ce pleacă la oaste. Ea – un fel de Scarlett O'Hara, cu accent sudist cam neconvincător, ce-i drept, dar la fel de nevoită să facă trecerea abruptă de la viața tihnită de dinainte de Războiul Civil, cu ceaiurile ei dansante, micile bărfe burgheze și seratele cu partituri cântate la pian, la sărăcia și deznădejdea de după, munca brută la fermă și lenta abandonare a romanelor scrise de surorile Brönte în favoarea mulșului vacilor. El – bărbatul împins într-un război din care, inițial, masculinitatea feroce nu îi dă voie să lipsească, însă pe care, până la urmă, îl abandonează dezamăgit, pornind bulgărele de zăpadă al complicațiilor generate de deșertare. Ambii – îndrăgostiți nebunește unul de celălalt după doar câteva momente de intimitate și reușind să peroreze plini

de elocvență pe marginea sentimentului (ea) sau doar să ofteze expresiv văzându-și aievea ființa visată (el). Ambii – exemplare de marcă ale frumuseții fizice (Nicole Kidman și Jude Law), impecabil fardați chiar și în momentele de mare criză ale scenariului. E drept că nici unuia nu prea îi iese accentul potrivit, dar când un britanic și o australiancă joacă rolurile principale într-un film despre unul dintre cele mai importante momente ale istoriei postcoloniale a Statelor Unite, filmat în România, ce mai contează?

Așadar, motorul acțiunii în *Cold Mountain* e povestea de dragoste dintre Ada Monroe, fiica unui pastor proaspăt mutat în orașelul ce dă numele peliculei, și Inman, despre care nu aflăm decât că se pricepe mai bine la bătut cuie și arat câmpul decât la vorbit. Ca în orice altă poveste cu Feți-Frumoși și Ilene Cosânzene, dragostea se declanșează la prima vedere și fără vreo explicație plauzibilă (cum ar fi afinitățile celor doi; dar oare dragostea nu e de obicei așa?), iar apoi este hrănită de obstacolele ce stau în calea împlinirii cuplului. Adică de dramaticul război de secesiune ce a zguduit Statele Unite în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Deși abia ajung să se cunoască, cei doi devin legați obsesiv unul de celălalt prin distanță și se transformă reciproc în surse imaginare de consolare și escapism în fața realităților crunte generate de război.

Greu justificabilă după un timp extrem de scurt petrecut împreună, obsesia unuia pentru celălalt e dublată de o permanentă incertitudine privind reciprocitatea sentimentelor. Ce scapă filmul de la adâncirea definitivă în ditamai clișeul e faptul că reîntâlnirea nu aduce decât o alinare temporară. Războiul reușește în cele din urmă să destrame definitiv legătura dintre ei. Nu înainte ca ea să ajungă să îi poarte copilul în pânțele (după o primă și singură aventură pasională, desigur!). Cu toate astea, filmul rămâne o versiune edulcorată simplist și supărător a realității, un basm prea retușat pentru a mai putea convinge. Puținele scene plauzibile și jocul pe alocuri reușit al unor personaje secundare rămân, din păcate, prea puțin reprezentative în această poveste de dragoste împachetată pentru consumatorul de drame televizate la kilogram.

RĂZBOIUL CIVIL. A ROMANCE

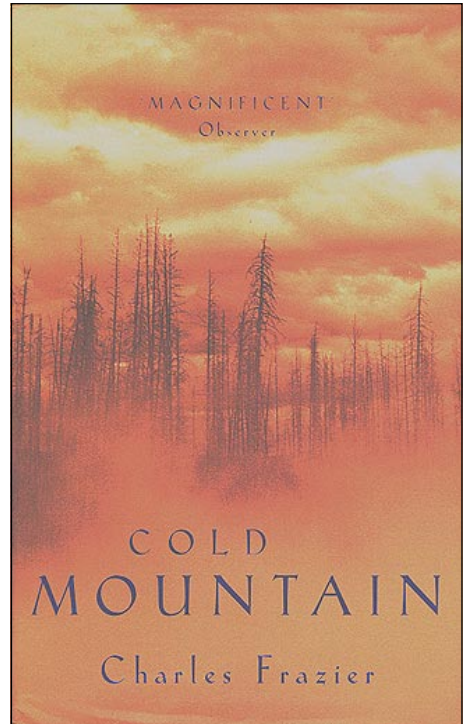
CRISTINA CHEVEREȘAN

Publicitatea din jurul evenimentelor cinematografice aduce adesea în prim-plan și varii piese, romane, povestiri adaptate pentru marele ecran. Mult mai mediatizate, mai accesibile publicului larg decât premiile literare, Oscarurile sau Golden Globe-urile fac uneori servicii scrisului. În cazul lui Charles Frazier, succesul în librăriile americane fusese asigurat de la publicarea romanului de debut, în 1997. Totuși, aplaudata ecranizare a lui Anthony Minghella a fost cea care a transformat *Cold Mountain* într-un titlu internațional de neratat. Celor mai puțin impresionați de notorietate decât de recomandările literare prima garanție ar trebui să le-o ofere National Book Award, acordat de regulă celor mai reprezentative exemple de scriitură americană de calitate.

O scurtă privire pe lista de câștigători face să se reverse "numele grele": Faulkner, Bellow, Updike, Roth, Malamud, Pynchon, Singer, DeLillo, Cheever, Doctorow sunt doar câteva. Sarcina de a se ridica la nivelul companiei este, pentru Frazier, una dificilă. Principalul motiv ce poate să fi înclinat balanța în favoarea premierii romanului *Cold Mountain* e iluzia grandorii. Ambițiosul autor își propune să scrie o altfel de istorie a Americii într-unul dintre momentele cruciale: Războiul Civil. Metoda aleasă e, prin urmare, alternativă. Se vorbește mai puțin despre eroism, idealuri, aboliționism, secesiune, cât despre oameni care nu cunosc sensul luptei ce îi angrenează, întorcându-le viețile pe dos și împingându-le spre final.

Protagoniștii, Inman și Ada, sunt exponenții unei lumi golite de sens. El: introvertit, luat prin surprindere de o cauză artificială pe care o părăsește, devenind hăituitul perpetuu. Sudul confederat pierde încă un soldat; prin teritoriile pustii(te) rătăcește un dezertor în plus. Nimic neobișnuit într-un univers absurd. Singurul lucru care-l ține în viață: hotărârea de a se întoarce la Cold Mountain și la femeia de care se îndrăgostise *înainte*. Aparent la alt capăt al lumii, Ada Monroe e la rândul-i victima crizei generale. Obișnuită cu viața la oraș și educația (nespecifică unei femei a epocii) datorată tatălui, om al bisericii, femeia se vede nevoită să învețe supraviețuirea la o fermă despre întreținerea căreia nu știe nimic. Între timp gândul îi stă la bărbatul abia cunoscut, dar tot mai visat.

Mulți au privit romanul ca pe o versiune "updatată" a *Odissei*. Capitolele sunt egal dedicate aventurilor unui Ulise și unei Penelope de secol XIX american; ele urmăresc alternativ obstacolele din calea lui Inman către casă și transformarea Adei după moartea părintelui. Ritmul, suspansul, intensitatea cărții lasă însă de dorit. Dacă polii evidenți ai intrigii sunt dragostea și lupta pentru subzistență, nu la fel de multe se pot spune despre spațiul dintre ei. Pasajele descriptive sunt adesea reușite, concentrându-se asupra unei Americi bânuite de violență, degenerarea și totala debusolare a vremurilor. De aici, trimiterile unei părți a criticii la maeștri de tip Faulkner

sau McCarthy. Totuși, Frazier pare inconstant. Interesul pentru Sudul întunecat, răvășit de tarele istoriei și învâluit în inconfundabila aură mistică, se combină cu idealul romantic.

Povestea de dragoste, însă, e puțin convingătoare, schematică, schițată în jurul unui cuplu supus unor traume considerabile, dar secătuit de viață și emoție autentică. Marele epic american și insistența peisagistică lasă puțin loc investigației psihologice, dezvoltării unor personaje credibile. Ada și Inman sunt uniți mai degrabă prin așteptarea creată de construcția narativă decât prin trăiri perceptibile de către cititor. Sentimentul – pivot al intrigii – nu are timp să se dezvolte, să crească; trece drept certitudine și rațiune de a fi, fără întrebări/ explicații suplimentare. Totul e mediat de un povestitor care vede, aude, "traduce", limitând interpretarea și nuanțarea. E mult mai ușor de conceput că magnetul ce atrage protagoniștii unul spre celălalt are de a face cu însingurarea și disperarea războiului, cu dorința de a regăsi repere cunoscute, decât cu iubirea.

Dialogurile sunt laconice, adaptate unui scenariu advers oricărei comunicări în afara celei strict utilitare. Acest minimalism ține sub control patetismul ce ar putea condamna definitiv varianta romanțată a celei mai mari conflagrații americane (folosită drept fundal) și a trecutului ce a declanșat-o. Personajele secundare aduc pete de culoare în peisajul sumbru, deși ilustrează, la rândul lor, stereotipuri: fata băiețoasă și descurcăreță, vagabondul boem, mercenarul fără scrupule etc. Fără umorul abrupt, ușor sălbatic, pe care i-l conferă interpretarea lui Renée Zellweger în versiunea cinematografică, Ruby constituie și în carte prezența cea mai vie, firească, plauzibilă. Într-o Americă rurală ajunsă la capătul puterilor și resurselor, e păstrătoarea echilibrului. Spre dezamăgirea celor ce așteptau, îndreptățit, varianta "fericiți până la adânci bătrâneți", finalul aduce o liniște de compromis, în ton cu ideea de împlinire a destinului deformat de agresiunile istoriei.

TUR DE ORIZONT

De aia e bine să ai un calculator la îndemână: ca să faci calcule. Altfel riști să dai rateuri și să nu-ți iasă cum trebuie. Iar când ești pe malul mării, la Tomis, în plin... estival, numai la exactitate nu ți-e capul. ● Mădălin Roșioru, literat atent la cuvinte, face o scădere de... poet: 2009-1929 egal 70, crede domnia sa. Și concluzionează: "Irina Mavrodin – 70" ● Suntem siguri că rafinata poetă și traducătoare a zâmbit și s-a gândit la mai tânărul confrate ca la un gentilom... ● Din *Tomis* (nr. 471) aflăm ce-ar face niscăi scriitori dacă s-ar trezi, peste noapte, înfiorător de bogați ● "Furăm" și noi puțin de la ei ca să vă dăm dumneavoastră ● Horia Gârbea: "... muncind din greu acum, aş înceta să muncesc" ● Ruxandra Cesereanu: "Aş publica o carte uriaşă (de 5 metri înălţime) în valoare de 100.000 euro! (într-un singur exemplar) ● Marius Chivu: "... aş cumpăra o herghelie de cai pe care i-aş călări dimineţa şi seara, iar vara m-aş plimba în jurul lumii cu iahtul, citind romane, ascultând jazz, bănd vin şi făcând amor" ● Beatrice Lăpădat: "... aş cumpăra toată ciocolata Zotter de pe planetă.." ● Mihail Gălăţanu: "Înfiorător sunt. Deja. Dar bogat?"

ECHINOX CU CRITICI ŞI MASĂ ROTUNDĂ

Colaboratorii și redactorii *Echinoului* au citit și portretizat o parte (pe aia mai vizibilă) dintre criticii cu vârste între 30 și 40 de ani ● "Efigiile" sunt dinamice și credibile ● Paul Cernat îi pare lui Bogdan Odăgescu "un critic egal cu sine însuși, coerent, greu de atacat dincolo de nivelul speculativ", Diana Mărculescu îl vede pe Andrei Terian foarte atent la criteriul estetic, Laurențiu Malomfălean consideră că Daniel Cristea-Enache practică un cameleonism critic, Marius Conkan crede că Marius Chivu dă dovadă, prin ceea ce scrie, "de cumpătare și echilibru în judecățile critice, niciodată nu desființează tranșant și întotdeauna observațiilor percutante li se succed argumente solid structurate", Mirela Dimitriu nu ezită să spună despre Alex Goldiș că este echilibrat și profesionist, Robert Moscaliuc încadrează proiectul critic al lui Costi Rogozanu ca fiind "unul ce are o miză nobilă atâta timp cât nu ajunge la extreme" ● Extrem (iată, noi am ajuns...) de interesantă este "masa rotundă" iscată de un experiment publicat într-un număr anterior al revistei clujene: opt autori diferiți au citit câte o sută de pagini din "Teză de doctorat" (romanul are 800 de pagini), de Caius Dobrescu, și au scris despre cele citite ● Despre dacă se face sau nu, dacă e experiment sau expedient, dacă e aiurea ori cool, despre hedonismul extrem, gusturi, stil, poezie, limbaj și alte "ingrediente" ale literaturii e... masa la care stau, comod sau nu, C. Dobrescu, Virgil Podoabă, Horea Poenar, Olga Ștefan, Adrian Lăcătuș, Laszlo Szabolcs, B. Odăgescu, M. Conkan, Cristina Miloș, Aura Țeudan.

POESIS, CA-N DUMAS

Cam trist ce spune Octavian Soviany într-un interviu din *Poesis* (nr. 218-219-220)

acordat lui Gabriel Argeșanu: "... dacă nu ai șansa de a intra în zona de gravitație a unei personalități de referință, șansele sunt destul de mici. Există înrădăcinat, din păcate, în mediile literare bucureștene, spiritul de gașcă. Nu contează atât de mult ce scrii sau cum scrii, contează din gașca cui faci parte" ● Revista din Satu-Mare a împlinit 20 de ani, iar formula grafică de acum e una care merită atenție sporită, cum demn de interes este și conținutul ei ● Multă poezie (deseori de calitate), o bună receptare a volumelor de versuri apărute, traduceri, eseuri ● De salutat gestul lui George Vulturescu de a-i dedica cinci pagini lui Petre Stoica și literaturii sale. ● Scrie Vulturescu: "Poezia lui Petre Stoica mi-a fost mereu un refugiu, anteic, de reîncărcare a unor energii pierdute, a limbajului uscat, sleit, din cărțile unui postmodernism concentrat pe experiența și virtuozitățile textului. Nu un refugiu de pictură naivă, a vetusteților patriarhale, ci unul tonic, prin interferența și tensiunile unor locuri comune, prin reșezarea obiectelor insignifiante din jur într-un câmp energetic capabil să trezească dilatări ale privirilor noastre optuze, uzate".

REȚETĂ PENTRU VREMURI GRELE

Rămânem la poezie, mai ales că este recomandată pe vremurile astea tulburate ● Liliana Armașu "transcrie", în *Contrafort* (nr.5-6), "pentru iubitorii și ne iubitorii de poezie deopotrivă, o rețetă eficientă pentru oblojirea rănilor sufletești în vremuri critice (eșecuri în dragoste, în campaniile electorale, în caz de căsătorie forțată sau de divorț spontan, pentru falimente neprevăzute și depresii profunde etc.)" ● Autoarea avertizează că rețeta se aplică intern ● Iată-o, spre folosință: "1. Se selectează din timp 6-7 poeme bune (din diferite perioade de timp, cu tematică variată, în vers alb sau rimate). 2. În fiecare seară, înainte de culcare, se trage mult aer rece în piept, apoi se citește pe-ndelete și cu creionul în mână unul din poemele alese. În caz de forță majoră (agresivitate sporită, multiple obsesii, ticuri prea evidente etc.), se învață pe de rost. 3. Timp de 20-30 de minute (în funcție de capacitatea de concentrare a fiecărui cititor) se meditează intens și exclusiv asupra celor citite, lăsând ideile să vină lin, nestingherite de alte gânduri, în propoziții monomembre sau în fraze lungi, în limba maternă sau, dacă bolnavul e cosmopolit, în una dintre limbile de circulație universală. 4. Aleatoriu, se vor memora câteva date din biografia autorului (pentru cultură generală). Procedura se repetă din patru în patru săptămâni, cu pauze scurte și până la... adânci bătrâneți (rănilor sufletului se vindecă greu). Poate crea dependență, însă nu dăunează fizicului (dimpotrivă). Efecte adverse (pe durate scurte de timp): vertij, accese de romantism, pierderea simțului practic, obsesia nemuririi, confundarea planurilor spațiale cu cele temporale, introversiune acută, reflexivitate adâncă, cu dureri mari de cap în regiunea creierului și a inimii." ● Sănătate maximă!

ROȘIORII DE VEDE

PRIMUL POP CLUB DIN TARA (II) PETRU UMANSCHI

În istoria Clubului PM6 se include și momentul vizitei pe care ne-a făcut-o o vedetă internațională. Este vorba de Remo Germani, aflat pe atunci în orașul nostru pentru a susține un concert în Parcul Rozelor. Remo era un italian foarte popular la vremea aceea. Piese sale puteau fi ascultate la posturile de radio europene și nu numai, iar în România îi apăruseră două albume, ca să nu mai vorbim de prezența numelui său pe compilații. Invitarea sa la un club pop înainte de concert s-a datorat lui Eustațiu Cornel, un student întreprinzător, foarte activ, care l-a adus pur și simplu pe Remo la club cu taxiul. Imaginează-ți "ce mai freamăt, ce mai zbucium"! Tinerii aflaseră de acest eveniment doar cu câteva ore înainte, suficient spre a-și procura câte un album al artistului de la librăria Moravetz, actuala "Carte de nisip". Fiecare a putut astfel să obțină autograful solistului, după ce acesta ne-a interpretat *playback* trei din succesele sale aflate chiar pe discul cu pricina. Decența clubului l-a impresionat pe italian, care a și ținut o scurtă cuvântare. Să nu uităm, eram în anul 1968.

Bogdan Puriș: Până când a ființat Clubul PM6?

Petru Umanschi: Cu precizie, îți spun că până în 1970, ultimii doi ani mutându-ne la Casa Studenților, prin bunăvoința domnului director Panasiu. Mutarea se impunea imperios, deoarece în sediul din Piața Sf. Gheorghe (pe atunci Vasile Roaită) nu mai aveam practic loc. Sala de spectacole din noul sediu avea 400 de locuri. Deși se pierdea ceva din intimitatea "originală" a vechiului sediu, nu aveam alternativă și veneam în întâmpinarea dorinței doamnei Teslaru, directorul Universității Populare, inițiativa proiectului, de a ne prelunge și peste vară activitatea. "E păcat să nu oferim tinerilor ce își doresc atât de mult", spunea Teslaru. "Majoritatea nu au bani să plece la munte, la mare..." Pe de altă parte, Casa Studenților își dorea să aibă și ea activitate, așa că interesele veneau în întâmpinarea dorinței noastre de a continua activitatea. Țin minte prima noastră seară PM6 găzduită la studenți, am vorbit succint despre *folk song*, ilustrația sonoră fiind asigurată de Nicu Covaci (Phoenix), care a oferit *live* un micorecital cu piese din repertoriul lui Dylan, Donovan, Joan Baez...

B.P.: Dar ce s-a întâmplat după 1970?

P.U.: Am profitat de oferta lui Nelu Vlah, un organizator de spectacole rock. Acesta a venit la mine și mi-a spus: "Petea, am obținut accesul la cabana Constructorul de pe malul Begăi. E un loc excelent, ai să te convingi. Vei avea din nou intimitate și pitoresc. Cabana e încăpătoare, e din lemn, acolo funcționând în anii '20 Clubul A.C.R.". Venise toamna și cu ea studenții, cu varii activități. Era și un moment propice. Am acceptat a treia locație a Clubului PM6 și, cred, am fost inspirat. Aici însă, fiind predominantă acțiunea de discotecă, profilul programului a suferit anumite schimbări. Chiar și denumirea clubului a devenit Club T (T de la tineret, Timișoara...). În fiecare zi de joi, sâmbătă și duminică, apoi și marțea, aici aveau loc seri de discotecă "îmbunătățite" cu concursuri de cultură (nu neapărat muzicală), dotat cu premii simbolice, mici portrete sonore dinamizate cu proiecții de diapozitive. Un rol important l-a avut aici colaboratorul meu Neagu Virgil. Aici nu mai aveau loc recitaluri ale unor formații, în schimb, locația devenise un punct de atracție pentru tineret. Se intra pe bază de legitimații, iar atmosfera era una de... zile mari. Devenisem DJ-ul Petea, răspunzător de întregul program. Asta a durat zece zece ani în cap, chiar unsprezece.

B.P.: A fost prima discotecă din oraș?

P.U.: Nu neapărat. Era prima în ordinea preferințelor, asta într-un clasament neoficial. La doi pași de noi ființa de mai multă vreme un *dancing "open air"*. Este vorba de Meteor. Aici se difuza muzică bună în regim non-stop, fără prestația unui Dee Jay. Mai era apoi o discotecă la universitate, cea a lui Sorin Bârcă, apoi una la Medicină...

B.P.: Dumneavoastră erați la Club T DJ și prezentați fiecare piesă?

P.U.: Da, prezentam fiecare piesă, evident, nu la modul *ex cathedra*, ci într-o ambianță specifică locului. Percutant, atractiv, sper...

B.P.: Ei, din păcate, azi acest lucru nu se mai face. Acolo își găseau loc și ceva informații, nu?

P.U.: Da, dar sintetice. Plecam de la ideea că tinerii veneau să danseze, nu neapărat să mă asculte. Asta o făceau în cadrul cursului meu de cultură muzicală "Stiluri, tendințe și afirmări în muzica pop" de la Universitatea Populară, curs de la care pot afirma că a pornit și "avalanșa" acestor cluburi despre care vorbim. Așadar, de la acest curs unic atunci în România, la PM6, la Club T...

B.P.: *Playlist*-ul unei seri de disco conținea numai nume străine?

P.U.: Nici vorbă! Dida Drăgan, formații ca Mondial, Phoenix "dădeau bine" alături de Moody Blues, Beatles, Tome Jones, Sweet și care or mai fi fost...

DREPTUL CITITORULUI... NAE IONESCU...

Urmare din pagina 5

R.Ș: Dacă ar fi să fii consultat de o editură americană, să spunem în legătură cu un scriitor român care ar merita tradus, care credeți că ar fi un pariu cu mari șanse de câștig, pe cine ați miza? Să împărțim în două secțiuni: proză și poezie.

M.C: Păi, ca proză, sincer vorbind, aş avea dificultăți să fac recomandări. Deja lucrurile scrise în secolul XIX sau în secolul XX sunt opere care presupun o cunoaștere a istoriei, o contextualizare istorică și această contextualizare istorică e dificilă. Sigur că unii scriitori, care au pătruns în circuitul universal în secolul XIX, au rămas acolo drept clasici, cum ar fi: Balzac, Flaubert etc. Dacă s-ar descoperi acum un scriitor francez din secolul XIX, ar fi greu să-l impui. Aici se mai pune și problema limbii. Eu aş zice că Mircea Cărtărescu ar fi. El s-a și tradus în engleză la o editură mică, New Directions, și sper să aibă un ecou pozitiv. A avut un ecou pozitiv în franceză, însă, iarăși, nu va fi o literatură de mare public, va fi o literatură a unui public foarte limitat, interesat de Europa de Est, în genere, în poezie, în lumea comunistă poate. Eu aş crede că ar fi interesante de tradus anumite jurnale și mărturii din închisorile comuniste. De pildă, Lena Constante a apărut la University of California Press și cred că a avut un oarecare ecou, iarăși, pentru un anumit public destul de restrâns.

R.Ș: Dar o carte ca a lui Steinhardt nu ar prezenta interes?

M.C: O carte ca a lui Steinhardt nu ar avea un mare impact, cred. Deși pentru noi are. Cartea lui Sebastian are un mare impact pentru că este comparabilă cu jurnalul găsit în anii '90 al lui Victor Klemperer, în Germania și care a apărut în două volume mari. Un jurnal din timpul războiului, al unui evreu care a trăit în Germania și a supraviețuit datorită faptului că s-a căsătorit cu o nemțoaică creștină. Mai există încă o problemă, din păcate. Aceea că la noi în literatură anticomunismul joacă un rol foarte mare în aceste memoriale de închisoare. Iar comunismul nu este total compromis în Occident, pentru că au existat în Europa partide comuniste mari. Partidul comunist francez câștiga 20 -25 % din electorat, sute de mii de membri. Nu toțiăștia sunt criminali sau părtași la crimă, ci sunt niște oameni care s-au iluzionat, au gândit greșit, nu au vrut să vadă. Ce poți să le faci?

R.Ș: Da, e paradoxal că după tot ce s-a întâmplat, după ce există atâtea mărturii, există o experiență nenorocită a Europei de Est, să mai poți crede în această doctrină!

M.C: Eu întâmplător mă aflu la Paris în timpul invaziei Cehoslovaciei din 1968 și am participat la o manifestație relativ mică, de protest în fața Ambasadei Sovietice de la Paris. Erau totuși vreo două, trei mii de oameni. Dar puțin, dat fiind caracterul crucial al momentului istoric. Și, evident, în curtea Ambasadei Sovietice erau mai mulți fotografi care fotografiau pe toată lumea care se adunase să protesteze. Erau cehi, polonezi, români care se aflau pe acolo, erau europeni mai mult din Est. Pe drumul spre Ambasada Sovietică erau studenți francezi care participaseră la revolta din mai '68, revolta studentească faimoasă, și care strigau către oamenii care mergeau către ambasadă: "Nu vă lăsați recuperați de fasciști!".

R.Ș: Adică rămâneți cu comuniștii.
M.C: Nu. Ei erau anticomuniști, dar

considerau că te poți lăsa cumpărat de fascism dacă protestezi împotriva Uniunii Sovietice în acel caz. Ceea ce era o imbecilitate! Istoria e plină de astfel de lucruri. Ce putem face noi este să înțelegem de ce lucrurile stau așa și să încercăm încetul cu încetul să ne schimbăm. Părerea mea este că situația asta nu va rămâne așa. Interesul pentru Gulag, pentru ceea ce numim Gulag după Soljenițin, va crește în viitorii ani. Peste 20, 30 de ani gulagul va fi studiat cu foarte mare atenție și cu foarte multă sensibilitate. Eu cred asta. Eu cred că este o chestiune de timp. De altfel, și Holocaustul din cel de-Al Doilea Război Mondial a avut nevoie de timp. Între 1945, când s-a terminat războiul, și 1967 când a avut loc procesul lui Eichmann la Ierusalim, nu s-a vorbit deloc despre Holocaust. Erau câteva cărți, nu era deloc această pletoră de studii istorice amănunțite.

R.Ș: Ați trăit vreodată spaima de literatură?

M.C: Nu, n-am trăit-o niciodată, am trăit numai bucuria și chinul literaturii. Nu m-a înspăimântat niciodată. Cum poate să te înspăimânte literatura?

R.Ș: Portretul lui M este o carte despre fiul dumneavoastră.

M.C: Da. Care a murit înainte de a împlini 25 de ani și care suferea de autism. Aș vrea să spun că am publicat această carte, acest memorial de doliu, gândindu-mă nu la orice cititor, ci la cititorii care ar putea avea probleme similare în viața lor și care ar putea într-un fel să capete o reasigurare, văzând că și altcineva a trecut prin niște încercări ale vieții foarte grele și că nu sunt singuri. Evident se adresează și unui cititor mai general, care este interesat de această condiție. Nu e o boală propriu-zisă, autismul, e o condiție care afectează percepția. Nu pot fi descifrate mesajele cele mai simple, mesajele fizice, gesturile, surâsurile, privirile. În schimb, inteligența abstractă este perfectă și acești oameni sunt uneori, în rare cazuri, mari matematicieni. Pentru că matematica este o știință pură care ignoră orice context social. Iar tot ceea ce se leagă de un context social scapă percepției acestor autiști sau oameni care suferă de Sindromul lui Asperger. Sunt probleme foarte interesante. Acești oameni nu pot minți, ei nu pot concepe minciuna, nu pot concepe prefăcătoria, care se dovedesc forme de viață și de adaptare socială absolut esențiale. Dacă tu nu poți să minți ești un om handicapat. Minciuna e esențială. Prefăcătoria e esențială. Mimarea. Decodificarea unei mimări, toate astea sunt foarte importante.

R.Ș: Cum ați perceput Timișoara văzând-o pentru prima dată? Bănuiesc că aveți o Timișoară imaginară.

M.C: Aveam o Timișoară imaginară și trebuie să spun că Timișoara reală, cât am văzut din ea, e departe de a mă fi dezamăgit. Dimpotrivă, stimulează acea imaginație pe care o aveam, a unui oraș central-european, frumos, atins de aripa barocului. Pe urmă, un oraș omeneste interesant, despre care am citit mult, despre care știu că este locul în care s-a declanșat revoluția populară sau răscoala populară împotriva comunismului. Am citit mult despre Timișoara, o cunosc bine pe Mariana Șora, care a și scris amintiri despre tinerețea ei, pe Mihai Șora, care vorbește foarte frumos despre Timișoara în ultimele lui cărți cu tineri prieteni. Eram foarte curios să văd Timișoara și îmi pare bine că am venit.

Urmare din pagina 32

Fascismul italian, cu ale sale abominabile represii, prigoane și asasinate, nu a fost exterminist, nu a urmărit anihilarea mecanic-tehnologică a unor întregi categorii umane definite în chip biologic. Cel puțin în faza descrisă în carte (1929-1933), Mussolini se bucura încă de sprijinul unor intelectuali influenți, inclusiv Giovanni Gentile. Futuristul Marinetti a rămas fascist până și în timpul abjectei Republici Sociale Italiene de la Salo (1943-1945). Despre Papini, sicofant al Ducei (pe care îl numea "prietenul poezilor"), nu mai este cazul să insist.

La fel de interesantă mi se pare analiza relației Sebastian-E. Lovinescu: departe de a se identifica moral și estetic cu viziunea sincronistă a celui care a fost un fel de Settembrini român, deci arhetipul anti-năismului, Sebastian a rămas până la capăt, un nostalgic al naeionescianismului, deci al unei filosofii "rumânești" care îi interzicea identificarea ca român. Relația dintre demonicul Nae și învățacelul său Iosif Hechter a fost într-adevăr una de o ambivalență ce ține de resortul psihanalizei. Nefasta prefață scrisă de Nae Ionescu pentru romanul *De două mii de ani* nu a dus la finalul relațiilor de mare cordialitate dintre cei doi.

Dimpotrivă, Sebastian se va feri să-l acuze direct pe Nae de antisemitism, îi va găsi cele mai contorsionate (și neverosimile) scuze, va accepta să-i viziteze superba vilă de la Balcic și să se costumeze în "mariner" când acceptă invitația profesorului de a participa la o excursie pe yachtul acestui hedonist specializat în predicarea ascetismului mistic. Cartea Martei Petreu este de fapt istoria unei prietenii, ori poate mai bine spus a unei iubiri dintre un tânăr îndrăgostit de absolut și un alchimist al gândirii pentru care viața nu este altceva decât experiment, aventură, risc. O iubire care a implicat ambele părți: o știm de la Hegel, dialectica stăpânului și sclavului nu este una univocă.

În Sebastian, dincolo de anumite interese îndoielnice (mă despart de speculațiile legate de dorința de a o flata cumva pe Elena Lupescu prin promovarea unui "june evreu"), Nae a găsit un adorator, un zelot de o sensibilitate aproape maladivă. Poate că tocmai această vulnerabilitate excesivă explică slăbiciunea lui Nae pentru cel pe care îl remarcase încă de la acel fatidic bacalaureat din Brăila. O slăbiciune care nu s-a stins vreodată, dincolo de înregimentarea profesorului într-o mișcare totalitară a cărei natură ținea de ceea ce Hannah Arendt a numit "logodna între gloată și elite".

Și fiindcă am pomenit-o pe Hannah Arendt, mă întreb dacă nu este ceva similar, la nivelul inefabilului, al inexprimabilului, al infra-raționalului care explică relația acesteia cu Martin Heidegger la atâția ani după episodul de tinerețe, tot așa cum Sebastian nu s-a putut rupe complet vreodată de vraja Logosului naeionescian.

În anumite privințe, cartea este și istoria prietenii unei generații pierdute, rătăcite, suplicate, a pasiunilor pentru mișcări politice născute din resentiment abisal și sperante apocaliptice. La stânga și la dreapta s-au țesut în acei ani prietenii întemeiate pe spirit anti-filistin, pe expectații mesianice, pe vise nesăbuite (a se vedea cartea lui Marci Shore, *Caviar and Ashes*, despre generația lui Aleksander Wat, Jaroslaw Iwaskiewicz și Julian Tuwim). Unele afirmații nu mi s-au părut suficient de argumentate, există o tentație didactică (ușor de înțeles) și, în anumte momente, o înclinație spre apodictic. Bibliografia ar trebui actualizată, mai ales dacă lucrarea se va extinde, cum sper, asupra întregii Generații, cu lucrări despre fascismul european ca fenomen intelectual (G. Mosse, R. Griffin, E. Weber, J. Herf, R. de Felice, R. Paxton, S. Payne, Z. Sternhell).

În ansamblu, avem de-a face cu o lucrare de o luminoasă onestitate și de un admirabil curaj spiritual, un exercițiu remarcabil de restituire dezinhbată a unor adevăruri nu întotdeauna comode, însă mereu necesare.

Imaginile din acest număr reproduc lucrări ale artiștilor plastici DORU COVRIG, VALERIU SEPI și EUGEN GONDI

ORIZONT
Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș
Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu
Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Cristina Chevereșan, Șerban Foarță, Radu Pavel Gheo, Marius Lazurca, Viorel Marineasa, Alina Radu, Robert Șerban, Marcel Tolcea, Ciprian Vâlcă, Daniel Vighi.

Concepție grafică: Alexandru Jakabházi

Colectivul tehnic: Sorin Stroe (paginare, prezentare grafică).
www.revistaorizont.ro e-mail: fundatia@3europe.org

REDACTIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 29 48 93, 29 48 95
Marcă înregistrată: M/00166
Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA
Abonamentele se fac la P.T.T.R.
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

ISSN 0030 560 X

Abonamentele se fac la Rodipet, la poziția 4386 din catalog

RADICALISM ȘI DEMONISM

NAE IONESCU, M. SEBASTIAN ȘI EXTREMISMUL REVOLUȚIONAR

VLADIMIR TISMĂNEANU

Am citit pe nerăsuflăte noua carte a profesoarei de istoria filosofiei, poetei și eseistei Marta Petreu pe tema tinereții intelectuale a lui Mihail Sebastian, a relației dintre tinarul intelectual evreu român de la Dunăre, unul dintre cele mai rafinate spirite ale generației '27, și principalul doctrinar al extremismului revoluționar din România anilor '20 și '30, Nae Ionescu, seducător (la propriu și la figurat) profesor de logică și metafizică, dialectician-prestidigitator fără pereche, magician al conceptelor din specia lui Leo Naphta, personajul lui Thomas Mann din *Muntele vrăjit*. Cartea trebuie examinată în spiritul ei, care este unul al respectului pentru text, pentru surse, pentru faptele istorice, iar nu pe bază de procese de intenții, pe cât de malițioase, pe atât de dubioase. "Atacurile la baionetă", exploziile nevrotice, nu-și au locul acolo unde se discută idei.

Sebastian nu a fost un scriitor oarecare, rolul său la *Cuvântul* nu poate fi comparat cu cel al unui Ion Călugaru, *for instance*. Tema explorată de Marta Petreu poartă asupra unuia din cele mai controversate și încă sângărânde momente din istoria politică și intelectuală a României interbelice. Mai presus de orice, Nae Ionescu a urmărit să întemeieze religia politică a ortodoxismului românesc, o filozofie colectivistă ostilă liberalismului, parlamentarismului, socialismului (fie acesta și democratic) și oricărei forme de raționalism considerat emasculant și lipsit de viață.

Naeionescianismul a fost o viziune totalitară despre fenomenele politice, etice și religioase, iar tinarul Sebastian a sprijinit cu ardoare această perspectivă anti-pluralistă. Modernitatea era pentru Nae Ionescu prin excelență decadentă, coruptă și corupătoare. Statul burghez era unul fals, artificial, lipsit de legitimitate. Libertățile civile erau mofturi derizorii. Se impuneau decizii rapide, necruțătoare, luate de un Conducător blagoslovit cu providențială charismă. În conflictul dintre spirit și suflet, klagesianul Nae lua partea sufletului.

La un ceas când Europa părea să fi intrat în ceea ce Elie Halévy a numit *L'ère des tyrannies*, aceste idei explozive păreau să aibă un viitor și nu este de mirare că Sebastian s-a contaminat de patosul lor cadentat. Ceea ce este surprinzător ține de intensitatea adeziunii sale la o formulă spirituală menită să justifice cele mai aiuritoare salturi mortale politice, inclusiv recursul la violență, teroare, crimă. În acei ani de "îndrăcire", Sebastian a fost de fapt un fanatic. S-a dedat la ceea ce Thomas Mann a numit odată *extazul demonismului*.

Intitulată *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu-Mihail Sebastian*, cartea publicată la editura Polirom poate fi citită în mai multe registre: mai întâi acela al atacului fascizant (de sorginte sorelian-mussoliniană) împotriva instituțiilor burgheze din România. Este vorba în acest caz de atracția lui Sebastian pentru ideile fascismului italian și chiar francez, în nici un caz către rasismul antisemit, misticismul wagnerian ori socialismul pan-germanist din care s-a născut nazismul. Mai mult, în prima fază a *Cuvântului*, nici Nae Ionescu, personajul pentru care Sebastian nutrea o admirație nețărmurită, învecinată cu orbirea, nu era un ideolog atras de elucubrațiile rasiste.

Etnicismul său meta-politic (spre a relua conceptul lui Pieter Viereck) era unul

primordialist, autohtonist, grandios-teluric, fundamentalist, reacționar în sensul cel mai exact al termenului. Asemeni lui Péguy, Nae venera *la patrie et les morts*. Gândirea sa provenea ca orientare dinspre Joseph de Maistre și se înrudea oarecum cu filosofia lui Charles Maurras. Când Sebastian scrie împotriva partidelor politice (în primul rând împotriva celui liberal), el participă alături de profesorul său la un atac general-european împotriva spiritului democratic, parlamentar, pluralist. Să nu uităm că primul președinte al Poloniei democratice, Gabriel Narutowicz, a fost asasinat de un extremist naționalist. Moda crimei politice era contagioasă și afecta toate țările din regiune.

Poziția etnocentrică a lui Nae Ionescu nu era esențial diferită de aceea a unui Roman Dmowski, ideologul Democrației Naționale (*endecja*) din Polonia. În plus, ortodoxismul febril al lui Nae Ionescu, fundamentul modelului său etnocratic, s-a ciocnit cu criticile venite din partea unui Mircea Vulcănescu, alarmat de manipulările politice ale credinței.

Al doilea registru ar fi acela al abordării demistificatoare. Marta Petreu schimbă paradigma interpretării lui Sebastian: citind sute de articole ale acestuia, ale lui Nae Ionescu, ale altor membri ai Generației, a ajuns la concluzia că Sebastian a fost în fapt principalul megafon al atitudinilor de

extremă dreaptă care au constituit viziunea năistă despre stat, colectivitate, tradiție. Aș îndrăzni totuși să citesc diferit articolul lui Sebastian "Omul cu revolverul" publicat cu puțin timp înainte de interdicerea *Cuvântului* și arestarea lui Nae Ionescu, ca parte a represaliilor ce au urmat uciderii lui I. G. Duca. Nu cred că era vorba de o deșănțată, iresponsabilă, cinică apologie a gangsterismului, ci mai degrabă de un text-diagnostic, o premonitoare încercare de simptomatologie a ceea ce mai târziu, în *Cum am devenit huligan*, Sebastian definea drept "o epocă și o mentalitate".

A propos de această lucrare, cred că ar fi fost utilă o discuție în detaliu, mai cu seamă în ceea ce privește definirea spiritului anti-totalitar. "Spiritul critic este unul civil", scria exemplar Sebastian. "Marșurile, odele și simbolurile vagi sunt materia primă a oricărei dictaturi" (citez din memorie). Personal, consider pamfletul lui Sebastian una dintre cele mai lucide analize ale relației de consubstanțialitate ideologică, pe bază de anti-individualism, de dispreț pentru subiectivitatea autonomă, dintre fascism și comunism. De acord cu Marta Petreu, nu trebuie să-l (mai) privim pe Sebastian ca pe un "model", dar nu trebuie să dăm o semnificație de-a dreptul cosmică, inexorabilă celor "șapte ani din «casa Cuvântului», cei șapte ani de «noroc nemeritat» și de

MARTA PETREU

Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian

Editura Polirom, 2009

ucenie pe lângă «stăpânul» său, Nae Ionescu" (p.256).

În plus, sunt mai puțin dispus decât Marta Petreu să dau credit ironiilor de doi bani ale unui I. Ludo ori atacurilor venite din partea celor care, în acei ani, ridicau în slăvi URSS ca patria speranțelor antifasciste. Nae Ionescu i-a aplicat discipolului său o "pedagogie negativă" prin acea dezolantă prefață. Textul însă era (și rămâne) penibil pentru Nae, nu pentru Sebastian, orice ar fi scris Racoveanu, Teodorescu-Braniște și Ludo, spre a nu mai vorbi de Belu Zilber.

Un "trecut deocheat" a fost într-adevăr această perioadă a furorii năiste a lui M. Sebastian, ca și în cazul unor Cioran, Eliade, Noica, dar cu câțiva ani înaintea "îndrăcirii" acestora. Pozițiile revoluționare de dreapta ale lui Sebastian (extremismul "moderat") au fost probabil cunoscute de exegeții săi, dar, sugerează Marta Petreu, aceștia au preferat a le trece sub tăcere. Un idol nu poate fi imprevizibil, failibil și heterogen. Sebastian a aderat la extrema dreaptă cu patima primei mari iubiri. Nu la conservatorism, mă grăbesc să o spun, ci la acea formulă politică intolerant-febricitantă pentru care pașoptismul, Luminile, Revoluția Franceză (inclusiv girondinii) erau numele unor catastrofale erori. Tema revoluției plutea în aer în acea perioadă, instituțiile statului de drept se clătinau nu doar în România.

Pe de altă parte, poate că ar merita spus că unii evrei au aderat la fascism în Italia acelor timpuri, inclusiv Margarita Sarfati, atât de apropiată de Duce. Cartea lui Alexander Stille, *Benevolence and Betrayal*, tratează tocmai acest delicat, spinos și totuși real subiect. Să mai spun că în anii «30, când legislația antisemită ducea la discriminări la adresa studenților evrei (mai întâi *numerus clausus*, apoi *numerus nullus*), au fost destui tineri evrei din România care au plecat la studii în Italia lui Mussolini.

Repet, a fi simpatizat cu Mussolini în anii '20 însemna cu totul altceva decât a-l admira după 1938, când Italia fascistă a adoptat legislația rasistă inspirată de nașiști.

Continuare în pagina 31

